

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№10 (281)**

Київ 2024

**Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць
Вип. 10 (281). – К., 2024. – 123 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №9 від 29.09.2024 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально-трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член-кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
ВАСИЛЬЧАК С.В., доктор економічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІСЕНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно-природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rînkovîh vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rînkovîh vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2024. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2024

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№10 (281)**

Kyiv 2024

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 10 (281). K., 2024. – 123 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 9 dated September 29, 2024

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
S. VASYLCHAK, Doctor of Economics, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov», Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2024. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2024

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 004.4:336:330.101.541

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14367089>

МЕЛЬНИК О. М.

Макроекономічний зміст фінансового програмування

Предметом дослідження є макроекономічний зміст фінансового програмування.

Метою дослідження є визначити головні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено основні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування. Охарактеризовано значення фінансового програмування на макроекономічному рівні. Встановлено, що фінансове програмування в макроекономіці є не лише технічним, але й соціальним інструментом.

Висновки. Фінансове програмування в макроекономічному контексті є невід'ємною складовою сучасної економічної політики, яка забезпечує збалансоване використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей розвитку. Воно охоплює широкий спектр аспектів, від бюджетного планування до аналізу макроекономічних індикаторів, що дає можливість державам і підприємствам прогнозувати та адаптуватися до змінних економічних умов. На макrorівні фінансове програмування передбачає координацію між різними економічними агентами, встановлюючи зв'язки між державними витратами, інвестиціями та споживанням. Це впливає на рівень зайнятості та національний продукт, формуючи основи для стійкого економічного зростання. З огляду на глобалізацію та постійні зміни у фінансовому середовищі, ефективне фінансове програмування стає важливим для запобігання економічним кризам та забезпечення стабільності. Інтеграція фінансових технологій у процеси економічного прогнозування також відкриває нові горизонти для аналізу та управління ризиками, визначаючи можливості для більш гнучкого підходу до фінансового планування в умовах невизначеності.

Ключові слова: фінанси, програмування, макроекономіка, планування, інтеграція, економічне зростання, інвестиції, бюджет, споживання, витрати.

MELNYK O. M.

Macroeconomic content of financial programming

The subject of the study is the macroeconomic content of financial programming.

The purpose of the study is to determine the main aspects of the macroeconomic content of financial programming.

Research methods. *The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.*

Work results. *The article presents the main aspects of the macroeconomic content of financial programming. The importance of financial programming at the macroeconomic level is characterized. It has been established that financial programming in macroeconomics is not only a technical, but also a social tool.*

Conclusions. *Financial programming in the macroeconomic context is an integral part of modern economic policy, which ensures the balanced use of resources and the achievement of strategic development goals. It covers a wide range of aspects, from budget planning to the analysis of macroeconomic indicators, which enables states and enterprises to forecast and adapt to changing economic conditions. At the macro level, financial programming involves coordination among various economic agents, establishing links between government spending, investment, and consumption. It influences on the level of employment and the national product, forming the basis for sustainable economic growth. Given the globalization and constant changes in the financial environment, effective financial programming becomes important to prevent economic crises and ensure stability. The integration of financial technologies into economic forecasting processes also opens up new horizons for analysis and management of risks, identifying opportunities for a more flexible approach to financial planning in the face of uncertainty.*

Keywords: *finance, programming, macroeconomics, planning, integration, economic growth, investment, budget, consumption, spending.*

Постановка проблеми. Фінансове програмування в макроекономіці є важливим інструментом для аналізу і управління економічними процесами. Це стратегічне планування бюджетів, прогнозування доходів і витрат, а також оцінка ефективності державних вкладень. Основною метою фінансового програмування є визначення збалансованих фінансових планів, які сприяють стабільному економічному зростанню. Застосування фінансового програмування дає можливість урядам і фінансовим установам краще реагувати на економічні виклики, такі як інфляція, безробіття та економічні явища, пов'язані з глобалізацією. Ефективне фінансове програмування також сприяє оптимізації розподілу ресурсів та зниженню ризиків, пов'язаних з економічною нестабільністю. У процесі становлення макроекономічного середовища, фінансове програмування відіграє важливу роль у формуванні політики, яка стимулює інвестиції, забезпечує соціальне забезпечення і підтримує мікроекономічну стабільність. Тому його зміст та реалізація є невід'ємною частиною стратегії розвитку будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різностороннім аспектам фінансового програмування на макrorівні присвячені праці вітчизняних економістів, таких як Буркинський Б.В., Диленко В.А., Макогон Ю.В., Чернега О.Б., а також вчених закордонних країн: Мінцберга Г., Портера М.,

Тейлора Ф., Уотермена Р. та інших. Однак, недостатньо вивченими залишаються основні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити головні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування.

Виклад основного матеріалу. Фінансове програмування – це процес планування та управління фінансовими ресурсами з метою досягнення певних економічних і фінансових цілей. У макроекономічному контексті фінансове програмування стосується розробки стратегій, що дасть можливість державі або економічним суб'єктам ефективно використовувати ресурси для забезпечення стабільності, зростання та розвитку економіки.

Основні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування:

Бюджетна політика: фінансове програмування включає планування державного бюджету, розрахунок доходів і витрат, що сприяє забезпеченню фіскальної стабільності.

Монетарна політика: визначення та реалізація стратегій для контролю інфляції, процентних ставок і грошової маси в обігу.

Зовнішні фінанси: управління зовнішнім боргом, валютним курсом і платіжним балансом країни.

Стратегічні інвестиції: планування інвестицій у інфраструктуру, освіту, науку й технології для забезпечення сталого економічного зростання.

Розвиток соціальних програм: урахування соціальних потреб населення через фінансування освітніх, медичних та соціальних програм.

Ризики і невизначеність: аналіз можливих економічних ризиків та їх впливу на фінансові показники.

Фінансове програмування зможе бути як короткостроковим, так і довгостроковим, залежно від цілей та вимог економічної політики. Важливим елементом є моніторинг та оцінка реалізації фінансових програм, що дає можливість вносити корективи в процеси управління відповідно до змін у макроекономічній ситуації. Фінансове програмування є невід'ємною частиною стратегічного управління економікою країни, оскільки воно сприяє формуванню ефективних механізмів для досягнення соціально-економічних цілей. Важливим аспектом є інтеграція фінансових програм у загальну стратегію розвитку, що дає можливість не лише врахувати поточні потреби, але й прогнозувати майбутні виклики. Системний підхід до фінансового планування забезпечує узгодженість між різними секторами економіки, а також стимулює інвестиції у важливі галузі.

Важливим є також аспект моніторингу та оцінки результативності фінансових програм. Регулярний аналіз показників дає можливість виявляти проблеми та виклики, що виникають в процесі реалізації. Це, в свою чергу, визначає можливості для оперативного коригування політики, що забезпечує адаптацію до змінних умов світової економіки. Крім того, активна співпраця між державними і приватними секторами є важливою для забезпечення фінансової стабільності та стійкого розвитку. В загальному, фінансове програмування є складним процесом, що сприяє країнам у досягненні стабільного економічного зростання, забезпечуючи гармонійний розвиток усіх соціальних та економічних компонентів.

Одним із важливих елементів фінансового програмування є використання сучасних технологій для аналізу даних та моделювання сценаріїв. Інтеграція цифрових інструментів дає можливість прогнозувати економічні тенденції більш точно, а також здійснювати швидкий аналіз впливу різних факторів на фінансові результати. Це сприяє прийняттю більш обґрунтованих рішень і своєчасному реагуванню на зміни в економічному середовищі. Крім того, необхідно забезпечити участь громадськості в процесі фінансового програмування. Прозорість у плануванні та ре-

лізації фінансових програм підвищує довіру населення до державних інститутів. Залучення громадян до обговорення пропозицій і ідей сприяє формуванню політики, що відповідає дійсним потребам суспільства.

Необхідно також враховувати зміни у глобальному та регіональному контексті, які зможуть вплинути на фінансову стабільність. Гнучкий підхід до фінансового програмування забезпечує можливість адаптації до нових економічних реалій, включаючи зміни в міжнародній торгівлі та фінансових потоках. Це, в свою чергу, підвищує стійкість економіки перед зовнішніми викликами.

Фінансове програмування виступає важливим інструментом для моніторингу та оцінки результатів економічної політики. Завдяки аналізу фінансових потоків і показників уряду зможуть вчасно виявляти відхилення від запланованих бюджетних цілей і коригувати їх відповідно до реальних умов. Це дозволяє уникнути глибоких криз та забезпечити стабільність національної економіки.

Контекст глобалізації також вимагає адаптації фінансового програмування до нових викликів. Розуміння міжнародних фінансових ринків, коливань валютних курсів і змін у зовнішньому економічному середовищі стає пріоритетом. Ефективні фінансові стратегії сприяють країнам в інтеграції у світову економіку, за умов збереження при цьому національних економічних інтересів.

Крім того, фінансове програмування спрощує комунікацію між державними установами, бізнесом та громадянським суспільством. Публікація планів та звітів сприяє прозорості, що, в свою чергу, підвищує довіру до державних інститутів і політики. Таким чином, фінансове програмування в макроекономіці є не лише технічним, але й соціальним інструментом, що сприяє розвитку демократичних практик.

Основні аспекти макроекономічного змісту фінансового програмування охоплюють важливі елементи, що визначають ефективність національної економіки. Фінансове програмування є інтеграційним механізмом, який поєднує економічні прогнози, бюджетні розрахунки та політичні ініціативи з метою забезпечення стійкого розвитку. Першим аспектом є аналіз макроекономічних показників, таких як валовий внутрішній продукт, рівень інфляції та безробіття. Це дає можливість урядам і міжнародним організаціям формувати адекватні фінансові стратегії та ре-

комендації. Другим аспектом є розробка політики зайнятості та соціальних витрат, яка повинна бути спрямована на зменшення соціальної нестабільності. Третім важливим компонентом є мобілізація ресурсів через розвиток фінансових ринків, що сприяє залученню інвестицій у національну економіку. Фінансове програмування також потребує тісної співпраці між державними інститутами та міжнародними фінансовими організаціями, що дає можливість оптимізувати використання ресурсів і підвищити стійкість макроекономічних систем. Четвертим аспектом фінансового програмування є моніторинг і оцінка ефективності реалізації програм. Це є регулярний аналіз досягнень у сфері економічного зростання, соціального розвитку та фінансової стабільності. Зворотний зв'язок із результатами програм сприяє коригуванню стратегій, адаптуючи їх до змін в економічному середовищі.

П'ятим важливим елементом є управління державним боргом, що має критичне значення для підтримки кредитоспроможності країни. Прозоре планування і контроль за борговими зобов'язаннями не лише зменшує ризики фінансових криз, але й сприяє більшій довірі інвесторів і міжнародних партнерів.

Успішне фінансове програмування повинне ґрунтуватися на важливості інституційної реакції на виклики сьогодення. Сильні та прозорі інституції зможуть забезпечити ефективність реалізації фінансових стратегій і стабільність економіки в умовах глобалізації та швидких змін на світових ринках. Тільки так можна досягти сталого економічного розвитку та покращення добробуту населення.

Висновки

Фінансове програмування в макроекономічному контексті є невід'ємною складовою сучасної економічної політики, яка забезпечує збалансоване використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей розвитку. Воно охоплює широкий спектр аспектів, від бюджетного планування до аналізу макроекономічних індикаторів, що дає можливість державам і підприємствам прогнозувати та адаптуватися до змінних економічних умов. На макрорівні фінансове програмування передбачає координацію між різними економічними агентами, встановлюючи зв'язки між державними витратами, інвестиціями та споживанням. Це впливає на рівень зайнятості

та національний продукт, формуючи основи для стійкого економічного зростання. З огляду на глобалізацію та постійні зміни у фінансовому середовищі, ефективне фінансове програмування стає важливим для запобігання економічним кризам та забезпечення стабільності. Інтеграція фінансових технологій у процеси економічного прогнозування також відкриває нові горизонти для аналізу та управління ризиками, визначаючи можливості для більш гнучкого підходу до фінансового планування в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Важинський Ф. А., Ноджак Л. С., Колодійчук А. В. Оцінка ефективності управління системою збуту машинобудівних підприємств. Економіка промисловості. 2010. № 1. С. 119–122.
2. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Каганець–Гаврилко Л.П., Гуштан Т.В., Крамченко Р.А. Конкурентні технології в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2023. 184 с.
3. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. – 258 с.
4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.
5. Гаврилко П. П., Лалакулич М.Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22.4. С. 158–164.
6. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга–Прес, 2015. 324 с.
7. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.
8. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюк Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.
9. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.
10. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інновацій–

ного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

11. Макроекономічна політика: навч. посіб. / І. Й. Малий, А. Г. Савченко, В. С. Волощенко; ред. І. Й. Малий. К.: КНЕУ, 2013. 436 с.

12. Макроекономічне моделювання та коротко-строкове прогнозування / ред. І. В. Крючкова. Х.: Форт, 2000. 336 с.

13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

14. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References:

1. Vazhynskyy, F. A., Nodzhak, L. S., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Otsinka efektyvnosti upravlinnya systemoyu zbutu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Assessment of the efficiency of management of the sales system of machine–building enterprises]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1, 119–122. [in Ukrainian].

2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Kahanets–Havrylko, L. P., Hushtan, T. V., & Kramchenko R. A.. (2023). Konkurentni tekhnolohiyi v mizhnarodniy ekonomitsi [Competitive technologies in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykladakh [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International finance and financial management in problems and examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]*: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V. (2015). Innovatsiynny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni

umov nedoskonaloyi konkurentsiyi [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]*: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine–building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]*: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]*: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

11. Malyy, I. Y. (Ed.), Savchenko, A. H., & Voloshchenko, V. S. (2013). Makroekonomichna polityka [Macroeconomic policy]: Manual. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

12. Kryuchkova, I. V. (Ed.) (2000). Makroekonomichne modelyuvannya ta korotkostrokovye prohnozuvannya [Macroeconomic modeling and short–term forecasting]. Kharkiv: Fort. [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]*: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

14. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine–building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]*: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про автора**Мельник Олександра Михайлівна,**

к.е.н., доцент, Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана П. Сагайдачного
e-mail: lmmmlviv@gmail.com

Data about the author**Oleksandra Melnyk,**

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Hetman P.
Sahaidachny National Academy of Ground Forces
e-mail: lmmmlviv@gmail.com

УДК 330.101.541:330.3:330.5

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14367174>

МОЛНАР О. С.
ЛАНГВІЗЕР А. М.
ВАСИЛИНЕЦЬ В. О.

Макроекономічні показники розвитку національної економіки

Предметом дослідження є макроекономічні показники розвитку національної економіки.

Метою дослідження є визначення ефективних показників розвитку національної економіки.

Методи дослідження. У статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведені макроекономічні показники розвитку національної економіки та визначена їх економічна сутність. Встановлено, що моніторинг та аналіз макроекономічних показників допомагає зрозуміти загальну економічну ситуацію, виявляти тенденції та ризики, а також приймати обґрунтовані рішення для забезпечення сталого та збалансованого розвитку економіки країни. Визначено зміст та перелік ефективних показників розвитку національної економіки.

Висновки. Визначення ефективних показників розвитку національної економіки є важливим завданням для країни. Ці показники включають такі параметри, як ВВП на душу населення, рівень безробіття, індекс індустріального виробництва, індекс споживчих цін, обсяг експорту та імпорту, рівень інфляції, обсяг інвестицій тощо. Аналіз цих показників дає можливість урядові приймати обґрунтовані рішення щодо політики економічного розвитку, залучення інвестицій та покращення життєвого рівня населення. Розвиток національної економіки залежить від правильного розрахунку та використання цих показників, які сприяють сталому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни. Одним з ключових показників розвитку національної економіки є ВВП – валовий внутрішній продукт. Цей показник визначає загальний обсяг виробництва товарів і послуг у країні за певний період часу. ВВП дає можливість оцінити рівень економічного розвитку країни, її потенціал для залучення інвестицій та розвитку бізнесу. Іншим важливим показником є рівень безробіття. Він вказує на те, як ефективно використовуються ресурси праці в економіці країни. Високий рівень безробіття може свідчити про недостатню ефективність ринку праці, а низький – про високу конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. До інших важливих показників розвитку національної економіки відносяться інфляція, зовнішня торгівля, рівень інвестицій та багато інших. Всі ці показники є ключовими для аналізу стану економіки країни і прийняття відповідних рішень щодо її подальшого розвитку.

Ключові слова: національна економіка, валовий внутрішній продукт, конкурентоспроможність, інвестиції, стратегія, безробіття, торгівля, інфляція, конкурентоспроможність, соціальні програми.

МОЛНАР О. С.
ЛАНГВІЗЕР А. М.
ВАСИЛИНЕЦЬ В. О.

Macroeconomic indicators of the development of the national economy

The subject of the study is macroeconomic indicators of the development of the national economy.

The purpose of the study is to determine the effective indicators of the development of the national economy.

Research methods. The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

Work results. The article presents macroeconomic indicators of the development of the national economy and defines their economic essence. It has been established that monitoring and analysis of macroeconomic indicators helps to understand the general economic situation, identify trends and risks, as well as make informed decisions to ensure sustainable and balanced development of the country's economy. The content and list of effective indicators of the development of the national economy have been defined.

Conclusions. Determining effective indicators of the development of the national economy is an important task for the country. These indicators include parameters such as GDP per capita, unemployment rate, industrial production index, consumer price index, export and import volume, inflation rate, investment volume, etc. The analysis of these indicators enables the government to make informed decisions regarding the economic development policy, attracting investments and improving the standard of living of the population. The development of the national economy depends on the correct calculation and use of these indicators, which contribute to sustainable economic growth and increasing the country's competitiveness. One of the key indicators of the development of the national economy is GDP – gross domestic product. This indicator determines the total volume of production of goods and services in the country for a certain period of time. GDP makes it possible to assess the level of economic development of the country, its potential for attracting investments and business development. Another important indicator is the unemployment rate. It indicates how effectively labor resources are used in the country's economy. A high level of unemployment may indicate insufficient efficiency of the labor market, and a low level may indicate a country's high competitiveness on the international market. Other important indicators of the development of the national economy include inflation, foreign trade, the level of investments and many others. All these indicators are key for analyzing the state of the country's economy and making appropriate decisions regarding its further development.

Keywords: national economy, gross domestic product, competitiveness, investment, strategy, unemployment, trade, inflation, competitiveness, social programs.

Постановка проблеми. Макроекономічні показники розвитку національної економіки включають такі показники, як валовий внутрішній продукт (ВВП), зовнішньоекономічна діяльність, державний борг, рівень експорту та імпорту, курс національної валюти, обсяг інвестицій, інфляція, безробіття та інші. Вони визначають стан економіки країни, її потенціал для подальшого розвитку, впливають на життя громадян і діяльність підприємств. Моніторинг цих показників дає можливість уряду приймати ефективні рішення щодо економічної політики, сприяти стабільному та збалансованому розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різностороннім аспектам проблеми національної конкурентоспроможності присвячені праці вітчизняних економістів, таких як Буркинський Б.В., Диленко В.А., Макогон Ю.В., Чернега О.Б., а також вчених закордонних країн: Мінцберга Г., Портера М., Тейлора Ф., Уотермена Р. та інших. Однак, недостатньо вивченими залишаються макроеконо-

мічні показники розвитку національної економіки і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначення найбільш ефективних показників розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Макроекономічні показники розвитку національної економіки – це основні економічні показники, які відображаються на макрорівні, тобто на рівні всієї країни. Серед них можна виділити такі показники, як ВВП, дефіцит бюджету, торговельний баланс, обсяги інвестицій, споживання, інфляція, безробіття тощо. Ці показники дають можливість зробити оцінку економічного стану країни, визначити тенденції розвитку економіки, а також прийняти необхідні управлінські рішення для покращення ситуації. Розуміння макроекономічних показників дозволить краще орієнтуватися в економічних процесах та раціонально використовувати ресурси країни для її подальшого розвитку. Оцінка макроекономічних показників є важливою для ефективного управління економікою країни. Наприклад, ВВП є важливим

показником, який вказує на загальний обсяг виробництва товарів і послуг в країні за певний період часу. Інфляція впливає на купівельну спроможність населення, а безробіття відображає стан ринку праці. Дефіцит бюджету свідчить про негативні процеси в галузі фінансів країни, а торговельний баланс вказує на зовнішню торгівлю. Інші макроекономічні показники, такі як обсяги інвестицій та споживання, також відображають стан економіки і її потенціал для розвитку. Розуміння цих показників дає можливість уряду приймати важливі рішення щодо фіскальної політики, монетарної політики та інших заходів для стимулювання економічного зростання. Наприклад, при зростанні ВВП можуть бути введені податкові пільги для підтримки підприємств, або при високому рівні безробіття можуть бути реалізовані програми з працевлаштування. Врахування всіх цих факторів і їх взаємозв'язок дає можливість професіоналам у галузі економіки аналізувати та прогнозувати економічні тенденції, а також розробляти стратегії для підвищення конкурентоспроможності країни. Такий підхід допомагає досягти стабільного та сталого розвитку економіки, що є важливим для забезпечення добробуту громадян та підтримки соціально-економічної стабільності в країні.

Аналіз макроекономічних показників допомагає вивчати тенденції у розвитку економіки, виявляти проблемні сфери і ризики, що можуть вплинути на стабільність країни. Наприклад, зниження ВВП може свідчити про сповільнення економічного зростання, що може призвести до зменшення виплат соціальних дивідендів і збільшення безробіття. Курс національної валюти впливає на конкурентоспроможність експорту та імпорту, що в свою чергу впливає на зовнішньоекономічну діяльність країни.

Державний борг, інфляція та обсяг інвестицій також відіграють важливу роль у формуванні економічної політики країни. Зростання державного боргу може призвести до збільшення фінансових витрат на погашення боргу, що може обмежити можливості уряду для розвитку соціальних програм. Інфляція впливає на купівельну спроможність населення та стабільність цін на товари і послуги, що важливо для економічного розвитку. Обсяг інвестицій відображає інтерес інвесторів до розвитку бізнесу в країні, що може мати велике значення для створення нових робочих місць та розвитку технологій.

Таким чином, моніторинг макроекономічних показників є важливим для розуміння економічної ситуації в країні і прийняття ефективних рішень для сприяння сталому та збалансованому економічному розвитку. Розуміння цих показників дозволяє урядові планувати стратегічні заходи, спрямовані на забезпечення економічного зростання та підвищення якості життя громадян.

Аналіз макроекономічних показників є важливим інструментом для прогнозування економічних тенденцій і прийняття стратегічних рішень у галузі фінансів, бізнесу та політики. Наприклад, рівень зайнятості і безробіття можуть вказувати на загальний стан економіки і соціальну стабільність країни. Зростання обсягів інвестицій може призвести до збільшення виробництва та економічного зростання, в той час як спад може вказувати про економічні проблеми або нестабільність.

Одним з важливих показників є рівень інфляції, який впливає на купівельну спроможність, споживчі видатки та загальний рівень цін.

Дефіцит та структура бюджету є важливими макроекономічними показниками, які можуть вказувати на фінансову стабільність та ефективність управління фінансами країни. Дефіцит може вказувати на недостатність державних доходів для покриття витрат, що може призвести до збільшення державного боргу та обмеження можливостей уряду для реалізації соціальних програм.

Аналіз макроекономічних показників допомагає розуміти загальну економічну ситуацію, виявляти тенденції та ризики, а також приймати обґрунтовані рішення для забезпечення сталого та збалансованого економічного розвитку країни.

Однак, важливо враховувати те, що макроекономічні показники не є абсолютними і можуть бути суб'єктивними у кожній конкретній ситуації. Наприклад, національний валютний обмін може відображати загальні економічні тенденції, але може також визначатися зовнішніми факторами, такими як глобальні ринкові коливання або політична нестабільність. Тому важливо аналізувати ці показники в комплексі і враховувати їх у контексті конкретного економічного середовища.

Крім того, макроекономічні показники можуть бути взаємозалежними і взаємно впливати один на одного. Наприклад, зростання рівня безробіття може призвести до зниження споживчих видатків та зменшення виробництва, що може спричинити подальше зростання безробіття. То-

му важливо здійснювати аналіз макроекономічних показників у комплексі і розглядати їх взаємозв'язки при прийнятті стратегічних рішень.

Важливо враховувати, що макроекономічні показники можуть піддаватися різним впливам та змінам у залежності від конкретних обставин. Тому постійний моніторинг та оновлення даних є важливим для точного аналізу та прогнозування економічних тенденцій. Розуміння макроекономічних показників і їх вплив на економіку допомагає виробникам обґрунтовано приймати стратегічні рішення.

Висновки

Визначення найбільш ефективних показників розвитку національної економіки є важливим завданням для країни. Ці показники можуть включати такі параметри, як ВВП на душу населення, рівень безробіття, індекс індустріального виробництва, індекс споживчих цін, обсяг експорту та імпорту, рівень інфляції, обсяг інвестицій тощо. Аналіз цих показників дає можливість уряду приймати обґрунтовані рішення щодо політики економічного розвитку, залучення інвестицій та покращення життєвого рівня населення. Розвиток національної економіки залежить від правильного розрахунку та використання цих показників, які сприяють сталому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни. Одним з важливих показників розвитку національної економіки є ВВП. Цей показник визначає загальний обсяг виробництва товарів і послуг у країні за певний період часу. ВВП дозволяє оцінити рівень економічного розвитку країни, її потенціал для залучення інвестицій та розвитку бізнесу. Іншим важливим показником є рівень безробіття. Він вказує на те, як ефективно використовуються ресурси праці в економіці країни. Високий рівень безробіття може свідчити про недостатню ефективність ринку праці, а низький – про високу конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. До інших важливих показників розвитку національної економіки відносяться інфляція, зовнішня торгівля, рівень інвестицій та багато інших. Всі ці показники є ключовими для аналізу стану економіки країни і прийняття відповідних рішень щодо її подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Важинський Ф. А., Ноджак Л. С., Колодійчук А. В. Оцінка ефективності управління системою збуту ма-

шинобудівних підприємств. Економіка промисловості. 2010. № 1. С. 119–122.

2. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Каганець–Гаврилко Л.П., Гуштан Т.В., Крамченко Р.А. Конкурентні технології в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2023. 184 с.

3. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. – 258 с.

4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.

5. Гаврилко П. П., Лалакулич М.Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22.4. С. 158–164.

6. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга–Прес, 2015. 324 с.

7. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

8. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюха Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

10. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

11. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References:

1. Vazhynskyy, F. A., Nodzhak, L. S., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Otsinka efektyvnosti upravlinnya systemoyu zbutu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Assessment of

the efficiency of management of the sales system of machine-building enterprises]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1, 119–122. [in Ukrainian].

2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Kahanets–Havrylko, L. P., Hushtan, T. V., & Kramchenko R. A. (2023). *Konkurentni tekhnolohiyi v mizhnarodniy ekonomitsi* [Competitive technologies in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). *Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykladakh* [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). *Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh* [International finance and financial management in problems and examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). *Osnovni factory vynykennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh* [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V. (2015). *Innovatsiyyny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurenciyi* [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). *Informatsiya yak factor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky* [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). *Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi* [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). *Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). *Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu* [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

11. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv* [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Upravlinnya konkurentospromozhnistyu mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки, підприємництва та торгівлі, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Лангвізер Аліна Мирославівна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Васілинець Віолетта Олегівна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Economics, Entrepreneurship and Trade, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Alina Langwieser,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Violetta Vasilynets,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Особливості кредитного портфелю банків в умовах фінансової нестабільності

Предмет дослідження – управління кредитним портфелем банків України в умовах циклічної фінансової нестабільності, спричиненої кризовими явищами, зокрема воєнним станом.

Метою статті є аналіз особливостей управління кредитним портфелем банків України в умовах циклічності економічних процесів та запропонувати адаптивні стратегії для мінімізації кредитних ризиків під час воєнного стану.

Методи роботи – застосовані системний підхід і методи економіко–математичного моделювання для оцінки ризиків кредитного портфелю; використано аналіз, синтез, порівняння, а також кореляційно–регресійний аналіз для оцінки впливу макроекономічних факторів, таких як інфляція, валютний курс та відсоткові ставки. Аналітичні методи застосовані для порівняння національної практики із закордонними прикладами адаптивного управління кредитним портфелем.

Результати роботи – виявлено основні макроекономічні фактори, що впливають на кредитний портфель банків України в умовах фінансових потрясінь, зокрема, негативний вплив валютного курсу та високих відсоткових ставок. Обґрунтовано доцільність застосування антициклічних підходів, таких як динамічне резервування, модель «брідж–банку», а також продаж непрацюючих активів (NPL) для зниження рівня ризиків у періоди криз. Розроблено рекомендації щодо впровадження державних гарантій за кредитами, компенсації процентних ставок для стратегічних галузей та трансформації процентної політики НБУ для підтримки кредитування.

Висновки – Управління кредитним портфелем банків в умовах циклічності економіки та підвищеної фінансової нестабільності вимагає інтегрованого підходу, який враховує не тільки загальні економічні цикли, але й специфічні ризики, пов'язані з кризовими ситуаціями, як пандемія чи військовий конфлікт. Результати аналізу показують, що валютний курс, інфляція та відсоткові ставки мають значний вплив на кредитну активність банків і на рівень ризиків. Зокрема, девальвація національної валюти веде до збільшення резервів і скорочення частки кредитів у активах банків, що підвищує необхідність впровадження антициклічних інструментів, здатних стабілізувати банківську систему під час економічних потрясінь.

Для зниження ризиків і підтримки фінансової стабільності доцільним є використання моделей «брідж–банку» та програм продажу непрацюючих активів, що дає можливість банкам концентруватися на обслуговуванні стабільних клієнтів і позбавлятися від токсичних активів. Водночас державні гарантії та компенсація процентних ставок за кредитами можуть забезпечити доступність фінансування для стратегічних секторів економіки, а трансформація процентної політики НБУ з акцентом на підтримку критичних галузей створює умови для цільового стимулювання економічного зростання навіть в умовах кризи.

Ключові слова: кредитний портфель, циклічна нестабільність, фінансові кризи, кредитні ризики, банківська система, антициклічні стратегії, державні гарантії, компенсація відсоткових ставок, «брідж–банк», воєнний стан.

IRULEVYCH D. P.

Features of the credit portfolio of banks in conditions of financial instability

Research Subject – credit portfolio management of Ukrainian banks under conditions of cyclical financial instability induced by crisis phenomena, particularly during wartime.

Objective – to analyze the specific features of credit portfolio management in Ukrainian banks under cyclical economic processes and propose adaptive strategies to minimize credit risks during wartime.

Methods – a systematic approach and econometric modeling methods were employed to assess credit portfolio risks; analysis, synthesis, comparison, as well as correlation and regression analysis

were used to evaluate the impact of macroeconomic factors such as inflation, exchange rate, and interest rates. Analytical methods were applied to compare national practices with international examples of adaptive credit portfolio management.

Findings – key macroeconomic factors affecting the credit portfolio of Ukrainian banks under financial shocks were identified, particularly the negative impact of the exchange rate and high interest rates. The study substantiates the relevance of implementing countercyclical approaches, such as dynamic provisioning, the «bridge bank» model, and the sale of non-performing loans (NPL) to reduce risk levels during crises. Recommendations were developed for introducing government-backed credit guarantees, interest rate compensation for strategic industries, and transforming the NBU's interest rate policy to support lending.

Conclusions – credit portfolio management in banks under cyclical economic conditions and heightened financial instability requires an integrated approach that accounts for not only general economic cycles but also specific risks associated with crises such as pandemics or military conflicts. The analysis results indicate that exchange rate fluctuations, inflation, and interest rates significantly impact banking credit activity and risk levels. Specifically, currency depreciation leads to increased provisioning and a reduction in the share of loans in banks' assets, underscoring the need for countercyclical tools capable of stabilizing the banking system during economic shocks.

To mitigate risks and support financial stability, the use of «bridge bank» models and non-performing asset sales programs is advisable, allowing banks to focus on servicing stable clients and ridding themselves of toxic assets. Concurrently, government-backed guarantees and interest rate compensation on loans can ensure financing accessibility for strategic economic sectors, while the transformation of the NBU's interest rate policy, focused on supporting critical industries, creates conditions for targeted economic growth stimulation even amidst a crisis.

Keywords: credit portfolio management, cyclical instability, financial crises, credit risks, Ukrainian banking system, countercyclical strategies, government-backed guarantees, interest rate compensation, «bridge bank» model, wartime conditions.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, пов'язані з циклічними кризами та фінансовою нестабільністю, створюють значні труднощі для управління кредитними портфелями банківських установ. Особливо це актуально для України, де нестабільність фінансового ринку підсилюється геополітичними, економічними і соціальними факторами, такими як війна, інфляційні ризики та волатильність національної валюти. У таких умовах ефективне управління кредитним портфелем набуває критичного значення для збереження платоспроможності банків та мінімізації кредитних ризиків, які можуть призвести до погіршення фінансової стійкості сектору в цілому.

Циклічний характер економічного розвитку посилює необхідність розробки нових стратегій управління кредитним портфелем, що дозволяють адекватно реагувати на фінансові коливання та уникати накопичення кредитного ризику у часи економічних спадів. Незважаючи на те, що у міжнародній практиці існують апробовані підходи до управління ризиками, їх адаптація до українських реалій вимагає врахування особливостей вітчиз-

няного економічного середовища, таких як обмежені можливості залучення зовнішнього капіталу, висока залежність від державних регулюючих механізмів, а також специфіка структури кредитного портфеля, в якій переважає корпоративний сектор. Це створює додаткові виклики для банків щодо оптимізації своєї діяльності у циклічних умовах.

Відсутність достатньо ефективних інструментів для зниження негативного впливу економічних криз на кредитний портфель банків зумовлює необхідність перегляду підходів до оцінювання та управління кредитним ризиком. Зокрема, дослідження, спрямовані на створення адаптованих моделей управління кредитними портфелями у фінансово нестабільному середовищі, дозволять підвищити стійкість банківської системи до зовнішніх шоків та знизити вплив економічних циклів на її стабільність.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Аналіз досліджень та публікацій з проблеми показує, що тема управління кредитним портфелем банків у складних економічних умовах є актуальною та багатогранною. Н. П. Демченко та

М. І. Сорока [1] розглядають концепцію «бідж-банку» як інструмент для зниження ризиків банкрутства банківської системи України. О. Дзюблук і В. Рудан [2] досліджують труднощі кредитування реального сектору в кризові періоди, зосереджуючись на проблемах ліквідності та кредитних ризиках. А. О. Дробязко, О. С. Камінська і О. С. Борщук [3] аналізують вплив воєнного стану на кредитний портфель українських банків, підкреслюючи зростання непрацюючих кредитів та необхідність антикризових заходів. В. В. Корнеєв, В. В. Антків та Н. В. Кучеренко [4] здійснюють порівняльний аналіз кредитування нефінансових корпорацій в умовах інфляційного таргетування, а С. В. Король і О. Р. Смицнюк [5] акцентують увагу на структурних аспектах формування оптимального кредитного портфеля. Роботи В. І. Рошила та А. М. Харченка [10; 11] додають цінний аналіз сучасного стану банківського кредитування та його факторів, а також основні тенденції у динаміці кредитного портфеля. Ю. Вергелюк та інші [12] розглядають специфіку кредитування нефінансових корпорацій в Україні, акцентуючи на викликах в управлінні ризиками.

Попри значний внесок зазначених авторів, недостатньо дослідженими залишаються адаптивні стратегії управління кредитним портфелем банків України в умовах циклічної фінансової нестабільності, зокрема в умовах воєнного стану. Наша стаття спрямована на виявлення та аналіз специфічних підходів до управління кредитним портфелем у цих умовах для мінімізації кредитних ризиків та забезпечення стійкості банківської системи.

Мета статті – проаналізувати особливості управління кредитним портфелем банків України в умовах циклічності економічних процесів та запропонувати адаптивні стратегії для мінімізації кредитних ризиків під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління кредитним портфелем банків у сучасних умовах вимагає врахування циклічності економічних процесів та мінливості макроекономічних умов, які мають значний вплив на фінансову стійкість банківської системи. Економічні цикли створюють періоди зростання та спаду, які змінюють характер кредитних ризиків, впливаючи на здатність позичальників обслуговувати свої зобов'язання. За відсутності адаптивного підходу до управління кредитним портфелем банки можуть зіткнутися з проблемами ліквідно-

сті та підвищеним рівнем неповернень, що підвищує важливість розробки стратегій, здатних забезпечити стабільність фінансових потоків у довгостроковій перспективі.

Однією з теоретичних основ управління кредитним портфелем у таких умовах є проциклічна кредитна політика, яка характеризується залежністю обсягів кредитування від економічного циклу. Під час підйому економіки банки розширюють кредитування, сприймаючи ризики як низькі, що сприяє економічному зростанню, але водночас підвищує ризик надмірної кредитної експансії. Навпаки, у періоди спаду обсяги кредитування скорочуються, оскільки зростають ризики дефолтів, а також зменшується попит на кредити, що, своєю чергою, поглиблює економічну рецесію. Така залежність від циклічних факторів часто призводить до посилення економічних коливань, підкреслюючи необхідність розробки антициклічних заходів для управління кредитним портфелем.

Антициклічний підхід передбачає створення механізмів, які зменшують залежність банків від економічних коливань. Один із таких інструментів – це формування резервів під час економічного зростання, які можуть бути використані для підтримки стабільного кредитування у часи спаду. Цей підхід ґрунтується на концепції динамічних резервів, що дозволяє банкам зберігати достатні ресурси для підтримки операційної діяльності у періоди фінансової нестабільності, тим самим мінімізуючи потребу в різкому скороченні обсягів кредитування. Наукові дослідження та міжнародна практика підтверджують, що антициклічні інструменти здатні знижувати ризики для банків та сприяти стабільності банківської системи.

Таким чином, управління кредитним портфелем банку в умовах циклічності економіки є складним процесом, що вимагає балансування між проциклічними та антициклічними аспектами кредитної політики. Своєчасне застосування адаптивних стратегій дозволяє зберігати фінансову стабільність, підтримувати ефективність кредитного портфеля та забезпечувати надійну підтримку для стратегічних секторів економіки навіть у кризові періоди.

Для оцінки ефективності реалізації адаптивних стратегій в умовах економічної циклічності важливо проаналізувати динаміку кредитного портфеля банків протягом останніх років та вплив криз на його структуру. Урахування періодичних еко-

номічних потрясінь, таких як криза 2014–2016 років, пандемія COVID–19 та повномасштабне вторгнення, дозволяє глибше зрозуміти, як різні фактори впливають на обсяги та структуру кредитування, а також які аспекти кредитної політики залишаються найбільш вразливими. Вивчення цих змін є критичним для розробки подальших підходів до ефективного управління кредитним портфелем, що забезпечує стійкість банківської системи навіть у несприятливих умовах.

На основі даних про динаміку кредитування клієнтів банками України протягом 2013–2023 років можна простежити загальні тенденції розвитку та оцінити вплив ключових кризових подій на структуру кредитного портфеля (табл. 1). Загальний обсяг кредитів, наданих клієнтам, зріс з 910,8 млрд грн у 2013 році до 1024,7 млрд грн у 2023 році або лише близько на 12,5% за останні десять років, що свідчить про мінімальне зростання, особливо з урахуванням інфляції та загальної економічної нестабільності. Такий незначний приріст підкреслює слабкість банківського кредитування в умовах циклічних криз та нестабільності економічного середовища.

Період 2014–2016 років відзначається суттєвими змінами у структурі банківського кредитного портфеля. Після початкового зростання загального обсягу кредитування до 1020 млрд грн у 2014 році, наступного року спостерігається незначне зниження до 1009,8 млрд грн (–1,0% відносно попереднього року), а у 2016 році обсяг кредитів знижується до 1005,9 млрд

грн (–0,4% відносно 2015 року). Особливо помітно зниження у сегменті кредитування фізичних осіб, де обсяг впав з 211,3 млрд грн у 2014 році до 157,4 млрд грн у 2016 році, що означає зниження на 25,5%. Це відображає значне скорочення споживчого попиту та посилення ризиків неплатоспроможності позичальників у цей період. Одночасно, кредити нефінансовим корпораціям демонструють зростання з 691,9 млрд грн у 2013 році до 847,1 млрд грн у 2016 році (+22,4%), що може бути пов'язано зі спробами корпорацій підтримати свою діяльність в умовах фінансових обмежень.

Початок пандемії COVID–19 у 2020 році знову вплинув на банківський кредитний портфель, зокрема на обсяги кредитування нефінансових корпорацій. У 2019 році обсяг кредитів нефінансовим корпораціям становив 821,9 млрд грн, проте у 2020 році він знизився до 749,3 млрд грн, що становить скорочення на 8,8%. Це падіння відображає загальне зниження економічної активності внаслідок карантинних заходів та зростання невизначеності на ринку. Незважаючи на це, кредити фізичним особам залишаються відносно стабільними – у 2020 році їх обсяг становив 199,6 млрд грн, що лише на 3,4% нижче показника 2019 року. Дана стабільність може пояснюватися державними антикризовими програмами, що підтримували споживчий попит навіть в умовах пандемії.

Повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році викликало нові зміни в структурі банківсько–

Таблиця 1. Структура кредитного портфеля банків України у 2013–2023 роках

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Кредити надані клієнтам, млн грн	910,8	1020	1009,8	1005,9	1036,7	1118,9	1033,4	960,6	1065,3	1036,2	1024,7
кредити, що надані органам державної влади, млн грн	5,9	4,9	3,4	1,4	1,5	2,9	4,7	11,6	27,0	24,8	18,3
кредити, що надані нефінансовим корпораціям, млн грн	691,9	778,8	830,6	847,1	864,4	919,1	821,9	749,3	795,5	801,4	783,7
кредити, що надані фізичним особам, млн грн	193,7	211,3	175,7	157,4	170,8	196,9	206,7	199,6	242,6	209,9	222,6
кредити, надані небанківським фінансовим установам, млн грн	19,3	25	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0

*Побудовано автором за даними Національного банку України [6]

го кредитування, особливо у напрямі кредитування органів державної влади. У 2021 році обсяг кредитів органам державної влади становив 11,6 млрд грн, а у 2022 році він зріс до 24,8 млрд грн, що означає приріст на 113,8%. Це свідчить про підвищену потребу держави у фінансовій підтримці для забезпечення життєздатності ключових державних структур в умовах воєнних дій. Проте загальний обсяг кредитів клієнтам у 2022 році склав 1036,2 млрд грн, що лише на 1,7% вище показника 2021 року, а у 2023 році обсяг кредитування навіть знизився до 1024,7 млрд грн (-1,1%). Це свідчить про стримане ставлення банків до ризиків та обмеження кредитної активності в умовах воєнної невизначеності.

Таким чином, протягом останніх десяти років банківський сектор України продемонстрував лише незначний приріст загального обсягу кредитування, що було зумовлено серією кризових подій, включаючи політичну та економічну нестабільність, пандемію та воєнні дії. Структура кредитного портфеля відображає реакцію банків на зміни в економічному середовищі, підкреслюючи важливість адаптивних стратегій для підтримки фінансової стабільності та мінімізації ризиків у нестабільні часи.

На основі даних про частку кредитів у активах банків України протягом 2013–2023 років можна побачити чітке скорочення цього показника, що свідчить про зниження активності банків у

сфері кредитування. У 2013 році частка кредитів у активах банків становила 71%, але поступово зростала до 82,3% у 2018 році, досягаючи пікових значень внаслідок високих темпів інфляції та девальвації національної валюти в 2014–2016 роках. Проте після цього почалося суттєве зниження частки кредитів у активах, що впало до 34,8% у 2023 році. Зменшення частки кредитів у активах після 2018 року відображає поступовий перехід банків від кредитної активності до більш консервативної політики, зумовленої високими ризиками неплатоспроможності позичальників та нестабільною економічною ситуацією, яка посилювалася як пандемією, так і військовими діями.

Кореляційна матриця підтверджує значний вплив валютного курсу на кредитний портфель банків України, а також на інші ключові показники банківського кредитування. Негативна кореляція між часткою кредитів у активах банків і валютним курсом (-0,5702) вказує на те, що зростанням курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют частка кредитів у активах знижується. Це може бути пов'язано з підвищенням валютних ризиків, які роблять кредитування менш привабливим для банків, а також зростанням вартості обслуговування валютних кредитів для позичальників, що підвищує ризик дефолтів.

Крім того, валютний курс має високу позитивну кореляцію з резервами за активними операціями

Таблиця 2. Кореляційна матриця факторів впливу на кредитний портфель банків України

	Частка кредитів у активах банків України, %	Інфляція, %	Валютний курс	Відсоткова ставка за кредитами рефінансування НБУ, %	Відсоткова ставка за депозитними сертифікатами НБУ, %	Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, %	Резерви за активними операціями банків, млрд грн
Частка кредитів у активах банків України, %	1						
Інфляція, %	0,2451	1					
Валютний курс	-0,5702	-0,0588	1				
Відсоткова ставка за кредитами рефінансування НБУ, %	-0,0520	0,4423	0,5668	1			
Відсоткова ставка за депозитними сертифікатами НБУ, %	-0,0791	0,3447	0,7111	0,9585	1		
Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, %	0,2350	0,3588	0,2120	0,8745	0,7916	1	
Резерви за активними операціями банків, млрд грн	0,1717	-0,1295	0,6595	0,4560	0,6327	0,3586	1

* Побудовано автором за даними Національного банку України [6; 7; 8; 9]

банків (0,6595). Це свідчить про те, що зі зростанням валютного курсу банки змушені збільшувати обсяги резервів для покриття можливих збитків, що є прямим наслідком підвищених кредитних ризиків у зв'язку з девальвацією національної валюти. Така ситуація вимагає від банків нарощування резервів, що, в свою чергу, знижує можливість активного кредитування та збільшує витрати на забезпечення фінансової стійкості.

Додатково, висока кореляція валютного курсу з відсотковими ставками за депозитними сертифікатами НБУ (0,7111) та ставками рефінансування (0,5668) свідчить про те, що в умовах девальвації національної валюти регулятор змушений підвищувати ставки для стабілізації ринку та підтримки привабливості національної валюти. Це також призводить до зростання середньої відсоткової ставки за банківськими кредитами, що видно з кореляції між валютним курсом та середньою ставкою за кредитами (0,2120). Такий комплексний вплив валютного курсу на банківську систему вказує на необхідність розробки ефективних інструментів для управління валютними ризиками та їхнього врахування у стратегіях управління кредитним портфелем.

Для ефективного управління кредитним портфелем банків в умовах циклічності економіки, особливо в період воєнного стану, необхідне впровадження адаптивних стратегій, які враховують підвищені ризики та нестабільність. Одним із перспективних інструментів є використання моделі «брідж-банку» [1, с. 41] та продажу непрацюючих активів (NPL), що дозволяє банкам позбутися проблемних кредитів, зберігаючи стабільність фінансової системи. Модель брідж-банку вже успішно використовувалася в міжнародній практиці, зокрема у США під час фінансової кризи 2008 року, коли FDIC створювала тимчасові «мости» для збереження системної важливості банківських установ і забезпечення кредитування економіки. В умовах України така модель може бути реалізована для передачі «поганих» активів у спеціалізовані структури, що займатимуться їхнім подальшим розпорядженням або продажем на ринку. Це дозволяє банкам зосередитися на обслуговуванні клієнтів і підтримці фінансової стабільності, одночасно звільняючи баланс від токсичних активів.

Крім того, державні гарантії за кредитами та компенсації процентних ставок є важливими інструментами підтримки банківського кредиту-

вання в умовах високих ризиків. Програми державних гарантій можуть покрити частину збитків, що виникають у банків при кредитуванні критично важливих для економіки секторів або соціально значущих проектів [2, с. 45]. Така політика успішно працює в багатьох країнах ЄС, де держава бере на себе відповідальність за певний обсяг ризиків за позиками, надаючи банкам додаткову впевненість у видачі кредитів. Наприклад, в умовах воєнного стану такі гарантії можуть бути застосовані до кредитування малого та середнього бізнесу, що підтримує оборонний сектор або забезпечує соціальні потреби населення.

Уряд може також запровадити програми компенсації процентних ставок за банківськими кредитами, що дозволить знизити фінансове навантаження на позичальників і зробить кредитування доступнішим для стратегічних секторів. У період економічної нестабільності це особливо важливо для секторів, що мають вирішальне значення для національної безпеки та функціонування економіки. Подібні програми вже реалізовані у Польщі, де уряд компенсує частину відсотків за кредитами для малого бізнесу, що забезпечує зростання інвестицій та підтримує зайнятість навіть у кризові часи.

Національний банк України (НБУ) має ключову роль у стимулюванні кредитування в умовах війни через трансформацію процентної політики. Зокрема, регулятор може встановити пріоритетне кредитування для стратегічних галузей, що підтримують обороноздатність країни або є критичними для економіки. Зменшення відсоткових ставок для таких галузей може мотивувати банки розширювати кредитування в умовах високих ризиків, оскільки це дозволить компенсувати потенційні збитки за рахунок державної підтримки та регуляторних стимулів. Наприклад, НБУ може знизити ставку рефінансування для кредитів, які спрямовані на підтримку підприємств оборонного сектору, аграрного виробництва та енергетики, що є важливими для забезпечення стабільності та безпеки держави.

Використання цих стратегій, включаючи модель брідж-банку, продаж непрацюючих активів, надання державних гарантій, компенсацію процентних ставок та трансформацію процентної політики НБУ, дозволить банківській системі ефективніше долати економічні труднощі, підтримувати надійність кредитного портфеля та сприяти розвитку ключових секторів національної економіки навіть у періоди кризових змін.

Висновки

Управління кредитним портфелем банків в умовах циклічності економіки та підвищеної фінансової нестабільності вимагає інтегровано-го підходу, який враховує не тільки загальні економічні цикли, але й специфічні ризики, пов'язані з кризовими ситуаціями, як-от пандемія чи військовий конфлікт. Результати аналізу показують, що валютний курс, інфляція та відсоткові ставки мають значний вплив на кредитну активність банків і на рівень ризиків. Зокрема, девальвація національної валюти веде до збільшення резервів і скорочення частки кредитів у активах банків, що підвищує необхідність впровадження антициклічних інструментів, здатних стабілізувати банківську систему під час економічних потрясінь.

Для зниження ризиків і підтримки фінансової стабільності доцільним є використання моделей «блідж-банку» та програм продажу непрацюючих активів, що дає можливість банкам концентруватися на обслуговуванні стабільних клієнтів і позбавлятися від токсичних активів. Водночас державні гарантії та компенсація процентних ставок за кредитами можуть забезпечити доступність фінансування для стратегічних секторів економіки, а трансформація процентної політики НБУ з акцентом на підтримку критичних галузей створює умови для цільового стимулювання економічного зростання навіть в умовах кризи.

Подальші дослідження у цій сфері мають бути зосереджені на розробці адаптивних моделей оцінювання кредитних ризиків, що враховують особливості кризових умов, а також на інтеграції інноваційних фінансових інструментів, здатних підвищити стійкість банківської системи до зовнішніх шоків. Важливим напрямом є також аналіз ефективності впровадження державних гарантій та інших стимулюючих заходів для кредитування стратегічних секторів, з метою підвищення економічної безпеки країни.

Список використаних джерел:

1. Демченко Н. П., Сорока М. І. «Блідж-банк» – новий механізм запобігання банкрутства в банківській системі України. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 17. С. 40–42.
2. Дзюблук О., Рудан В. Проблеми банківського кредитування реального сектору в умовах кризових явищ в економіці України. Банківська справа. 2018. Вип. 3. С. 22–48.

3. Дробязко А. О., Камінська О. С., Борщук О. С. Кредитний портфель українських банків: аналіз впливу воєнного стану. Фінанси України. 2023. № 7. С. 99–112.

4. Корнеєв В.В., Антків В.В., Кучеренко Н.В. Порівняльний аналіз банківського кредитування нефінансових корпорацій в умовах таргетування інфляції. «EUREKA: Social and Humanities», 2022, № 6, pp. 15–29. URL: <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2022.002559>.

5. Король С. В., Смицнюк О. Р. Кредитний портфель комерційного банку: суть та особливості формування оптимальної структури. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія : Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2022. № 2. С. 119–130.

6. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.

7. Макроекономічні показники. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>.

8. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

9. Процентні ставки за активними і пасивними операціями Національного банку. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.

10. Рошило В. І. Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, проблеми та шляхи розв'язання. Інфраструктура ринку. 2021. Вип. 54. С. 221–228.

11. Харченко А. М. Кредитний портфель банків України: аналіз, фактори, тенденції. Вісник Університету банківської справи. 2020. № 2. С. 54–60.

12. Verheliuk Y., Koverninska Y., Korneev V., Kononets A. Bank crediting to the sector of non-financial corporations in Ukraine. Banks and Bank Systems, Volume 14, Issue 3, 2019. P. 64–75. DOI [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14\(3\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14(3).2019.06).

References:

1. Demchenko, N. P., Soroka, M. I. (2012). «Bridzh-bank» – novyi mekhanizm zapobihannia bankrutstva v bankivskii systemi Ukrainy [Bridge bank – a new mechanism for preventing bankruptcy in the banking system of Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid, (17), 40–42.
2. Dziubliuk, O., Rudan, V. (2018). Problemy bankivskoho kredytuvannia realnogo sektoru v umovakh kryzovykh yavlyshch v ekonomitsi Ukrainy [Problems of bank lending to the real sector under crisis phenomena in Ukraine's economy]. Bankivska sprava, (3), 22–48.

3. Drobyazko, A. O., Kaminska, O. S., Borshchuk, O. S. (2023). Kredytnyi portfel ukrainskykh bankiv: analiz vplyvu voiennoho stanu [Credit portfolio of Ukrainian banks: analysis of the impact of martial law]. *Finansy Ukrainy*, (7), 99–112.
4. Korneev, V. V., Antkiv, V. V., Kucherenko, N. V. (2022). Porivnialnyi analiz bankivskoho kredytuvannia nefinansovykh korporatsii v umovakh tarhuvannia inflatsii [Comparative analysis of bank lending to non-financial corporations under inflation targeting]. *EUREKA: Social and Humanities*, (6), 15–29. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2022.002559>
5. Korol, S. V., Smytsniuk, O. R. (2022). Kredytnyi portfel komertsiiinoho banku: sut ta osoblyvosti formuvannia optymalnoi struktury [Credit portfolio of a commercial bank: essence and features of optimal structure formation]. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti*, (2), 119–130.
6. Kredyty, nadani depozytnymy korporatsiiamy (krim Natsionalnoho banku Ukrainy) [Loans provided by deposit corporations (excluding the National Bank of Ukraine)]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
7. Makroekonomichni pokaznyky [Macroeconomic indicators]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
8. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy [Main indicators of bank activities in Ukraine]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
9. Protsentni stavky za aktyvnymy i pasyvnymy operatsiiamy Natsionalnoho banku [Interest rates on active and passive operations of the National Bank]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
10. Roshylo, V. I. (2021). Bankivske kredytuvannia v Ukraini: suchasnyi stan, problemy ta shliakhy rozviazannia [Bank lending in Ukraine: current state, problems, and solutions]. *Infrastruktura rynku*, (54), 221–228.
11. Kharchenko, A. M. (2020). Kredytnyi portfel bankiv Ukrainy: analiz, factory, tendentsii [Credit portfolio of Ukrainian banks: analysis, factors, trends]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*, (2), 54–60.
12. Verheliuk, Y., Koverninska, Y., Korneev, V., Kononets, A. (2019). Bank crediting to the sector of non-financial corporations in Ukraine. *Banks and Bank Systems*, 14(3), 64–75. [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14\(3\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.14(3).2019.06)

Дані про автора

Ірулевич Денис Петрович,

аспірант Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

Data about the author

Denys Irulevych,

Postgraduate student of Trade State Research Institute of Informatization and Modeling of Economy

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

UDC 339.137:338.242

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14367372>

PUZYROVA P. V., ANANIEVA O. O.,
HOFMANN M. O., BURMETSKYI V. V.

Architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization

The subject of the research is theoretical strategic approaches to ensuring the competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization.

The aim of the research is to determine the theoretical foundations of the architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization.

Research methods. The main methods were method of system analysis; induction and deduction; literature search method; competitive analysis; strategic analysis, factor analysis; graphical and others.

Results of the investigation. It has been established that the architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization is gaining relevance in the context of dynamic changes in the world economic space, increasing competition in the global market and the importance of innovation for ensuring the sustainable development of companies. It is determined that enterprises must quickly adapt to the challenges of globalization, in particular through the introduction of innovative strategies and new technologies, where innovation is becoming a key factor determining the ability of companies not only to maintain their market position but also to expand their capabilities in the international arena. It is proved that modern enterprises are facing such global trends as digitalization, environmental transformation, and integration into international logistics, which requires an effective competitiveness management strategy. The study of competitiveness architectonics allows us to reveal the structural elements and interrelationships that form a comprehensive system of competitive advantages of innovation-oriented enterprises. Given the constant changes in the global market, it is important to understand how globalization processes affect the development of innovative enterprises and what strategies can ensure their sustainability and success in the long term. It is determined that the architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises is a system of structural and functional components that provide the enterprise with a stable position in the market in the context of the following potentials: innovation potential; financial potential; marketing potential; organizational potential. The main factors of influence on innovation-oriented enterprises in the context of globalization are investigated: access to international markets; international cooperation; technology transfer; competitive pressure. The strategic directions of innovation-oriented enterprises to improve competitiveness in the context

of globalization are proposed: investing in innovation; improving the efficiency of operations; global presence; international cooperation.

Scope of the results. Competitiveness of the enterprise, enterprise economics, enterprise strategy, enterprise management, enterprise innovation, enterprise efficiency, international and global economy.

Conclusions. As a result, we have proved that the competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization is a complex and multidimensional phenomenon that requires an effective management architecture. It is established that enterprises that are able to adapt to new challenges, using innovation as the basis of their strategy and actively developing their international presence, have a better chance of operating effectively. It has been determined that in the context of globalization, competitiveness is not limited to local markets – it has an international dimension, which requires a strategic approach to managing innovations and resources. It is established that the intensive growth of globalization has affected the dynamics of development of many sectors of the economy, especially in the context of the spread of information technology and rapid innovation. It is proved that innovative enterprises seeking to be competitive in the international arena must constantly adapt to changes and develop new technological solutions: the competitiveness of such enterprises largely depends on their ability to innovate, adapt strategies to global conditions and respond quickly to new challenges. The author proposes to define competitiveness architectonics as a set of interrelated components that allow an enterprise to maintain and strengthen its position in international markets, where innovative strategies, flexibility and openness to change are the basis for successful functioning in the context of global competition.

Keywords: architectonics, competitiveness, innovations, enterprises, international globalization, world space, enterprise development, strategies, integration, transformation, potential, factors of influence.

ПУЗИРЬОВА П. В., АНАНЬЄВА О. О.,
ГОФМАН М. О., БУРМЕЦЬКИЙ В. В.

Архітектоніка конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств в контексті міжнародної глобалізації

Предметом дослідження є теоретичні стратегічні підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств в контексті міжнародної глобалізації

Метою дослідження є визначення теоретичних основ архітектоніки конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств в контексті міжнародної глобалізації.

Методи дослідження. Основними методами стали: метод системного аналізу; індукції та дедукції; літературно-пошуковий метод; конкурентний аналіз; стратегічний аналіз, факторний аналіз; графічний та інші.

Результати роботи. Встановлено, архітектоніка конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств у контексті міжнародної глобалізації набуває актуальності в контексті динамічних змін світового економічного простору, підвищення рівня конкуренції на глобальному ринку та важливості інновацій для забезпечення стабільного розвитку компаній. Визначено, що підприємства повинні оперативнo адаптуватися до викликів глобалізації, зокрема через впровадження інноваційних стратегій та нових технологій, де інновації стають ключовим чинником, що визначає здатність компаній не лише втримати позиції на ринку, але й розширювати свої можливості на міжнародній арені. Доведено, що сучасні підприємства стикаються з такими глобальними трендами, як цифровізація, екологічна трансформація, інтеграція в міжнародну логістику, що вимагає ефективної стратегії управління конкурентоспроможністю. Дослідження архітектоніки конкурентоспроможності дозволяє розкрити структурні елементи та взаємозв'язки, які формують комплексну систему конкурентних переваг інноваційно-орієнтованих підприємств. Враховуючи постійні зміни на світовому ринку, важливо зрозуміти, як глобалізаційні процеси впливають на розвиток інноваційних підприємств, та які стратегії можуть забезпечити їхню стійкість і успішність у довгостроковій перспективі. Визначено, що архітектоніка конкурентоспроможності інноваційно-орієн-

тованих підприємств – це система структурних і функціональних компонентів, які забезпечують підприємству стійкі позиції на ринку в контексті таких потенціалів: інноваційний потенціал; фінансовий потенціал; маркетинговий потенціал; організаційний потенціал. Досліджено основні чинники впливу на інноваційно–орієнтовані підприємства в умовах глобалізації: доступ до міжнародних ринків; міжнародна кооперація; трансфер технологій; конкурентний тиск. Запропоновано стратегічні напрями інноваційно–орієнтованих підприємств щодо підвищення конкурентоспроможності в контексті глобалізації: інвестування в інновації; підвищення ефективності операцій; глобальна присутність; міжнародна кооперація.

Галузь застосування результатів. Конкурентоспроможність підприємства, економіка підприємства, стратегія підприємства, управління підприємствами, інноваційна діяльність підприємства, ефективність діяльності підприємства, міжнародна та глобальна економіка.

Висновки. В результаті нами було доведено, що конкурентоспроможність інноваційно–орієнтованих підприємств у контексті міжнародної глобалізації є складним та багатовимірним явищем, яке потребує ефективної архітекtonіки управління. Встановлено, що підприємства, які здатні адаптуватися до нових викликів, використовуючи інновації як основу своєї стратегії та активного розвитку міжнародну присутність, мають більше шансів на ефективну діяльність. Визначено, що в умовах глобалізації конкурентоспроможність не обмежується лише локальними ринками, вона має міжнародний вимір, що вимагає стратегічного підходу до управління інноваціями та ресурсами. Встановлено, що інтенсивне зростання глобалізації вплинуло на динаміку розвитку багатьох секторів економіки, особливо в умовах поширення інформаційних технологій та швидких інновацій. Доведено, що підприємства інноваційного спрямування, які прагнуть бути конкурентоспроможними на міжнародній арені, повинні постійно адаптуватися до змін та розвивати нові технологічні рішення: конкурентоспроможність таких підприємств багато в чому залежить від їхньої здатності впроваджувати інновації, адаптувати стратегії до глобальних умов і швидко реагувати на нові виклики. Запропоновано визначення архітекtonіки конкурентоспроможності як комплексу взаємопов'язаних компонентів/потенціалів, що дозволяють підприємству зберігати і зміцнювати свої позиції на міжнародних ринках, де інноваційні стратегії, гнучкість та відкритість до змін є основою успішного функціонування в умовах глобальної конкуренції.

Ключові слова: архітекtonіка конкурентоспроможність, інновації, підприємства, міжнародна глобалізація, світовий простір, розвиток підприємств, стратегії, інтеграція, трансформація, потенціал, чинники впливу.

Formulation of the problem. The architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization is gaining relevance in the context of dynamic changes in the world economic space, increasing competition in the global market and the importance of innovation for ensuring the sustainable development of companies. Since companies must be able to quickly adapt to the challenges of globalization, in particular through the introduction of innovative strategies and new technologies, innovation is becoming a key factor in determining the ability of companies not only to maintain their market position but also to expand their capabilities in the international arena.

Today, companies are facing global trends such as digitalization, environmental transformation, and integration into international logistics, which requires an effective competitiveness manage-

ment strategy. The study of competitiveness architectonics allows us to reveal the structural elements and interrelationships that form a comprehensive system of competitive advantages of innovation-oriented enterprises. Given the constant changes in the global market, it is important to understand how globalization processes affect the development of innovative enterprises and what strategies can ensure their sustainability and success in the long run. Thus, the study of this topic is aimed at analyzing the main factors that contribute to the formation of competitive advantages, which is of great importance for the development of modern enterprises seeking to strengthen their positions in the international market in the context of globalization.

Analysis of research and publications on the problem. The issue of the architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in

the context of international globalization is complex and multifaceted, covering all aspects of global competition, innovation, enterprise management, economics and international business. Among the researchers at the national level, the following should be mentioned: V. Geyets, who studied the issues of economic competitiveness and innovative development; A. Grinev, who studied innovation management and enterprise competitiveness; R. Fakhutdinov, who worked on the issues of competitiveness strategy and innovation management in the context of globalization. Also outstanding are the works of: I. Yermolenko, who specializes in innovation, enterprise development management and strategic management, and S. Kavuna, who studied the strategic development of innovation-oriented enterprises. Among foreign scholars, attention should be paid to the following authors who have studied this issue: M. Porter – one of the most famous researchers of competitive advantages, the developer of the «five forces» model, who researched and studied competitiveness strategies and innovations in the global economy; J. Schumpeter – a researcher of economic development, known for his contribution to the theory of innovation and «creative destruction» as a factor of competitiveness; K. Christensen, who developed the theory of «disruptive innovation», which concerns the impact of innovation on the competitiveness of enterprises; G. Hamel and K. Prahalad, who devoted their works to the concept of strategic resources and competencies that are key to building competitive advantages of innovative enterprises; R. Rumelt, who studied strategic processes and competitiveness, especially in the context of globalization and innovative development. Thus, these authors explore different approaches to the analysis of competitiveness, in particular in the context of globalization, which can be useful for research in this area. However, for the purpose of an in-depth study, we consider it necessary to supplement the topic of the architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization.

Presenting main material. In the context of globalization, modern businesses face new challenges and opportunities that affect their competitiveness. Open markets, the development of information technology and interaction between countries contribute to increased competition. In-

novation-oriented businesses must adapt to new realities to remain competitive in the international market. The competitiveness architecture of innovation-oriented enterprises is becoming an important tool for ensuring their successful operation and growth in the context of international globalization. The competitiveness of an enterprise is the ability to ensure the efficient use of its resources to achieve competitive advantages in the market, where the main components are the quality of products or services, price, level of innovation, marketing strategy, brand reputation, as well as the ability of the enterprise to adapt to changes in the market [1; 4; 7; 12; 15; 18; 23; 27; 29].

Innovations play a key role in increasing the competitiveness of enterprises, especially in the context of globalization, when technological changes and the introduction of new products and processes become the main drivers of economic growth. The competitiveness of innovation-oriented enterprises is defined as the ability of an enterprise to create innovative products and solutions that are of higher value to consumers than similar products or services of competitors. The architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises includes several key components, each of which plays an important role in building an enterprise development strategy (Fig. 1) [2; 3; 6; 9; 13; 19; 22].

The architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises is a system of structural and functional components that ensure the enterprise's sustainable market position in the context of the following potentials:

- innovation potential (the ability to generate new ideas and translate them into products or services that are in demand in the market);
- financial potential (the ability to effectively use own and external financial resources to support innovative projects);
- marketing potential (development of a strategy for positioning products on the market, taking into account global trends and peculiarities of international competition);
- organizational potential (building a culture of continuous innovation, cooperation and openness to change).

Each of these potentials plays an important role in ensuring a sustainable competitive position of innovation-oriented enterprises, especially in the context of international globalization [5; 8; 10; 11; 14; 24; 28].

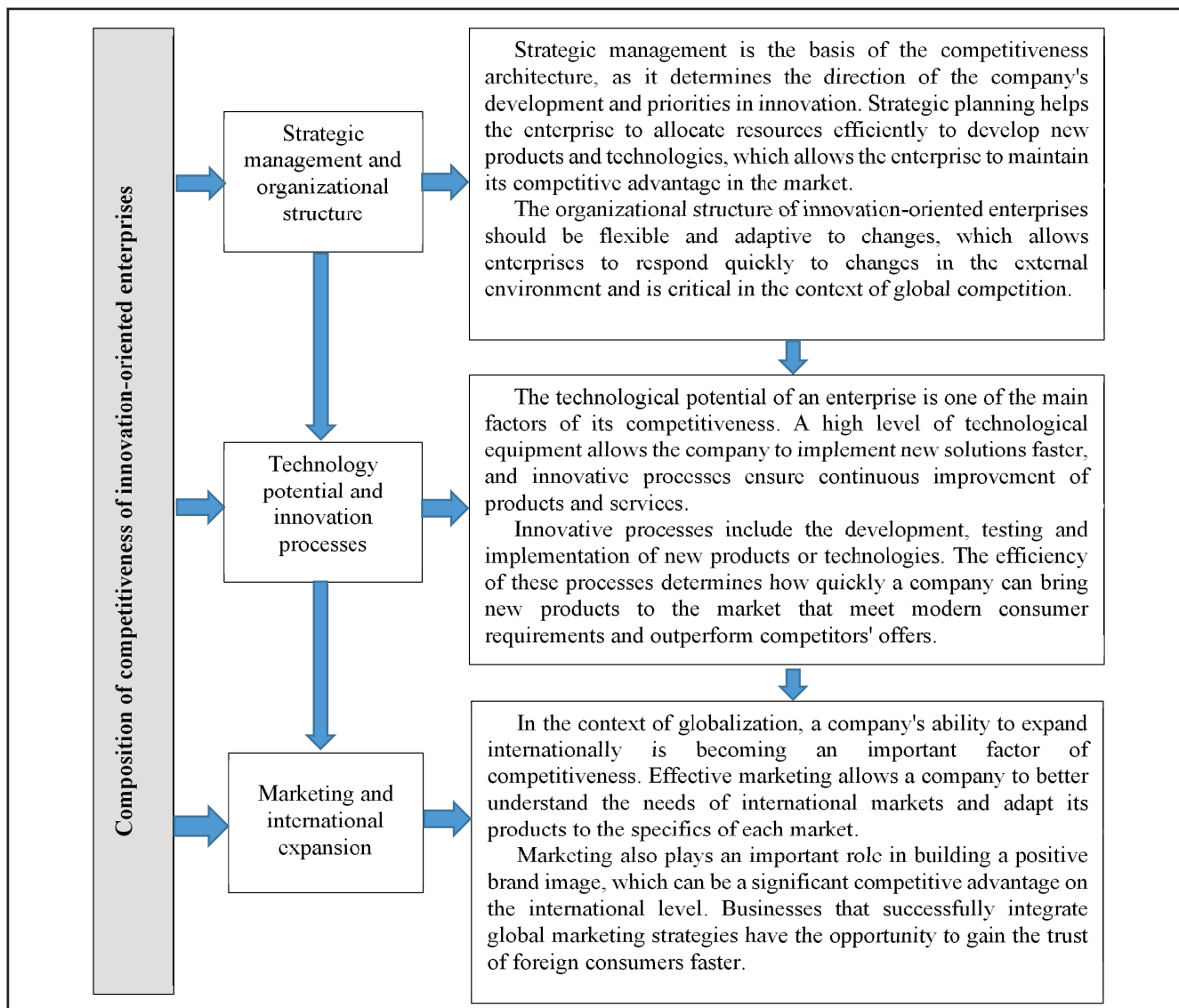


Fig. 1. Composition of components of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the formation of their development strategy in the context of competitive advantages

Also, the impact of globalization on the competitiveness of innovation-oriented enterprises should not be underestimated, as it opens up new markets for enterprises, but at the same time increases the level of competition. The growth of international interaction forces companies to increase their requirements for product quality, reduce costs, and introduce innovations.

Companies that cannot adapt to new conditions risk losing their market position. Since globalization creates new opportunities for enterprises and increases the level of competition, certain factors affecting innovation-oriented enterprises in the context of globalization require attention:

- access to international markets – opening up the possibility of entering new markets, which requires the adaptation of products and services to local needs;

- international cooperation – creation of joint projects with other companies or scientific institutions, which allows to increase innovation potential;
- technology transfer – providing opportunities for the rapid introduction of new technologies that require enterprises to invest in research and development;
- competitive pressure – innovation-oriented enterprises are constantly faced with the need to improve product quality, reduce costs and improve services [16; 20; 25; 30].

Since one of the main challenges of globalization is the increasing speed of technological change, where enterprises must constantly invest in research and development to remain at the forefront of the industry and prevent lagging behind competitors, to ensure success in international mar-

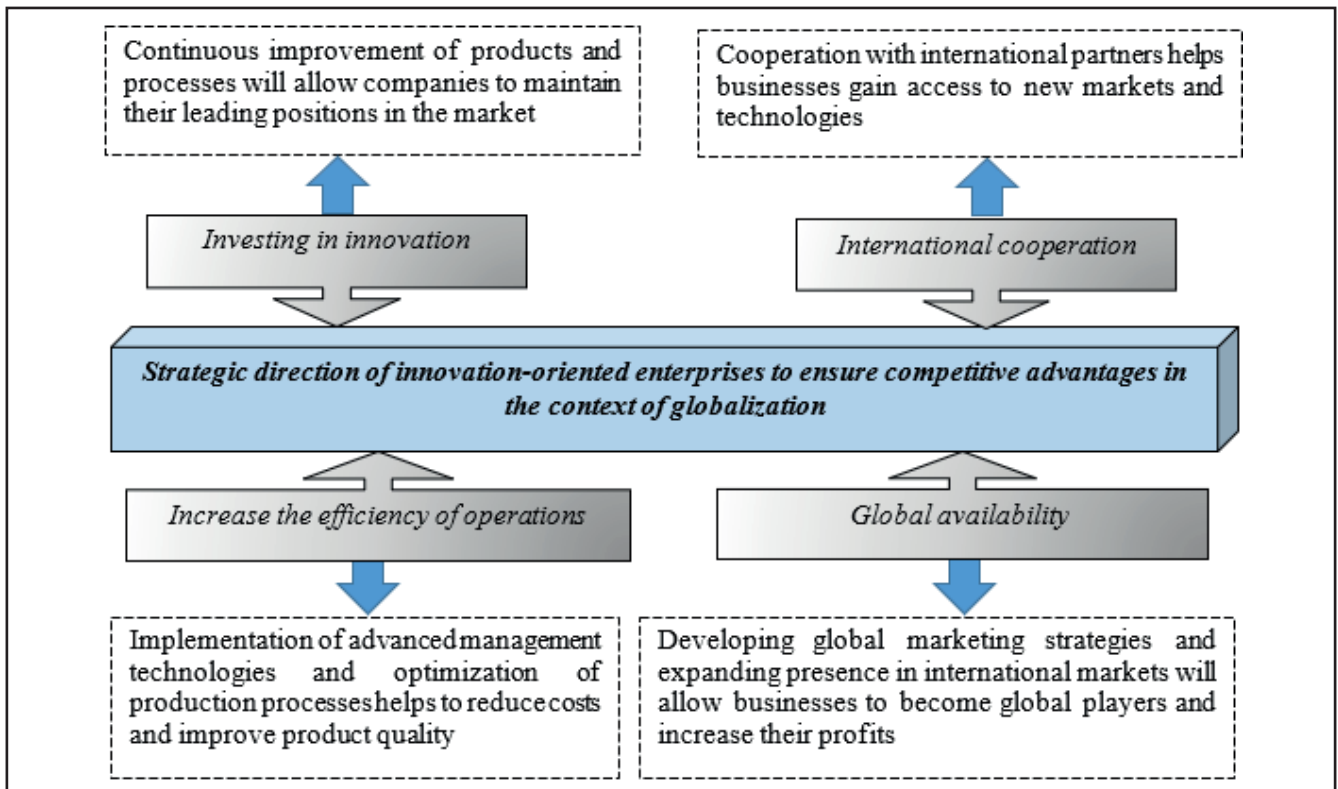


Fig. 2. Strategic directions of innovation-oriented enterprises to improve competitiveness in the context of globalization

kets, innovation-oriented enterprises must develop strategies aimed at increasing their competitive advantage (Fig. 2) [13; 15; 17; 21; 26; 30]:

Conclusions

The competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization is a complex and multidimensional phenomenon that requires an effective management architecture. Enterprises that are able to adapt to new challenges, use innovation as the basis of their strategy and actively develop their international presence have a better chance of success. In the context of globalization, competitiveness is not limited to local markets – it has an international dimension, which requires a strategic approach to managing innovations and resources. It is established that the intensive growth of globalization has affected the dynamics of development of many sectors of the economy, especially in the context of the spread of information technology and rapid innovation. Innovative enterprises seeking to be competitive in the international arena must constantly adapt to changes and develop new technological solutions. The competitiveness of such enterprises largely depends on their ability to innovate, adapt

strategies to global conditions and respond quickly to new challenges. In this context, the competitiveness architecture is an important element that combines various aspects of an enterprise's activities. Thus, the effectiveness of innovation-oriented enterprises in the context of globalization depends on the ability to adapt to new challenges and effectively use their innovative capabilities. It is established that the competitiveness architecture includes a set of interrelated components that allow an enterprise to maintain and strengthen its position in international markets, where innovative strategies, flexibility and openness to change are the basis for successful functioning in the context of global competition.

References:

1. Berestetska, P. V. (2014). Innovatsiina determinanta mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Innovative determinant of international competitiveness of the enterprise]. *Molodyi vchenyi = Young scientist*, № 12(1), P. 74–77 [in Ukrainian].
2. Bohatyrov, V. V., Puzyrova, P. V. (2024). Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu biznes-struktur [Management of international competitiveness of business structures]. *Vplyv hlobalizatsiinykh protse-*

siv ta tsyfrovoyi transformatsii na formuvannia mizhnarodnoho ekonomichnoho klimatu ta finansovoi ekosystemy = The impact of globalization processes and digital transformation on the formation of the international economic climate and financial ecosystem: collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference, Poltava, March 28, 2024, PUET, P. 298–301 [in Ukrainian].

3. Duhienko, N. O., Duhienko, O. E. (2022). Innovatsiyni chynnyk mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti vitchyznianskykh pidpriemstv [Innovative factor of international competitiveness of domestic enterprises]. *Notatky suchasnoi nauky* = Notes of modern science, № 1, P. 10–11 [in Ukrainian].

4. Dunska, A. R. (2012). Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu vitchyznianskykh pidpriemstv na innovatsiynii osnovi [Managing the international competitiveness of domestic enterprises on an innovative basis]. *Aktualni problemy ekonomiky* = Actual Problems of Economics, № 7, P. 104–109 [in Ukrainian].

5. Hanushchak–Iefimenko, L. M. (2016). Osnovni napriamy innovatsiynoho rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [The main directions of innovative development of entrepreneurship in Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini* = Formation of market relations in Ukraine, № 9, P. 86–91 [in Ukrainian].

6. Hanushchak–Iefimenko, L. M. (2017). Modeliuvannia rozvytku innovatsiyno–investytsiynykh protsesiv yak osnovy zbalansuvannia diialnosti pidpriemstv [Modeling the development of innovation and investment processes as a basis for balancing the activities of enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu. Serii: Ekonomichni nauky* = Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design. Series: Economic Sciences, № 3, P. 75–81 [in Ukrainian].

7. Hnatenko, I. A. (2021). Modeliuvannia stsenariiv stiikoho rozvytku pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii ta didzhytalizatsii: upravlinskyi aspekt [Modeling of scenarios of sustainable development of enterprises in the context of globalization and digitalization: managerial aspect]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* = Investments: practice and experience, № 16, P. 20–25 [in Ukrainian].

8. Khaliliaeva, O. V., Puzyrova, P. V. (2022). Upravlinnia potentsialom ta yoho znachennia v suchasnykh umovakh makroekonomichnoi hlobalizatsii [Potential management and its importance in the current conditions of macroeconomic globalization]. *Suchasni aspekty modernizatsii nauky: stan, problemy, tendentsii rozvytku* = Modern aspects of science modernization: state, problems, development trends: materials of the XVIII International Scientific and Practical Conference, Tartu (Estonia), February 7, 2022, VADND, P. 467–471 [in Ukrainian].

9. Klochan, I. V., Trehubov, O. S., Hnatenko, I. A., Parokhnenko, O. S. (2021). Upravlinnia rozvytkom pidpriemnytstva v innovatsiynii ekonomitsi: modeliuvannia efektyvnoho vykorystannia resursiv ta minimizatsiia transaktsiynykh vytrat [Management of entrepreneurship development in the innovative economy: modeling the efficient use of resources and minimizing transaction costs]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* = Investments: Practice and Experience, № 17, P. 5–10 [in Ukrainian].

10. Komaretska, P. V. (2004). Sutnist ta znachennia finansovoho potentsialu dlia rozvytku pidpriemstva v suchasnykh umovakh [The essence and significance of financial potential for the development of an enterprise in modern conditions]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina «Shliakhy rishennia problem funktsionuvannia ekonomichnykh system»* = Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University «Ways of solving problems of functioning of economic systems», No. 630, part 2, P. 163–166 [in Ukrainian].

11. Komaretska, P. V. (2005). Finansovyi potentsial: yoho skladovi, faktory vplyvu ta umovy rozvytku [Financial potential: its components, factors of influence and conditions of development]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina «Evoliutsiia naukovykh znan i suchasni problemy ekonomichnoi teorii»*: Ekonomichna seriiia = Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University «Evolution of scientific knowledge and modern problems of economic theory»: Economic Series, Issue 663, P. 144–148 [in Ukrainian].

12. Kovtun, H. S., Shatska, Z. Ya. (2018). Mizhnarodna konkurentospromozhnist vitchyznianskykh pidpriemstv: problemy ta perspektyvy [International competitiveness of domestic enterprises: problems and prospects]. *Naukovi rozrobky molodi na suchasnomu etapi* = Scientific developments of youth at the present stage: abstracts of the XVII All-Ukrainian scientific conference of young scientists and students (April 26–27, 2018, Kyiv), K.: KNUTD, T.3, Economics of innovative activity of enterprises, P. 23–24 [in Ukrainian].

13. Krakhmalova, N. A., Safronska, I. M., Hnatenko, I. A. (2023). Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv v konteksti rozvytku tekhnolohichnoho menedzhmentu ta realizatsii bezpekovoï doktryny Ukrainy [Foreign economic activity of enterprises in the context of development of technological management and implementation of the security doctrine of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini* = Formation of market relations in Ukraine, № 3, P. 75–86 [in Ukrainian].

Формування ринкових відносин в Україні №10 (281)/2024

14. Lozhachevska, O. M., Safonova, V. Ye., Hnatenko, I. A., Navrotska, T. A. (2021). Upravlinnia innovatsiinoiu ekonomikoiu: stratehichni pidkhody do biznes–protseviv, kadrovoho menedzhmentu ta konkurentospromozhnosti [Management of the innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness]. *Ahrosvit = Agrosvit*, № 15, P. 14–19 [in Ukrainian].
15. Maryna, A. S., Yur, O. S. (2023). Innovatsiini tekhnolohii v zabezpechenni mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Innovative technologies in ensuring the international competitiveness of agricultural enterprises]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi = Problems of a systematic approach to the economy*, Issue 2, P. 28–34 [in Ukrainian].
16. Okhrimenko, I. V., Hnatenko, I. A., Diachenko, T. O., Artemchuk, V. O. (2021). Teoretyko–metodychni osnovy rozvytku pidpriemnytstva v konteksti hlobalizatsii: upravlinskyi ta marketynhovyi aspekty [Theoretical and methodological foundations of entrepreneurship development in the context of globalization: managerial and marketing aspects]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky = Ukrainian Journal of Applied Economics*, T. 6, № 2, P. 23–29 [in Ukrainian].
17. Olshanska, O. V., Puzyrova, P. V. (2022). The innovative potential of integrated business structures: theoretical and methodological framework for evaluation and implementation [Innovatsiinyi potentsial intehrovanykh struktur biznesu: teoretyko–metodychnyi bazys otsiniuvannia ta realizatsii]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen = Journal of Strategic Economic Studies*, № 1 (6), P. 56–66 [in English].
18. Puzyrova, P. V., Pokalchuk, O. (2023). Innovatsiini stratehii formuvannia ta rozvytku konkurentospromozhnoi diialnosti strakhovykh kompanii u sferi mizhnarodnoho ta natsionalnoho kontekstu [Innovative strategies for the formation and development of competitive activity of insurance companies in the field of international and national context]. *Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii = Problems of integration of education, science and business in the context of globalization: abstracts of the V International Scientific and Practical Conference*, Kyiv, October 6, 2023 / edited by O. V. Olshanska, Kyiv: KNUTD, P. 54–55 [in Ukrainian].
19. Puzyrova, P. V., Sadovskyi, Ie. (2023). Innovatsiini klasteri yak mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti krainy v umovakh pisliavoiennoho rozvytku [Innovation clusters as a mechanism for ensuring the country's competitiveness in the post-war development]. *Upravlinnia biznes–protseivamy ta tekhnolohich–nymy innovatsiiamy v suchasnykh umovakh ta v pisliavoiennyi period = Management of business processes and technological innovations in the current context and in the post-war period: collection of abstracts of the International Scientific Conference*, Kyiv, October 10–11, 2023, P. 198–200 [in Ukrainian].
20. Reznikova, N. V., Rubtsova, M. Yu., Rylach, N. M. (2018). Instytutsiini vazheli mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti natsionalnoi innovatsiinoi systemy: problema vyboru instrumentiv stymuliuвання innovatsiinykh pidpriemstv [Institutional levers of international competitiveness of the national innovation system: the problem of choosing tools to stimulate innovative enterprises]. *Efektivna ekonomika = Effective Economy*, No. 11, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_11_15 [in Ukrainian].
21. Rumyk, I., Pylypenko, O. (2021). Upravlinnia finansovo–hospodarskoju diialnistiu intehrovanykh pidpriemstv na innovatsiinykh zasadakh [Management of financial and economic activities of integrated enterprises on an innovative basis]. *Science Notes of KROK University*, Vol. 2, No. 62, P. 166–175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-166-175> [in Ukrainian].
22. Rumyk, I., Pylypenko, O. (2022). Finansove zabezpechennia pidpriemstv: mozhyvosti kohnityvnoho modeliuвання [Financial support of enterprises: possibilities of using cognitive modeling]. *Science Notes of KROK University*, Vol. 2, No. 66, P. 44–52. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-44-52> [in Ukrainian].
23. Sadovskyi, Ie. P., Puzyrova, P. V. (2024). Innovatsiini klasteri: osoblyvist v konteksti didzhytalizatsii [Innovative clusters: a feature in the context of digitalization]. *Naukovyi vymir osmyslennia ta poshuku optimalnykh modelei rozvytku Ukrainy: marketynhovyi, ekonomichni, finansovyi ta upravlinskyi aspekty = The scientific dimension of understanding and research optimal models of the development of Ukraine: marketing, economic, financial and management aspects: collection of materials of the International Scientific and Practical Conference*, Kyiv, March 04–05, 2024 Kyiv: APSVT, P. 245–246 [in Ukrainian].
24. Shatska, Z. Ya. (2016). Adaptatsiia vitchyzniannykh pidpriemstv do vplyvu hlobalizatsiinykh protseiv [Adaptation of domestic enterprises to the impact of globalization processes]. *Efektivnist diialnosti pidpriemstv v umovakh hlobalizatsiinykh protseiv = Efficiency of enterprises in the context of globalization processes: a monograph / edited by O.V. Olshanska, A.O. Melnyk, T.M. Yankovets – Kyiv: KNUTD*, P. 49–71 [in Ukrainian].
25. Shatska, Z. Ya., Kohut, A. L. (2020). Napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti vitchyzniannykh

pidprijemstv v umovakh hlobalizatsii [Directions of increasing the competitiveness of domestic enterprises in the context of globalization]. Imperatyvy ekonomichnoho zrostantia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku = Imperatives of economic growth in the context of the implementation of global sustainable development goals: abstracts of the International Scientific and Practical Internet Conference dedicated to the 90th anniversary of the Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, April 9, 2020, P. 41–42 [in Ukrainian].

26. Shatska, Z. Ya., Korob, O. V. (2015). Osoblyvosti formuvannia stratehii stvorennia konkurentnykh perevah pidprijemstva [Features of the formation of a strategy for creating competitive advantages of the enterprise]. Internauka = Internauka, № 9, URL: <http://www.internauka.com/issues/2015/9/553> [in Ukrainian].

27. Shvahireva, V., Donets, A., Neumoina, K. (2016). Formuvannia systemy upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidprijemstv rehionu na innovatsiinii osnovi [Formation of a system for managing the international competitiveness of regional enterprises on an innovative basis]. Naukovi visnyk [Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu] = Scientific Bulletin [of Odesa National Economic University], № 2, P. 158–169 [in Ukrainian].

28. Smoliar, L. H., Sych, O. O., Sharai, I. V. (2016). Innovatsiina diialnist yak kliuchova peredumova formuvannia konkurentospromozhnoi produktsii ukraïnskykh pidprijemstv na mizhnarodnomu rynku [Innovative activity as a key prerequisite for the formation of competitive products of Ukrainian enterprises in the international market]. Pidprijemnytstvo ta innovatsii = Entrepreneurship and Innovation, Issue 2, P. 56–61 [in Ukrainian].

29. Teslenko, A. V., Shatska, Z. Ya. (2024). Konkurentospromozhnist pidprijemstv sfery posluh v umovakh smart-ekonomiky [Competitiveness of service sector enterprises in the smart economy]. Dominanty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy u novykh realiakh: materialy II Vseukraïnskoi nauko-–praktychnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv = Dominants of socio-economic development of Ukraine in new realities: materials of the II All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists and students, Kyiv, March 29, 2024, yiv: KNUTD, P. 252–254 [in Ukrainian].

30. Zos-Kior, M. V., Hnatenko, I. A., Telichko, N. A., Korniev, R. S. (2022). Klasterizatsiia za rivnem finansovoho menedzhmentu innovatsiino oriientovanykh ahropidprijemstv v umovakh aktyvizatsii lohistychnoi ta zovnishnoekonomichnoi diialnosti, didzhytalizatsii ta upravlinnia zminy [Clustering by the level of financial

management of innovation-oriented agricultural enterprises in the context of intensification of logistics and foreign economic activity, digitalization and change management]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine, № 6, P. 137–146 [in Ukrainian].

Data about the authors

Polina Puzyrova,

Associate Professor of the Department of Smart Economics Kyiv National University of Technologies and Design, Doctor of Science in Economics, Professor, Kyiv, Ukraine

e-mail: puzyrova@ukr.net

Olesia Ananieva,

Associate Professor of the Department of Economics and Finance KROK University, PhD in Economics, Kyiv, Ukraine

e-mail: ananyevao@krok.edu.ua

Myroslava Hofmann,

Associate Professor of the Department of Economics and Finance KROK University, PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv, Ukraine

e-mail: myroslavahofmann@gmail.com

Burmetskyi Vladyslav,

Master student of the Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

e-mail: v.burmetskiy@ukr.net

Дані про авторів

Пузи́рьова Полі́на Володи́мирівна,

доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, д.е.н., професор, Київ, Україна

e-mail: puzyrova@ukr.net

Ананьєва Оле́ся Олександрівна,

доцент кафедри економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», к.е.н., Київ, Україна

e-mail: ananyevao@krok.edu.ua

Го́фман Миросла́ва Олександрівна,

доцент кафедри економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», к.е.н., доцент, Київ, Україна

e-mail: myroslavahofmann@gmail.com

Бурмецький Владислав Валентинович,

магістр кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, Україна

e-mail: v.burmetskiy@ukr.net

Економічна глобалізація як процес формування інноваційного союзу планетарного рівня

Предмет дослідження. У статті досліджено за яких умов глобальних структурних зрушень процеси економічної інтеграції призводять до створення нових форм інтеграції країн в інноваційній сфері, зокрема в межах інноваційного союзу, і його практичного втілення на історичному досвіді Європейського Союзу.

Метою дослідження є визначення тенденцій розвитку сучасних процесів глобалізації економіки, зокрема в межах інноваційного союзу.

Методи дослідження. При написанні наукової статті використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: спостереження, опису, аналізу, порівняння, узагальнення, систематизації.

Результати роботи. Висвітлено сучасні тенденції світогосподарської системи, пов'язані з глобалізацією; досліджено особливості процесів економічної глобалізації в рамках створення і розвитку інтеграційних угруповань; окреслено властивості притаманні інноваційному союзу як підкласу інтеграційного угруповання; проаналізовано історичний досвід ЄС щодо створення та функціонування інноваційного союзу в його межах; структуровано індикатори оцінки ефективності функціонування інноваційного союзу.

Висновок. Для забезпечення стабілізації конкурентоспроможної національної економіки, в умовах сучасних глобальних зрушень, постає необхідність активізації науково–інноваційної сфери, в тому числі в межах створення інноваційного союзу, задля поліпшення основних компонентів, які характеризують стан економіки – соціально–екологічна сфера, зайнятість населення, фінансові відносини тощо.

Ключові слова: економічна глобалізація, умови глобальних трансформацій, економічна взаємозалежність, інноваційні процеси, інноваційний союз, інноваційна політика, індикатори оцінки інноваційної ефективності, економічний розвиток.

MARYNINA S. V.
SHABRANSKA N. I.

The economic globalization as a process of formation of the planetary level innovation union

The subject of the study. In the article were researched under which conditions of global structural shifts the processes of economic integration lead for the creation of new forms of the integration in the innovation sphere, in particular within the framework the innovation union, and its practical implementation based on the historical experience of the European Union.

The purpose of the study is to determine trends of the modern processes' development of economic globalization, in particular within the framework the innovation union.

Research methods. In the article were used general scientific and special research methods, such as observation, description, analysis, comparison, generalization, systematization.

Work results. The modern trends of the world economic system related to globalization were offered; the peculiarities of the processes of economic globalization within the framework of the creation and development of integration groups were researched; the properties inherent in the innovation union as a subclass of the integration group were outlined; the EU's historical experience regarding the creation and functioning of the innovation union within its borders was analyzed; the indicators used to measure the effectiveness of innovation union's functioning were structured.

Conclusions. To ensure the stabilization of a competitive national economy, in the conditions of modern global changes, there is a need to activate the scientific and innovative spheres, including

within the framework of the creation of an innovation union, in order to improve the main components that characterize the state of an economy: the social and ecological sphere, employment, finances etc.

Keywords: *economic globalization, conditions of global changes, economic interdependence, innovation processes, innovation union, innovation policy, indicators used to measure the effectiveness of innovation, economic development.*

Постановка проблеми. Нова ситуація, яка склалася у сучасному світі, свідчить про нерівномірність та диспропорційність економічного розвитку. Вона викликана глобалізацією фінансових потоків, їх спекулятивним обігом й призводить час від часу до фінансових криз у різних регіонах світу.

Світовий рівень глобалізації визначається зростаючою економічною взаємозалежністю країн і регіонів, переплетінням їхніх господарських комплексів та економічних систем, суб'єкти якої демонструють елементи нової якості, такі як органічна єдність та всепланетарність.

Глобалізація світової економіки виводить інноваційні процеси на планетарний рівень. Глобальною стає не тільки комерціалізація, а й усі попередні стадії інноваційного процесу. З огляду на це виникає необхідність створення нових форм інтеграції країн в інноваційній сфері, зокрема в рамках інноваційного союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів нових тенденцій у світогосподарській системі пов'язаних з глобалізацією, поглибленням нерівності між розвиненими країнами і рештою світу, переструктуризацією світової економіки, яка визначається зміцненням нових центрів сили та зміною інститутів світового економічного порядку, і створенням інноваційного союзу присвячено достатньо праць як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Варто зазначити Ю. Гончарова, Р. Заблоцьку, Б. Одягайла, Ю. Петіна, В. Рокочу, В. Сіденка, В. Терехова, О. Шниркова, А. Філіпенка та ін.

Разом з тим, не дивлячись на те, що глобалізація визнана об'єктивним процесом світової економіки, багато аспектів цієї проблематики недостатньо розкриті та обґрунтовані. Потребують подальшого дослідження питання умов глобалізації інноваційної діяльності та специфіки функціонування національних систем країн, що обумовлюють необхідність удосконалення та пошуку нових форм об'єднання країн в інноваційній сфері, а саме в межах інноваційного союзу.

Метою статті є визначення за яких обставин глобальних структурних зрушень процеси регі-

ональної економічної інтеграції отримують нові форми розвитку, виходять на континентальний рівень, і створюють сприятливі умови для розвитку науково-інноваційної складової суспільно-економічного піднесення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток міжнародних економічних відносин є об'єктивним явищем планетарного масштабу, найбільш розвинутою серед яких виокремилась міжнародна економічна інтеграція, в якій проходять процеси зближення та поступового об'єднання економічних систем за глобалізаційних умов.

Явища глобалізації, які почали зароджуватися у другій половині минулого століття і на початку двадцять першого століття набули величезного розвитку та впливу на всі сфери життєдіяльності людства, починаючи від економіки і закінчуючи культурою.

Економічна глобалізація визнана об'єктивним процесом світової економіки, який базується на інтеграції національних економік, їх взаємозалежності і підтримується керівництвом держав. В цих процесах принципи ринкової економіки формують правову базу взаємовідносин між державами і суб'єктами ринку.

Інвестиції і технології, робоча сила, інтелектуальні і фінансові ресурси, менеджмент і маркетинг є джерелами економічної складової глобалізації. Формами прояву цих процесів є зростання міжнародної торгівлі та інвестицій, диверсифікація світових фінансових ринків та ринків робочої сили, зростання ролі транснаціональних корпорацій у світових господарських процесах, загострення глобальної конкуренції, прояв систем глобального стратегічного менеджменту.

Разом з тим, процес глобалізації світогосподарських зв'язків загострює глобальні проблеми людства. Це комплекс зв'язків і відносин між державами та соціальними системами, суспільством і природою в загально планетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх без винятку країн світу. Вони можуть бути вирішені лише за рахунок їх взаємодії. Процес глобалізації торкається також проблем розвитку індивідів, їхньої соціалізації та відносин з природою [1; 2; 3].

Особливістю глобалізації економіки на сучасному етапі є створення і розвиток інтеграційних угруповань від угод про співробітництво до економічних союзів (макрорівень), а також від угод про кооперацію у виробництві до створення транснаціональних компаній (мікрорівень).

За таких умов інтеграція характеризує найвищий рівень розвитку процесу міжнародних економічних відносин. Як міжнародне явище вона є добровільним договірним об'єднанням суверенних держав, які об'єднують свої ресурси для підвищення ефективності функціонування національних економік і вирішення протиріч, що виникають при економічній глобалізації.

При цих глобальних структурних зрушеннях процеси регіональної економічної інтеграції отримують нові форми і виходять на континентальний рівень [2; 4].

Відповідно до характеру відкриття новітніх технологій, пізнання законів природи, застосування нових засобів виробництва, вони не мають національних меж і поступово розповсюджуються в усьому світі. Це свідчить про те, що основою глобалізації слугують саме науково–технічні знання. Тому виникає необхідність пошуку та створення нових форм інтеграції країн в інноваційній сфері, зокрема в межах інноваційного союзу.

Інноваційний союз необхідно відокремити, як інтеграційне об'єднання, що передбачає спільні ринки знань, технологій, праці, капіталу та послуг. Він поєднує в себе науково–дослідну, технологічну, управлінську, освітню та інфраструктурні складові, регулюється спільними інституційно–правовими засадами, має наднаціональний механізм регулювання. Крім того, він передбачає інтеграцію національних інноваційних систем країн–членів союзу та має на меті підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічного зростання [5; 6; 7; 8].

Основними цілями створення інноваційного союзу є збільшення ефективності інноваційної діяльності в межах інноваційного об'єднання, а також підвищення конкурентоспроможності та захист інтересів суб'єктів інноваційної діяльності. Крім того, країни, що інтегруються, мають упродовжувати національну політику, що відповідає спільній інноваційній політиці.

До переваг створення інноваційного союзу для країн–членів відносять наднаціональну фінансову підтримку інноваційної галузі та механізми

планування інноваційного розвитку. Сюди відносять також не фінансові заходи підтримки інноваційної діяльності, утворення ємного ринку знань та інноваційної продукції, спеціальні програми інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу, створення венчурних форм та стандартів, стимулювання мобільності знань і вчених та розвиток науково–дослідної інфраструктури [5].

Євросоюзу вдалося втілити практичний механізм визначених теоретичних засад і об'єднати країни в інноваційний союз, у якому розвиток процесів міжнародної інтеграції, стимулювання інноваційного розвитку фактично перейшло на національний рівень.

Саме інноваційний союз, заснований у 2010 р., був однією з семи провідних ініціатив стратегії «Європа–2020» та мав ключове значення для досягнення її цілей, до яких відносилися наступні: інтелектуальне зростання, при якому розвиток економіки базується на знаннях та інноваціях; стале зростання, при якому просування вперед призводить до більш ресурсоефективної і конкурентоспроможної економіки; соціально інтегроване зростання, яке призводить до високого рівня зайнятості в економіці, що забезпечує соціальну і територіальну згуртованість [5; 9].

Інноваційний союз – це минула науково–інноваційна політика ЄС, яка містила план дій, який складався з 30 пунктів, з метою виконання трьох основних пріоритетів: 1. зробити ЄС науковим лідером світового рівня; 2. усунути перешкоди для інновацій – завищену ціну на патентування, фрагментацію ринку, повільне встановлення стандартів, брак кваліфікованої робочої сили; 3. удосконалити співпрацю державного та приватного секторів [10].

За результатами роботи в межах інноваційного союзу був підсумований прогрес на національному та європейському рівнях (табл. 1).

Оцінка науково–інноваційної діяльності, яка проводилася в рамках інноваційного союзу, з 2000 по 2012 рр., відбувалася за досить обмеженим переліком показників, які не давали можливість проведення повноцінного моніторингу щодо ефективності науково–інноваційної сфери та її впливу на економічний розвиток країн–членів та Європейського Союзу загалом.

Для більш результативного дослідження щодо діяльності майбутнього інноваційного союзу, варто застосовувати в перспективі розширений список індикаторів оцінки ефективності інновацій

Таблиця 1. Показники продуктивності дослідницько-інноваційних процесів в рамках історичного інноваційного союзу ЄС, 2012 р.

Країни-члени ЄС	Інтенсивність ДіР (2012)		Досконалість науки та технологій (2012)		Індикатор інноваційного виходу (2012)	Наукоємність економіки (2012)	
	Об'єм, %	Швидкість зростання, %	Об'єм	Швидкість зростання (2007–2012), %		Об'єм	Швидкість зростання (2007–2012), %
Австрія	2,84	+2,5	51,9	+3,6	100,1	45,3	+1,7
Бельгія	2,24	+3,4	61,1	+3,2	94,8	60,8	+0,7
Болгарія	0,64	+7,1	24,5	+0,3	65,3	33,5	+2,8
Велика Британія (до 31.01.2020 р.)	1,72	-0,3	63,5	+5,2	110,3	60,7	+0,6
Греція	0,69	+0,6	27,2	-1,9	76,3	31,6	+0,8
Данія	2,98	+3,0	81,1	+4,4	114,6	56,2	+2,0
Естонія	2,18	+15,1	29,4	+13,4	81,7	49,5	+2,7
Ірландія	1,72	+6,1	60,9	+14,6	116,5	68,2	+3,5
Іспанія	1,30	+0,5	33,2	+0,4	80,8	38,0	+2,1
Італія	1,27	+1,5	36,5	-0,5	84,3	37,2	+0,9
Кіпр	0,46	+0,9	28,1	+1,4	82,8	40,7	+0,3
Латвія	0,66	+2,0	19,9	+6,5	63,8	37,6	+3,5
Литва	0,90	+2,2	14,1	+1,2	57,9	32,7	+1,7
Люксембург	1,46	-1,6	23,5	+1,6	116,4	68,1	+1,5
Мальта	0,84	+8,1	23,3	+5,6	84,8	55,3	+2,1
Нідерланди	2,16	+0,9	79,7	+2,9	95,5	61,0	+0,1
Німеччина	2,98	+3,3	59,0	+2,2	124,2	47,1	+1,0
Польща	0,90	+9,7	20,0	+9,8	81,4	34,8	+1,5
Португалія	1,50	-0,1	27,3	+3,7	70,1	42,6	+2,3
Румунія	0,49	-4,2	13,2	+2,3	78,0	27,5	+3,5
Словаччина	0,82	+12,3	25,2	+8,5	85,7	32,0	0,6
Словенія	2,80	+12,7	28,8	+9,9	87,4	50,3	+3,7
Угорщина	1,30	+5,7	31,5	+2,4	92,0	54,4	+2,3
Фінляндія	3,55	+0,5	69,9	+5,1	115,7	55,8	+0,4
Франція	2,29	+1,0	49,5	+3,4	105,6	58,1	+0,5
Хорватія	0,75	-1,3	18,9	+9,6	68,1	-	-
Чехія	1,88	+6,6	26,1	+0,7	89,7	41,4	+1,6
Швеція	3,41	-0,2	87,9	+5,5	122,4	65,3	+2,0
Всього по ЄС	2,07	+2,4	47,8	+2,9	101,6	51,2	+1,0

Джерело: структуровано авторами на основі [11].

(табл. 2). Запропоновані показники були відібрані за результатами моніторингу науково-технологічної та інноваційної діяльності, які проводилися в ібероамериканському та міжамериканському просторах (RICYT – Ібероамериканська та міжамериканська мережа науково-технічних індикаторів), Європейському Союзі (Європейське інноваційне табло), а також тихоокеанському регіоні (ABS – Австралійське бюро статистики).

За результатами аналізу було доведено ефективність функціонування інноваційного союзу, і

позитивний вплив інноваційної діяльності на економіку в цілому.

Також інноваційний союз ЄС посприяв у досягненні стосовно підтримки інновацій у сферах, які представляють виклики для європейського суспільства – зміна клімату, енергоефективність, безпека харчових продуктів, охорона здоров'я та ін.

Значна частка нових технологій, які реалізовані в наукоміській ринковій продукції, створювалися не на національному, а на європейському, а іноді й на глобальному рівні [6].

Таблиця 2. Розширений список індикаторів для оцінки ефективності функціонування інноваційного союзу

Індикатори	
1. Вхідні – ресурси потрібні для здійснення інноваційної діяльності	
1.1	Інноваційні індикатори ([RICYT]: інноваційно–активні підприємства, за галузями промисловості; витрати на інноваційну діяльність. [Євростат]: витрати на інновації, не пов'язані з ДіР. [RICYT]: інноваційні активи; джерела фінансування; підприємства з інноваційним процесом, який є новим для міжнародного ринку або для компанії; підприємства з інноваційним продуктом: загалом, новинкою для міжнародного ринку, новинкою для компанії; джерела інформації потрібні для інноваційної діяльності; співпраця підприємств зі своїм оточенням – ЗВО, НУ, технологічними центрами; консультантами, компаніями зі свого „середовища», клієнтами, постачальниками, конкурентами, громадськими організаціями НТІ), включаючи офіційні угоди, з метою організації інноваційної діяльності. [Євростат, ABS]: перешкоди для інноваційного процесу за типом перешкоди – невизначений попит на нові товари та послуги, відсутність кваліфікованих кадрів на ринку праці, відсутність кваліфікованих працівників у бізнесі, дефіцит додаткових інвестицій; відсутність доступу до знань або технологій, які необхідні для впровадження інновацій, недосконалість оцінки вартості розробки або впровадження, неналежне урядове регулювання, підвищені вимоги щодо стандартів)
1.2	Ресурси на фінансування досліджень та розробок (ДіР) ([RICYT]: валові внутрішні витрати на ДіР – за видами досліджень; за напрямом; за джерелами фінансування; за секторами, які їх виконують; на одного жителя країни; на одного дослідника країни. [Євростат]: пряме державне фінансування та державна податкова підтримка ДіР)
1.3	Фінансові ресурси науково–технічної діяльності ([RICYT]: витрати на науково–технічну діяльність – загалом, за сектором фінансування, за сектором виконання, за видами; на одного жителя країни; валові внутрішні витрати на науково–технічну діяльність)
1.4	Людські ресурси ДіР (кількість персоналу, в еквіваленті повної зайнятості [RICYT]: персонал ДіР; дослідники на тисячу осіб наявної робочої сили; дослідники за сектором зайнятості; дослідники за напрямом ДіР; дослідники за найвищим досягнутим рівнем кваліфікації; дослідники за віком. Гендерний склад [RICYT]: жіночий науково–технічний персонал; жінки–дослідники за сектором зайнятості; жінки–дослідниці за найвищим досягнутим рівнем кваліфікації; жінки–дослідниці за напрямом ДіР; жінки–дослідниці за віком). [RICYT]: Інноваційні витрати на одну зайняту особу. [Євростат]: мобільність людських ресурсів у науковій та технологічній сфері (зміна роботи), зайнятість у наукомістких видах діяльності, зайнятість на інноваційних підприємствах)
1.5	Рівень освіти ([RICYT]: загальні витрати на вищу освіту; кількість студентів за рівнями МСКО; поділ студентів за статтю. [Євростат]: нові випускники докторантури за напрямом STEM на 1000 населення, у віці 25–34 років; відсоток населення у віці 25–34 років, яке має повну вищу освіту; відсоток населення у віці 25–64 років, яке бере участь у процесі «навчання протягом життя» (безперервне навчання)
1.6	ІКТ–індикатори ([Євростат]: впровадження широкопasmового зв'язку)
2. Вихідні – результати інноваційної діяльності	
2.1	Патенти ([RICYT, Євростат, ABS]: патентні заявки; патенти видані; коефіцієнт різниці між поданими заявками на патенти від резидентів і нерезидентів; коефіцієнт різниці між запитами на патенти від резидентів та загальною кількістю запитів; коефіцієнт різниці між поданими заявками на патенти від резидентів і загальною кількістю населення країни; патентні заявки, подані на умовах Договору про патентну кооперацію BOIB)
2.2	Інші майнові права інтелектуальної власності ([Євростат, ABS]: кількість ліцензій, кількість заявок на отримання торговельних марок; кількість заявок на дизайн, тощо)
2.3	Бібліометричні показники ([RICYT]: кількість публікацій: SCI, SCOPUS, MEDLINE, PERIODICA, LILACS; публікації на 100 000 населення: SCI, SCOPUS; публікації у співвідношенні до ВВП країни: SCI, SCOPUS; публікації у співвідношенні до витрат на ДіР: SCI, SCOPUS; публікації на кожні 100 дослідників країни: SCI, SCOPUS; публікації в SCOPUS за дисциплінами, міжнародна співпраця стосовно публікації в SCOPUS; публікації в SCOPUS у міжнародному співробітництві за дисциплінами. [Євростат]: міжнародні наукові публікації, опубліковані спільно з нерезидентами на 1 000 000 населення країни; наукові публікації, які входять у топ 10% найбільш цитованих у світі в співвідношенні до % загальної кількості наукових публікацій країни; спільні громадсько–приватні наукові публікації на 1 000 000 населення країни)
2.4	Впровадження інноваційної продукції ([Євростат]: малі та середні підприємства (МСП), які впроваджують інноваційні продукти, або впроваджують інновації у бізнес–процесах; інноваційні МСП, які співпрацюють з іншими)
2.5	Екологічний індикатор ([Євростат]: викиди дрібних твердих частинок (PM2.5) у промисловості).

3. Результативні – вплив інноваційної діяльності на економіку країн-членів інтеграційного угруповання	
3.1	Торгівля результатами інноваційної діяльності ([Євростат]: експорт середньо- та високотехнологічної продукції, і наукомістких послуг; обсяг продажів інновацій, які є новими для ринку та / або новими для підприємства)
3.2	Переваги від інновацій за типом переваги ([ABS]: покращений рівень обслуговування клієнтів; збільшення доходу; зменшення витрат; збільшення продуктивності; отримання конкурентної переваги; оптимізація стандартів щодо безпеки праці; соціальні привілеї; переваги для навколишнього середовища; занадто ранній термін для вимірювання переваг; відсутність переваг)
3.3	Відсоток доходу ([ABS]: від продажу нових або значно покращених товарів або послуг, градація за кількістю працівників на підприємствах (0–4 особи; 5–19 осіб; 20–199 осіб; 200 або більше осіб) – 0% від загального доходу; 0–5% від загального доходу; 5%–25% від загального доходу; 25%–50% від загального доходу; 50–75% від загального доходу; 75% або більше від загального доходу)
3.4	Відсоток економії коштів ([ABS]: завдяки впровадженню нових або суттєвому вдосконаленню процесів, за кількістю працівників на підприємствах (0–4 особи; 5–19 осіб; 20–199 осіб; 200 або більше осіб) – 0–5% заощаджень; 5%–25% заощаджень; 25–100% заощаджень; немає заощаджень; заощадження не реалізовані)
3.5	Статус інноваційного нововведення товарів і послуг за цільовими ринками ([ABS]: покупці в територіальних межах; покупці поза територіальними межами)

Джерело: структуровано авторами на основі [12; 13; 14; 15].

Отже, не дивлячись на всі упередженості щодо діяльності інноваційного союзу, його функціонування в межах ЄС допомогло підвищити конкурентоспроможність об'єднання, і забезпечити сталий розвиток європейської економіки. Реальністю також стала зміна структури взаємодії державного та приватного секторів за допомогою створення інноваційних партнерств і внутрішнього ринку для патентів, венчурного капіталу, розвиток стандартів для швидкого впровадження ідей [5; 16].

Проте, подальша науково-інноваційна політика Євросоюзу не передбачає діяльності в напрямку інноваційного союзу, а тільки в напрямках відкритих інновацій, відкритої науки та світової науково-інноваційної відкритості – це три поточні головні політичні цілі щодо досліджень та інновацій ЄС, які були встановлені у 2015 р., і замінили політику інноваційного союзу [17]. Однак вибір ЄС щодо реалізації інноваційної політики в зазначених напрямках, тільки з часом здатний довести правильність такого вибору.

Слід зазначити, що 23 травня 2024 р. на засіданні Ради прийнято Рекомендацію щодо посилення безпеки досліджень, яка пропонує заходи, спрямовані на захист досліджень та інновацій від зловживань (COM/2024/26) [18]. Це є показником того що в рамках відкритої науково-інноваційної діяльності, не завжди вдається протистояти ризикам, які пов'язані з безпекою досліджень в умовах міжнародного співробітництва. Не виключним є той факт, що саме в межах інноваційного союзу послаблення даних ризиків носи-

ло більш конструктивний характер, за допомогою чіткого регулювання, в тому числі завдяки укладанню угод щодо інноваційного співробітництва.

Використання досвіду Євросоюзу для втілення у більш глобальних цілях інноваційної інтеграції планетарного рівня є безцінним, оскільки процес інтеграції в Європейському Союзі об'єднує країни-члени в єдиний господарський та інноваційний комплекс. При цьому системні підходи до забезпечення інноваційного розвитку безпосередньо торкаються змісту і механізму реалізації наднаціональної інноваційної політики.

Необхідно відмітити, що світ навколо України стрімко та істотно змінюється. В умовах глобальних трансформацій відбуваються масштабні зсуви у сучасних міжнародних відносинах. При цьому колишні орієнтири міжнародної політики зміщуються під впливом потужних і водночас менш передбачуваних факторів. Тому динамічною та спрямованою у майбутнє повинна стати і зовнішня політика України.

Висновки

Фундаментальною ознакою розвитку світового господарства стало розгортання процесів глобалізації, які кардинально змінюють соціально-політичні, соціально-економічні і гуманітарні процеси на рівні національного господарства.

В контексті глобалізації дедалі більших обертів набуває такий рівень розвитку міжнародних економічних відносин як інтеграційні об'єднання. Як один з провідних факторів позитивних економічних зру-

шень інтеграційні процеси почали набувати нових форм поглибленої співпраці між країнами, зокрема і в напрямку розвитку інноваційного середовища.

Об'єднання типу інноваційного союзу дозволяє створити сприятливі передумови для розвитку інноваційної діяльності, та оптимізувати реалізацію наукомістких ідей і їх втілення у нову продукцію або послуги, що в подальшому допоможе не тільки створити нові робочі місця, а й прискорить економічне зростання в цілому, а також поглибить міжнародну науково–технічну та інноваційну співпрацю.

На практиці втілити задум щодо створення інноваційного союзу вдалося лише Європейському Союзу. Інноваційний союз функціонував у 2010–2015 рр. і був представлений Єврокомісією як частина стратегії «Європа–2020», його діяльність була направлена не лише на покращення умов для інновацій на всіх етапах ДіР, а також мала позитивний вплив на зайнятість, екологічне зростання та соціальний прогрес у ЄС до 2020 р.

Історичний досвід ЄС щодо інноваційного угруповання може бути використаний в подальшому, при утворенні інноваційного союзу планетарного рівня.

У статті також відображені показники, які в перспективі можливо висвітлити в методологічних рекомендаціях щодо моніторингу інноваційної діяльності в рамках інноваційного союзу.

Участь України у міжнародних організаціях, глобальних і регіональних інтеграційних процесах має бути не самоціллю, а гнучким і ефективним інструментом реалізації її національних інтересів, забезпечення безпеки, суверенітету і незалежності, що адекватно відповідає сучасним міжнародним умовам і викликам.

Список використаних джерел:

1. «Стратегічні пріоритети» – науково–аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень / Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2011. – № 1 (18). – 168 с.
2. Рокоча В.В. Глобальна економіка: парадигми та парадокси розвитку. Монографія / В.В. Рокоча, Б.М. Одягайло, В.І. Терехов; за заг. ред. В.В. Рокочої. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права «Крок», 2017. – 314 с.
3. Ernst R. Globalization, Competitiveness, and Governability: The Three Disruptive Forces of Business in the 21st Century / R. Ernst, J. Haar. – Springer, 2019. – 184 p.

4. Гончаров Ю.В. Світ. Європа. Україна: Трансформація економіки та інтеграція / Ю.В. Гончаров, Ю.О. Петін, О.М. Сальник. – К.: Знання України, 2007. – 504 с.

5. Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, Р.О. Заблоцька, З.О. Луцишин; за ред. О.І. Шниркова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. – 415 с.

6. Рилач Н. Європейський інноваційний союз в глобальних інноваційних процесах / Н. Рилач // Вісник КНУ Міжнародні відносини. – 2015. – № 1 (43) / 2015. – С. 39–43.

7. Самосьонок Л.М. Теоретичне підґрунтя інноваційної інтеграції / Л.М. Самосьонок // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 11–12 (1). – С. 9–11.

8. Managing Global Innovation: Uncovering the Secrets of Future Competitiveness / R. Boutellier, O. Gassmann, M. von Zedwitz. – Springer, 2014. – 807 p.

9. Сіденко В.Р. Інноваційна модель розвитку ЄС – від Лісабонської стратегії до „Європи – 2020» / В.Р. Сіденко // Проблеми інноваційно–інвестиційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 114–118.

10. European Commission. Innovation Union. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/past-research-and-innovation-policy-goals/innovation-union_en (дата звернення: 10.09.2024).

11. European Union. Research and innovation performance in the EU: Innovation Union progress at country level, 2014. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a1edd69b-9fd4-11e5-8781-01aa75e-d71a1/language-en> (дата звернення: 10.09.2024).

12. Australian Bureau of Statistics. Innovation in Australian Business. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/technology-and-innovation/innovation-australian-business/2022-23> (дата звернення: 11.09.2024).

13. European commission. European innovation scoreboard. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (дата звернення: 11.09.2024).

14. European commission. European Innovation Scoreboard 2023 Methodology Report. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/e59de361-e73c-42cf-8869-213b9d240383_en (дата звернення: 11.09.2024).

15. Ibero–American Network of Science and Technology Indicators (RICYT). Comparatives. URL: <https://www.ricyt.org/en/category/en/indicators/> (дата звернення: 11.09.2024).

16. Національна стратегія розвитку «Україна 2015». К.: 2008. – 118 с.

17. European Parliament. Innovation policy. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/67/innovation-policy> (дата звернення: 11.09.2024).

18. The Council of the European Union. Council adopts a recommendation to enhance research security. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/23/council-adopts-a-recommendation-to-enhance-research-security/> (дата звернення: 11.09.2024).

References:

1. «Stratehichni priorityety» – naukovo-analitychnyi shchokvartalnyi zbirnyk Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen / Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – K.: NISD, 2011. – № 1(18). – 168 s.

2. Rokocha V.V. Hlobalna ekonomika: paradyhmy ta paradoksy rozvytku. Monohrafiia / V.V. Rokocha, B.M. Odi ahailo, V.I. Terekhov; za zah. red. V.V. Rokochoi. – K.: VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «Krok», 2017. – 314 s.

3. Ernst R. Globalization, Competitiveness, and Governability: The Three Disruptive Forces of Business in the 21st Century / R. Ernst, J. Haar. – Springer, 2019. – 184 p.

4. Honcharov Yu.V. Svit. Yevropa. Ukraina: Transformatsiia ekonomiky ta inte hratsiia / Yu.V. Honcharov, Yu.O. Petin, O.M. Salnyk. – K.: Znannia Ukrainy, 2007. – 504 s.

5. Rozvytok novitnykh form mizhnarodnoi ekonomichnoi inte hratsii na pochatku XXI stolittia: monohrafiia / O.I. Shnyrkov, A.S. Filipenko, R.O. Zablotska, Z.O. Lutsyshyn; za red. O.I. Shnyrkova. – K.: VPTS «KYIVSKYI UNIVERSYTET», 2016. – 415 s.

6. Rylach N. Yevropeyskyi innovatsiinyi soiuz v hlobalnykh innovatsiinykh protsesakh / N. Rylach // Visnyk KNU Mizhnarodni vidnosyny. – 2015. – № 1 (43) / 2015. – S. 39–43.

7. Samosonok L.M. Teoretychne pidgruntia innovatsiinoi inte hratsii / L.M. Samosonok // Ekonomichni chasopys – XXI. – 2012. – № 11–12 (1). – S. 9–11.

8. Managing Global Innovation: Uncovering the Secrets of Future Competitiveness / R. Boutellier, O. Gassmann, M. von Zedwitz. – Springer, 2014. – 807 p.

9. Sidenko V.R. Innovatsiina model rozvytku YeS – vid Lisabonskoi stratehii do „Yevropy – 2020» / V.R. Sidenko // Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. – 2011. – № 1. – S. 114–118.

10. European Commission. Innovation Union. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/past-research-and-innovation-policy-goals/innovation-union_en (data zvernennya: 10.09.2024).

11. European Union. Research and innovation performance in the EU: Innovation Union progress at country level, 2014. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a1edd69b-9fd4-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-en> (data zvernennya: 10.09.2024).

12. Australian Bureau of Statistics. Innovation in Australian Business. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/technology-and-innovation/innovation-australian-business/2022-23> (data zvernennya: 11.09.2024).

13. European commission. European innovation scoreboard. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (data zvernennya: 11.09.2024).

14. European commission. European Innovation Scoreboard 2023 Methodology Report. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/e59de361-e73c-42cf-8869-213b9d240383_en](https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/e59de361-e73c-42cf-8869-213b9d240383_en) (data zvernennya: 11.09.2024).

15. Ibero-American Network of Science and Technology Indicators (RICYT). Comparatives. URL: <https://www.ricyt.org/en/category/en/indicators/> (data zvernennya: 11.09.2024).

16. Natsionalna stratehiia rozvytku «Ukraina 2015». K.: 2008. – 118 s.

17. European Parliament. Innovation policy. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/67/innovation-policy> (дата звернення: 11.09.2024).

18. The Council of the European Union. Council adopts a recommendation to enhance research security. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/23/council-adopts-a-recommendation-to-enhance-research-security/> (data zvernennya: 11.09.2024).

Дані про авторів

Мариніна Світлана Валеріївна,

к.е.н., Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»

Шабранська Наталія Ігорівна,

к.е.н., с.н.с., Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»

Information about the authors

Svitlana Marynina,

PhD in Economics, State scientific institution «Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information»

Natalia Shabranska,

PhD in Economics, Senior researcher of State scientific institution «Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information»

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.2 (477)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14367582>

ІГНАТЕНКО М. М.

МАРМУЛЬ Л. О.

РОМАНЮК І. А.

Обґрунтування пріоритетних напрямів інклюзивного розвитку сільських територій України на основі економічного оцінювання

Актуальність теми дослідження. Стаття присвячена вирішенню проблем розвитку сільських територій в умовах війни на основі здійснення їх типології та економічного оцінювання чинників середовища, векторів впливу, рівня розвитку, ефективності організації та управління.

Постановка проблеми. Сільські території та населення зазнали значних втрат через економічні, демографічні та соціальні виклики. Сучасні стратегії сталого розвитку потребують нових підходів для подолання проблем скорочення інвестицій, міграції населення та трудових ресурсів. Важливим аспектом є інклюзія, яка сприяє рівному доступу до суспільних благ для всіх верств населення. Це може допомогти відновити соціальну справедливість, сприяти згуртуванню сільських громад і поверненню молоді на село.

Постановка мети і завдань дослідження. Метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів інклюзивного розвитку сільських територій на засадах економічного оцінювання їх стану та диференціації заходів, інструментів, джерел і механізмів за його результатами.

Методологія дослідження включає аналіз сучасних підходів до сталого розвитку сільських територій з акцентом на інклюзивний розвиток. Використовуються методи системного аналізу для визначення ключових проблем сільських територій та соціальної інклюзії. Також застосовуються порівняльний аналіз для оцінки наявних практик сталого розвитку та прогнозування їх ефективності, експертні опитування для визначення пріоритетів і інструментів розвитку, та статистичні методи для вивчення демографічних і економічних тенденцій.

Результати дослідження. Виявлено, що сільські території можна групувати для потреб управління з урахуванням різних чинників впливу, насамперед, за критеріями розміщення, положення відносно міст, людності, поселенської мережі, спеціалізації та ефективності сільського господарства як комплексоутворюючої галузі, демографічної та екологічної ситуації. Відповідно, більш сприятливі умови мають сільські території поблизу великих і середніх міст, найменш сприятливі – периферійні. Однак катастрофічний вплив війни призвів до необхідності виділяти окуповані, деокуповані, зони розмежування, прифронтові, прикордонні з росією. Економічне оцінювання

завданих збитків та нових проблем і загроз свідчить про нагальну необхідність посилення інклюзії соціально-економічного розвитку через значну кількість постраждалого від війни сільського населення. Виконане практично по кожній сільській території, воно дозволить здійснювати дієві адресні заходи інклюзивного розвитку з відповідними інструментами. При цьому вони мають і тактичний, і стратегічний рівні спрямування. У перспективі провідне значення матиме обґрунтування пріоритетних напрямів інклюзивного розвитку та його фінансово-інвестиційних джерел, орієнтація державної підтримки малих і середніх товаровиробників, власників селянських домогосподарств, залучення міжнародної підтримки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій сталого розвитку сільських територій, спрямованих на підвищення соціальної інклюзії та економічної стабільності. Вони також можуть слугувати основою для вдосконалення державної політики щодо підтримки сільських громад та залучення молоді до сільських районів.

Висновки. Воєнна агресія загострила існуючі та створила нові проблеми для сільських територій, особливо в зоні бойових дій, на прикордонних та деокупованих територіях. Для обґрунтування пріоритетів сталого розвитку з акцентом на інклюзію необхідно економічно оцінити кожну територію або її типи, враховуючи стан до війни та її наслідки. Стратегія повинна включати державну підтримку, державно-приватне партнерство, міжнародні гранти, соціальне підприємництво, відповідальність агробізнесу та повоєнні репарації.

Ключові слова: сільські території, сталий інклюзивний розвиток, війна, втрати, економічне оцінювання, пріоритети, стратегії.

IHNATENKO M. M.
MARMUL L. O.
ROMANIUK I. A.

Substantiation of priority directions of inclusive development of rural areas of Ukraine on the basis of economic assessment

Relevance of the research topic. The article is devoted to solving the problems of rural development in the conditions of war on the basis of their typology and economic assessment of environmental factors, vectors of influence, level of development, efficiency of organization and management.

Statement of the problem. Rural areas and the population have suffered significant losses due to economic, demographic and social challenges. Modern strategies for sustainable development require new approaches to overcome the problems of declining investment, population and labor migration. An important aspect is inclusion, which promotes equal access to public goods for all segments of the population. This can help restore social justice, promote the cohesion of rural communities and bring young people back to the countryside.

Setting the goal and objectives of the study. The purpose of the article is to substantiate the priority areas of inclusive rural development on the basis of an economic assessment of their condition and differentiation of measures, tools, sources and mechanisms based on its results.

The research methodology includes an analysis of modern approaches to sustainable rural development with a focus on inclusive development. Methods of system analysis are used to identify key issues of rural areas and social inclusion. Comparative analysis is also used to assess existing sustainable development practices and forecast their effectiveness, expert surveys to identify priorities and development tools, and statistical methods to study demographic and economic trends.

Results of the study. It has been found that rural areas can be grouped for management purposes, taking into account various factors of influence, primarily by the criteria of location, position relative to cities, population, settlement network, specialization and efficiency of agriculture as a complex industry, demographic and environmental situation. Accordingly, rural areas near large and medium-sized cities have more favorable conditions, and peripheral areas have the least favorable conditions. However, the catastrophic impact of the war has led to the need to distinguish between occupied,

de-occupied, demarcation zones, frontline, and border areas with Russia. The economic assessment of the damage caused and new problems and threats indicates an urgent need to strengthen the inclusion of socio-economic development due to the large number of rural population affected by the war. If carried out in almost every rural area, it will allow for effective targeted inclusive development measures with appropriate tools. At the same time, they have both tactical and strategic levels of focus. In the future, it will be crucial to substantiate the priority areas of inclusive development and its financial and investment sources, to focus state support on small and medium-sized producers and owners of rural households, and to attract international support.

Scope of the results. *The results of the study can be used to develop strategies for sustainable rural development aimed at increasing social inclusion and economic stability. They can also serve as a basis for improving public policy to support rural communities and attract young people to rural areas.*

Conclusions. *The military aggression has exacerbated existing and created new problems for rural areas, especially in the combat zone, border areas, and de-occupied territories. To justify sustainable development priorities with an emphasis on inclusion, it is necessary to economically assess each territory or their types, taking into account the state before the war and its consequences. The strategy should include government support, public-private partnerships, international grants, social entrepreneurship, agribusiness responsibility, and post-war reparations.*

Key words: *rural areas, sustainable inclusive development, war, losses, economic assessment, priorities, strategies.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сільські території в Україні в останні тридцять років у переважній більшості випадків характеризуються деструктивними процесами функціонування та викликами розвитку. Насамперед, мова йде про стрімке погіршення демографічної ситуації; згорання видів діяльності та звуження сфери прикладання праці; зменшення показників добробуту та якості життя сільського населення, зростання бідності. Щоб їм завдати, на державному рівні були прийняті рішення та здійснені практичні дії з реалізації адміністративно-територіальної реформи на селі. Однак її впровадження було перервано жорстокою війною росії проти України.

Сільські території, сільське населення зазнали наймасштабніших збитків і втрат за всю сучасну історію людства. Розроблені стратегії їх сталого розвитку на перспективу з огляду на нові проблеми і загрози, скорочення джерел інвестування, міграції населення і трудових ресурсів у т.ч. потребують нових теоретико-методологічних підходів та практичних інструментів вирішення. На нашу думку, одним з таких підходів може бути обґрунтування інклюзії як однієї із важливих складових сталого розвитку – інклюзії. Насамперед, вона направлена на забезпечення рівної доступності до суспільних благ всіх верств і категорій населення. Це дуже важливо з погляду

утвердження соціальної справедливості; відродження надії у сільських жителів на краще життя, їх згуртування; повернення молоді на село. Тому обґрунтування напрямів, пріоритетів, інструментів, механізмів, джерел, ресурсів та потенціалу інклюзивного розвитку сільських територій є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретико-методологічні, методичні та практичні питання розвитку сільських територій традиційно знаходяться у центрі уваги провідних вітчизняних науковців. Теоретико-методологічні засади їх ідентифікації, типології та управління розвитком, у т.ч. інклюзивним, були розроблені О.І. Павловим та представниками його наукової школи, зокрема, Дідухом С.М., Павловою І.О. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад інклюзивного розвитку сільських територій внесли О.М. Бородіна, І.В. Прокопа. Моделювання функціонування сільських територій, вплив соціальної відповідальності великого агробізнесу, державно-приватного партнерства на їх розвиток висвітлено у працях М.М. Ігнатенка. І.З. Сторонянська та співавтори здійснили значну роботу по ідентифікації сільських територій, їх типології та обґрунтуванню інструментів розвитку.

Проблеми людського капіталу, зайнятості, бідності й добробуту сільського населення вивчали Лібанова Е.М., О.В. Макарова. Вплив агропромислового виробництва на розвиток сільських

територій досліджували М.М. Малік, О.Г. Шпикуляк. Окремі аспекти розвитку сільських територій, зокрема, щодо сільського населення і трудових ресурсів, сільського зеленого туризму розглянуті у працях Л.О. Мармуль, І.А. Романюк. Саме публікації названих та інших авторів дозволяють розвивати названу тематику. Адже у функціонуванні сільських територій виникли значні зміни і структурні зрушення як позитивного, так і негативного напрямів. Вони відбулися під впливом адміністративно-територіальної реформи, пандемії 2019–2021 рр., війни.

Війна завдала катастрофічних збитків і втрат і сільському господарству, і сільським громадам та окремим людям, сільським територіям. Тому для обґрунтування потенціалу їх відновлення та розвитку у повоєнний період потрібні нові наукові підходи. Першочерговим їх складником має бути економічне оцінювання їх стану, виявлення нагальних проблем, ризиків і загроз для обґрунтування саме інклюзивного спрямування сталого розвитку.

Метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів інклюзивного розвитку сільських територій на засадах економічного оцінювання їх стану та диференціації заходів, інструментів, джерел і механізмів за його результатами.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Термін «сільські території» використовується науковцями, практиками та управлінцями досить давно. Але у нормативно-законодавчий обіг його імплементовано порівняно недавно. Здавалося, цілком зрозумілий та звичний для широкого загалу просторовий об'єкт не потребує особливих аргументів для ідентифікації. Але його визначенню присвятили увагу багато науковців [1, 2]. Узагальнення їх поглядів дозволяє сказати, що широкому розумінні сільські території можна ідентифікувати як великі просторові утворення поза містами з притаманними природними умовами і ресурсами, матеріальним виробництвом і соціальною сферою, населенням і суспільними відносинами та розвитком. Але вони є дуже різними за розміщенням; розмірами, умовами і ресурсами; спеціалізацією господарства й екологією; рівнем соціально-економічного розвитку, добробуту і якістю життя населення; структурою поселенських мереж та близькістю/віддаленістю до міст як центрів організації.

Наразі, сільські території зосереджують понад 30% населення, сільськогосподарські угіддя ста-

новлять 70% земельного фонду країни. Сільське господарство як основна галузь сільської економіки забезпечує виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП) та понад 40% валютних надходжень до бюджету. Село – це не тільки простір для вирішення економічних завдань. Це середовище збереження звичаїв і традицій, історії, автентичного ужитково-прикладного мистецтва. Це генофонд української нації. Іншого у нас немає. Тому сталий, гармонійний розвиток сільських територій має бути пріоритетною метою України як держави [3, с. 154].

Реформи останніх 30 років, поширення ринкової економіки не змогли зупинити деструктивні процеси на селі. Поглиблення в сільській місцевості кризових явищ та занепад в соціально-економічній, демографічній, екологічній, духовній сферах, в організації та рівні сільського способу життя, його непрестижність і не подолане відставання від міста «є очевидною загрозою державним інтересам. Треба погодитись з висновками про те, що, незважаючи на значні зусилля державної політики щодо розвитку сільських територій, їх проблеми не зменшуються або зменшуються дуже повільно. Великі сподівання було покладено на адміністративно-територіальну реформу 2015–2020 рр. Вона ознаменувала розширення повноважень органів місцевого самоврядування та зміну адміністративно-територіального устрою.

Однак переважна більшість сільських жителів навряд чи відчула її позитивні наслідки. Адже рішення про акумуляцію і розподіл фінансів приймало керівництво громад; значна частка з них направлялися на заробітну плату керівникам і фахівцям; інтереси селян у вищих органах влади, перед агрохолдингами практично не захищаються; розвиток на перспективу недостатньо прогнозується, планується і фінансується. Недостатньою є патріотично-виховна робота серед дітей та молоді, згуртування селян спільними інтересами, кооперацією, підприємницькими ініціативами.

Погано впроваджуються соціальні ініціативи і підприємницькі ідеї і наміри, інноваційні проекти. Малі і середні товаровиробники мають недостатньо інформації про можливості реалізації продукції та власне реалізації. Відсутність стратегічного бачення розвитку сільських територій у керівництва та фахівців переважної більшості сільських громад не дозволяє ефективно використовувати впроваджені реформою самостій-

ність у прийнятті рішень, використання коштів та інші її здобутки.

Російська воєнна агресія руйнівним чином позначилася на сільських територіях та агросфері. Згідно Звіту Р. Нейтера (Центр досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки KSE Agrocenter) та С. Зорі і О. Муляра (Світовий банк), 2024 р., збитки та втрати аграрного сектору за період війни по 31 грудня 2023 р. склали 80 млрд дол США [4]. При цьому збитки розуміються як монетарна вартість знищених та пошкоджених активів. Втрати означають різке підвищення собівартості, витрат, на потреби рекультивациі і безпеки. Згідно даних дослідників, сільськогосподарські збитки склали 10,3 млрд дол США, втрати – 69,8 млрд дол США. Потреби у реконструкції та відновленні встановлені на рівні 56,1 млрд дол США, з них власне на відновлення – 46,7 млрд дол США.

Війна призвела до змістовних зрушень у здійсненні типології сільських територій. Як правило, вони виділялись багатьма методиками за різними ознаками: за регіонами розміщення; за величиною та природними умовами і ресурсами; за щільністю населення й особливостями поселенської мережі, демографії та міграцій; близькістю розміщення до міст – центрів або ядер територіальної організації суспільної життєдіяльності, транспортно-логістичних вузлів; наявністю виробничої і соціальної інфраструктури, виробництва; рівнем зайнятості і добробуту населення тощо [5, с. 79]. За цими ознаками виділялися сільські території високого рівня розвитку, середнього і низького, серед останньої групи – депресивні і деструктивні.

Щодо останніх двох підтипів немає єдиної точки зору щодо визначення. Ми поділяємо думку, що депресивні території – це ті, де існує звужене демографічне відтворення населення, а деструктивні – це ті, де відтворення населення просто не можливе через відсутність жінок фертильного віку. Також велике теоретичне і практичне значення має типологія сільських територій за розміщенням відносно міст, адже центрами інклюзії все ще залишаються міста. За таким принципом виділяються периферійні сільські території, середнього розміщення та приміські у дослідженнях О. Павлова, І. Сторонянської та їх співавторів [6]. Війна призвела до необхідності нової класифікації на окуповані; звільнені з окупації; прифронтові й прикордонні з росією, які також можна

прирівняти до прифронтових; центральні відносно безпечні та західні переважно безпечні. На підставі економічного оцінювання їх стану та виявлення основних проблем і тенденцій функціонування можна сформулювати пріоритетні завдання відновлення і розвитку на перспективу.

Тому велике теоретичне і практичне значення має корегування концепції сталого розвитку сільських територій у напрямі акцентування уваги на необхідності інклюзії та поширення її принципів на всі аспекти життєдіяльності сільських громад. Вона означає забезпечення рівного доступу всіх верств населення, особливо вразливих (бідних, неповних сімей і сиріт, людей старшого і похилого віку, з обмеженими фізичними можливостями). Це особливо актуально через війну, внаслідок якої постраждали, були вбиті і продовжують вмирати велика кількість людей. Кількість інвалідів у країні на 2024 р. вже досягла 3 млн осіб.

На нашу думку, з метою посилення інклюзивної направленості сталого розвитку доцільно змінити підходи до класифікації фермерських та особистих господарств населення як основної сфери прикладання праці та основного джерела доходів сільського населення [7–10]. Традиційно, вони поділяються на великі, середні, малі й мікропідприємства. Але для їх ефективної підтримки доцільно уточнити статус господарів і працівників: це молоді, середнього віку чи літні або старі люди, у т.ч. повні і не повні сім'ї; одинокі жінки старшого віку; сироти. Також важливе значення має уточнення статусу власне господарств: це товарні господарства; для хобі і задоволення; для забезпечення власних потреб родини; для власного забезпечення і нерегулярного продажу надлишків на місцевих ринках. Подібного підходу дотримуються в США, де він дозволяє зробити державну підтримку й регулювання розвитку таких господарств адресними й справедливими.

Як показує економічне оцінювання, для всіх сільських територій країни, незалежно від їх типів, характерними є депопуляція та старіння населення; обмежені можливості для зайнятості панівне становище агрохолдингів, які є інноваційними і не потребують багато робочої сили; обмеження можливостей для тваринництва через практичну ліквідацію громадських пасовищ та майже суцільне розорювання сільськогосподарських угідь; обмеження можливостей реалізації готової продукції через діяльність перекупників; недостатнє інфор-

маційне забезпечення щодо інновацій і динаміки ринків; недостатнє володіння цифровими гаджетами та використання цифрових інструментів, електронної комерції та інтернет-маркетингу [11, с. 48]. Вказані внутрішньогосподарські проблеми доповнюються проблемами зовнішньоекономічного середовища господарювання. За винятком приміських сільських територій, інші типи або групи мають занепадаючу виробничу та соціальну інфраструктуру; поганий доступ до мистецько-культурних, оздоровчих, освітніх та побутових послуг, до інтернету; недостатні комунально-побутові умови; низький рівень якості життя; бідність населення; не престижність сільського способу життя; складні, часто катастрофічні екологічні проблеми.

Вони, як зазначалося, ще більше поглибилися через війну. Мова йде про постійну загрозу життю працівників і сільських жителів загалом прифронтових та прикордонних сільських територій; практично суцільне замінування звільнених територій від окупації; забруднення довкілля та руйнування агроландшафтів; утворення зон екологічних катастроф; руйнування або викрадення майна, особливо на деокупованих землях; втрата маркетингових каналів збуту та зменшення попиту; підвищення цін на паливно-мастильні матеріали, енергетичні ресурси; загрози енергетиці; відсутність масштабних заходів щодо кліматичних змін [12–13].

Також це зменшення кількості чоловіків через мобілізацію; різке зубожіння сільського населення. До цього слід додати негативний вплив війни на морально-психологічний стан людей; почуття приреченості та зневіри через велику тривалість війни; почуття горя і розпачу через втрати близьких; моральне спустошення через необхідність жити в різних місцях, на дві країни, через що кількість розлучень у країні перевищила попередні значення у рази. Це не сприяє народжуваності та збільшенню населення на селі. В таких умовах центри надання інклюзивних послуг повинні бути зміщені на місця та надаватися у відповідності до специфіки потреб людей, які їх потребують.

У стратегічному вимірі запорукою відродження сільських територій має бути стимулююча державна політика з відчутними за обсягами виплатами за народження дітей. Також необхідно створити інституційні умови для роботодавців для забезпечення належного оцінювання праці найманих працівників. Тема праці, її ціни і зарплати є однією з приховуваних для широкого обго-

ворення. Практично щорічно в офіційних релізах йдеться про її підвищення у поточних або діючих цінах. Однак, за даними Профспілки працівників агропромислового комплексу України, у структурі витрат на виробництво вона перебуває на рівні менше 10%, навіть на рівні 5–6% у переважній більшості аграрних підприємств, тоді як у країнах ЄС становить 30% і більше. Відповідно до вітчизняних показників 90-х років (33,6%), це також у 7 разів менше [14].

На думку багатьох науковців, це є однією з основних причин бідності, значного соціального розшарування, соціальної деградації та масової еміграції у пошуках роботи до війни і, тим більше, внаслідок війни. До цього слід додати екологічні проблеми середовища життєдіяльності, якості продуктів харчування і питної води, житлово-комунального господарства, освіти й охорони здоров'я, поганого облаштування й організації сільських територій – транспортних мереж, озеленення, планування, дотримання санітарно-гігієнічних норм та безпеки [15, с. 103]. Через війну питання безпеки взагалі виходить на перший план у реаліях війни. Крім приватних сховищ, кожне середнє та велике село повинне мати такі сховища.

Особливої уваги потребує організація особистісного росту, дозвілля сільських жителів, особливо дітей та молоді. Це могли би бути центри дозвілля і особистісного росту, клуби за інтересами, краєзнавчі й культурно-мистецькі гуртки при школах, бібліотеках, сільських радах. На платній та безоплатній основі ними могли би опікуватись, крім учителів, студенти-практиканти аграрних, педагогічних, інших закладів вищої освіти, представники місцевих громад, волонтери з інших місць з відповідною освітою. В останні 5 років держава багато зробила для відтворення зелених насаджень, будівництва шляхів сполучення. Ця робота має бути продовжена принаймні в безпечних регіонах.

Висновки

Воєнна неспровокована агресія значно загострила існуючі та викликала нові проблеми функціонування та розвитку сільських територій, як і всієї країни загалом. Особливих втрат та збитків зазнали території в зоні розмежування і бойових зіткнень, прикордонні, деокуповані. Тому тільки на основі результатів економічного оцінювання буквально кожної сільської території, у крайньому

випадку, їх типів щодо рівнів попереднього стану та наслідків війни можливе обґрунтування пріоритетних напрямів, заходів та інструментів сталого розвитку з посиленням інклюзивного спрямування на перспективу. Він має ґрунтуватися на здійсненні стратегічних і тактичних заходів та відповідних їм інструментів. Механізми його забезпечення повинні охоплювати державну підтримку та регулювання; державно-приватне партнерство; залучення міжнародних грантів і донорів; соціальне підприємництво; соціальну відповідальність агробізнесу; репарації після війни.

Список використаних джерел:

1. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р., Патицька Х.О. Сільські території в Україні: практика ідентифікації та інструменти розвитку: науково-аналітична доповідь. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.Долішнього НАН України». 2021. 157 с.
2. Мармуль Л.О. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 80–86.
3. Зінчук Т.О. Стратегія інклюзивного сільсько-го розвитку на базі громад: проекти, реалії та європейські перспективи для України : монографія. Київ : «ЦУЛ», 2019. 352 с.
4. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf.
5. Степаненко С.В. Соціальна інклюзія як пріоритет подальшого розвитку аграрного сектору і сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. № 46. С. 77–82.
6. Павлов О.І., Дідух С.М., Барвіненко В.Д. Агропродовольчі холдинги в системі інклюзивного сільсько-го розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Економіка і менеджмент»*. 2020. Вип. 45. С. 49–55.
7. Лупенко Ю.О. Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 6–11.
8. Ofuoku A., Ekorhi-Robinson O. Social inclusion of landless farmers in extension services in delta state, Nigeria: implications for agricultural development. *Open Agriculture*. 2018. № 3. P. 226–235.
9. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 1. С. 70–75.

10. Тищенко О. П. Інклюзивний розвиток національної економіки України: передумови та доміанти формування стратегії управління. *Бізнес Інформ*. 2019. № 9. С. 71–79.

11. Ігнатенко М.М., Мармуль Л.О., Романюк І.А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 45–51.

12. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5–16.

13. Шпикуляк О.Г., Ігнатенко М.М., Швець А.А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 97–102.

14. Частка витрат на оплату праці в структурі витрат на виробництво. Профспілка працівників агропромислового комплексу України. URL: https://profaprk.org.ua/news/news_apk/2340.html

15. Прокопа І. В. Поліпшення доступу до суспільних послуг на селі як напрям інклюзивного сільсько-го розвитку (на прикладі охорони та здоров'я освіти). *Український соціум*. 2019. № 4 (71). С. 99–108.

References:

1. Storonyans'ka, I.Z., Zaluts'kyi, I.R., & Patyts'ka, Kh.O. (2021). Sil's'ki terytoriyi v Ukrayini: praktyka identyfikatsiyi ta instrumenty rozvytku: naukovo-analitychna dopovid' [Rural areas in Ukraine: identification practice and development tools: scientific and analytical report]. L'viv, DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. Dolishn'oho NAN Ukrayiny». [in Ukrainian]
2. Marmul', L.O. (2016). Metodychni pidkhody do rozvytku sil's'kykh terytoriy na zasadakh detsentralizatsiyi [Methodological approaches to the development of rural areas on the basis of decentralization]. *Ekonomika APK*, 7, 80–86 [in Ukrainian].
3. Zinchuk, T.O. (2019). Stratehiya inkluzyvnoho sil's'koho rozvytku na bazi hromad: proekty, realiyi ta yevropeys'ki perspektyvy dlya Ukrayiny [Strategy of inclusive rural development on the basis of communities: projects, realities and European prospects for Ukraine]: monohrafiya. Kyiv : «TsUL». [in Ukrainian]
4. Neyter, R., Zorya, S., & Mulyar, O. Zbytky, vtraty ta potreby sil's'koho hospodarstva cherez povnomasshtabne vtorhnennya [Damages, losses and needs of agriculture due to full-scale invasion]. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf. [in Ukrainian]

5. Stepanenko, S.V. (2023). Sotsial'na inklyuziya yak priorytet podal'shoho rozvytku ahrarynoho sektoru i sil's'kykh terytoriy [Social inclusion as a priority for further development of the agricultural sector and rural areas]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, 46, 77–82. [in Ukrainian]

6. Pavlov, O.I., Didukh, S.M., & Barvinenko, V.D. (2020). Ahroprodovol'chi kholdynhy v systemi inklyuzyvnogo sil's'koho rozvytku [Agri-food holdings in the system of inclusive rural development]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser. «Ekonomika i menedzhment», 45, 49–55. [in Ukrainian]

7. Lupenko, Yu.O. (2021). Teoretyko–metodolohichne zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku ahrarynoho sektoru ta sil's'kykh terytoriy [Theoretical and methodological support for the economic development of the agricultural sector and rural area]. *Ekonomika APK*, 6, 6–11. [in Ukrainian]

8. Ofuoku, A., & Ekorhi–Robinson, O. (2018). Social inclusion of landless farmers in extension services in delta state, Nigeria: implications for agricultural development. *Open Agriculture*, 3, 226–235.

9. Borodina, O.M., & Prokopa, I.V. (2019). Inklyuzyvny sil's'kyy rozvytok: naukovyy dyskurs [Inclusive rural development: scientific discourse]. *Ekonomika i prohozuvannya*, 1, 70–75. [in Ukrainian]

10. Tyshchenko, O.P. (2019). Inklyuzyvnyy rozvytok natsional'noyi ekonomiky Ukrayiny: peredumovy ta dominanty formuvannya stratehiyi upravlinnya [Inclusive development of the national economy of Ukraine: prerequisites and dominants of the management strategy formation]. *Biznes Inform*, 9, 71–79. [in Ukrainian]

11. Ihnatenko, M.M., Marmul', L.O., & Romaniuk, I.A. (2023). Rozvytok konkurentnykh stratehiy pidpryyemstv v umovakh hlobalizatsiyi rynkiv [Development of competitive strategies of enterprises in the context of market globalization]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, 57, 45–51. [in Ukrainian]

12. Malik, M.Y., & Shpykulyak, O.H. (2017). Rozvytok ahrarynoho pidpryyemnytstva v umovakh instytutsional'nykh transformatsiy [Development of agrarian entrepreneurship in the context of institutional transformations]. *Ekonomika APK*, 2, 5–16. [in Ukrainian]

13. Shpykulyak, O.H., Ihnatenko, M.M., & Shvets', A.A. (2021). Kontseptual'ni otsinky realizatsiyi zasad inklyuzyvnogo rozvytku sil's'kykh terytoriy za uchasti ahrokholdynhovykh intehrovanykh formuvan' [Conceptual assessments of the implementation of the principles of inclusive development of rural areas with the partici-

pation of agroholding integrated formations]. *Ekonomika APK*, 3, 97–102. [in Ukrainian]

14. Chastka vytrat na oplatu pratsi v strukturі vytrat na vyrobnytstvo. Profspilka pratsivnykiv ahropromyslovoho kompleksu Ukrayiny [The share of labor costs in the structure of production costs. Trade Union of Agricultural Workers of Ukraine]. URL: https://profapk.org.ua/news/news_apk/2340.html [in Ukrainian]

15. Prokopa, I.V. (2019). Polipshennya dostupu do suspil'nykh posluh na seli yak napryam inklyuzyvnogo sil's'koho rozvytku (na prykladi okhorony ta zdorov'ya osvity) [Improving access to public services in rural areas as a direction of inclusive rural development (on the example of health care and education)]. *Ukrayins'kyy sotsium*, 4 (71), 99–108. [in Ukrainian]

Дані про авторів

Ігнатенко Микола Миколайович,

д. е. н., професор Університет Григорія Сковороди в Переяславі, завідувач кафедри економіки

e-mail: professorignatenko@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8626-4624>

Мармуль Лариса Олександрівна,

д. е. н., професор Університет Григорія Сковороди в Переяславі, професор кафедри економіки

e-mail: marmul61@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0880-524X>

Романюк Ірина Анатоліївна,

д. е. н., доцент, Криворізький державний педагогічний університет, доцент кафедри туризму та економіки

e-mail: romaniuk.iryana@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6611-9845>

Data about the authors

Mykola Ihnatenko,

Doctor of Economics, Professor, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav, Head of the Department of Economics

e-mail: professorignatenko@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8626-4624>

Larysa Marmul,

Doctor of Economics, Professor, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav, Professor of the Department of Economics

e-mail: marmul61@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0880-524X>

Iryna Romaniuk,

Doctor of Economics, Associate Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Associate Professor of the Department of Tourism and Economics

e-mail: romaniuk.iryana@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6611-9845>

Управління екологічною безпекою – систематизація агрегатних станів води та їх похідних

Предмет дослідження. Вода в природі існує в таких основних агрегатних станах – рідкому, газоподібному і твердому, а також у перехідних міжфазних станах пухкому, пластичному, а також у вигляді різноманітних опадів. Усі вони за певних обставин мають різний вплив як на навколишнє середовище так і на будівлі та споруди. Снігопади, зливи, град, тумани можуть призвести до надзвичайних ситуацій та негативних наслідків, які в подальшому прямо чи опосередковано впливають на будівельні об'єкти.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено основні аспекти стану води при різних температурних режимах. Вода при замерзанні раптово збільшується в об'ємі на одинадцять відсотків з виданням тепла, так само раптово зменшується при таненні з поглинанням тепла. Це збільшення обсягу відіграє величезну роль, як у природі, так і в житті людей. При замерзанні води і її подальшому збільшенні в об'ємі відбувається розширення, в результаті чого виникає сильний тиск. Тому замерзаюча вода має руйнівну силу в замкнутих порожнинах. Продукти конденсації та сублімації водяної пари на земній поверхні, земних об'єктах, будівлях і спорудах називаються земними гідрометеорами. Наземними гідрометеорами є роса, іній, паморозь, твердий і рідкий наліт. Розрізняють наземні гідрометеори в рідкому (роса) і твердому (іній, лід, зерниста і кристалічна іній) станах. При зниженні температури прискорюється процес насичення повітря вологою, і вона осідає у вигляді роси, а при температурі повітря нижче 0 °С у вигляді інею. Якщо переохолоджені краплі дощу, мряки або густого туману замерзають, на земній поверхні та предметах утворюється лід. При низьких температурах на охолодженій земній поверхні може утворюватися шар твердого льоду.

Висновки. При проведенні дослідів з прискорених кліматичних ефектів у відповідних експериментальних камерах необхідно враховувати основні агрегатні стани води та її похідних, якими є наземні гідрометеори.

Ключові слова: фази води, рідка фаза води, газоподібна фаза води, тверда фаза води, наземні гідрометеори.

BUZHYN O. A.

Management of environmental safety – systematization of aggregate states of water and their derivatives

The subject of the study. Water in nature exists in the following basic aggregate states – liquid, gaseous and solid, as well as in transitional interphase states – loose, plastic, and in the form of various precipitates. All of them, under certain circumstances, have different effects on both on the environment, and on buildings and structures. Snowfalls, downpours, hail, fogs can lead to emergencies and negative consequences, which in the future directly and indirectly affect construction objects.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

The article presents the main aspects of the state of water at different temperature regimes. Water, when frozen, suddenly increases in volume by eleven percent, just as suddenly decreases with melting. This increase in volume plays a huge role, both in nature and in people's lives. When the water freezes and its subsequent increase in volume, there is an expansion, resulting in strong pressure. That is why freezing water has a destructive force in closed cavities. The products of condensation and sublimation of water vapor on the earth's surface, terrestrial objects, buildings and structures are called terrestrial hydrometeors. Ground hydrometeors are dew, hoarfrost, frost, solid and liquid plaque. There are terrestrial hydrometeors in liquid (dew) and solid (hoarfrost, ice, granular and crystalline frost) states. When the temperature decreases, the process of air saturation with

moisture accelerates, and it settles in the form of dew, and at air temperatures below 0 ° C – in the form of frost. If supercooled drops of rain, mist, or thick fog freeze, ice forms on the earth's surface and objects. At low temperatures, a layer of solid ice can form on the cooled earth's surface.

Conclusions. *When conducting experiments on accelerated climatic effects in the appropriate experimental chambers, it is necessary to take into account the basic physical states of water and its derivatives, which are terrestrial hydrometeors.*

Keywords: *physical state of water, water phases, liquid water phase, gaseous water phase, solid water phase, ground hydrometeors.*

Постановка завдання. Для моніторингу та моделювання навколишнього середовища, та для перевірки будівельних матеріалів для їх подальшої реалізації у будівництві, застосовуються, різні види кліматичних камер. При цьому багато дослідів проводиться з вивчення впливу води на докілья та об'єкти будівництва. Для поглиблення вивчення, необхідна розширена систематизація агрегатних станів води, які можуть бути у залежності від кліматичних умов відповідної пори року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вода – єдиний мінерал що може перебувати в природних умовах Землі, у рідкому, твердому або газоподібному станах. При цьому можна виділити перехідні фізичні стани, що утворюються при певних кліматично-погодних умовах. При конденсації парів води у тропосфері утворюються різні типи хмар, що є джерелом різних видів опадів:

- дощ – краплі води різного об'єму;
- град – льодяні кульки замерзлої води;
- сніг – це сипучі опади у вигляді різних комбінацій кристаліків льоду (сніжинок).

Виклад основного матеріалу. Сніг утворює сипучу фазу води. Між сипучою (сніг) та рідкою фазами води існує пластична фаза, яка утворюється при настанні танення снігу. Якщо фізичні стани води, рідкий, газоподібний, твердий є основними фазами, то сипучий, пластичний, та у вигляді різних опадів, є перехідними міжфазовими станами. Всі вони по різному впливають на будівельні конструкції:

- Перевищення гранично допустимої концентрації кожної з описаних форм несе негативний вплив на навколишнє середовище. Так як снігопади, зливи, град, тумани при надлишкових випаданнях і впливах призводить до надзвичайних ситуацій і негативних наслідків, які у подальшому безпосередньо і опосередковано впливають на об'єкти будівництва. Вода відіграє важливу роль у житті рослин, тварин і самої людини. Без неї не можливе існування живих організмів, але

складаються такі природні кліматичні та виробничі умови що вода в своїх основних та перехідних фізичних станах і формах може негативно впливати на природне середовище. Виділення та концентрація уваги на перехідних фізичних станах води – сипучий, пластичний та у вигляді опадів заслуговує підвищеної уваги з боку екологічної безпеки [1].

- Основні фази води, перехідні фізичні її стани та похідні від них, при певних обставинах, можуть безпосередньо і опосередковано негативно впливати на об'єкти будівництва, що у свою чергу може призвести до виникнення різного масштабу надзвичайних ситуацій. Обвалення покрівлі громадських будівель і споруд, розриви трубопроводів, корозійне обвалення оболонок великих технологічних агрегатів створюють серйозну загрозу забруднення навколишнього середовища з небезпекою тривалого зараження води, ґрунту, атмосфери різними шкідливими хімічними речовинами, пилом, аерозолями і радіоактивними елементами [2].

Водень вважається цеглинкою Всесвіту.

Наш Всесвіт, що складається з водню –88,6 відсотків, гелію –11,3 відсотків, та інших хімічних елементів – 0,1 відсотка, створив дуже сприятливі умови для життя на Землі, включаючи таку необхідну воду – унікальну речовину з усіма її аномальностями [3]. Дія мінусових температур підсилює корозійні процеси. Крайові кути змочування при температурі випробувань мінус 30оС зменшуються на 5–11 градусів, а водопоглинання збільшується на 11–24 % [4].

Фізичний стан води впливає на об'єкти будівництва:

- Під час експлуатації будівельних виробів на основі бетону через комплексну дію несприятливих атмосферних факторів та високих температур значно підвищується їх корозійна активність. Особливо необхідно відзначити, що проблема довговічності тісно пов'язана з питанням коро-

зії бетону. Цементний камінь бетонних споруд не є інертним щодо впливу зовнішнього середовища та руйнується набагато швидше, ніж природні гірські породи. Слід відзначити, що руйнування проходить значно глибше при дії на бетон води, яка містить розчинні солі, кислоти та інші хімічні речовини. Хімічні та фізико-хімічні процеси, які проходять на поверхні бетону і у навколишньому середовищі, та внутрішні – між складовими цементного каменю і наповнювача, призводять до порушення його монолітності. Критичним фактором, який впливає на бетонні конструкції при дії вогню та високих температур, є втрата несучої здатності і, як наслідок, їх руйнування [5].

• Зміна вологісного стану бетону зв'язана зі зміною всіх його властивостей, наприклад, зволоження бетону знижує його міцність на 20–40%. Це явище можна пояснити дією таких чинників:

- розм'якшенням деяких кристалогідратів при поглинанні води, частковим розчиненням і винесом їх (корозія 1-го виду);
- появою тиску, що розклинює, у мікропорах і мікрощілинах унаслідок адсорбційного ефекту;
- зняттям менісків, що зміцнюють, у мікропорах і мікрокапілярах.

Вода розчиняє мінеральні солі і рухливі фракції гумінових кислот. Розчинення супроводжується зміною первісної щільності розчинника, а іони що переходять у розчин гідратизуються. Вологу, що утримується в бетоні, звичайно класифікують по розміру енергії її зв'язку з його складовими, виходячи з трьох великих груп зв'язку вологи з матеріалом:

- хімічну;
 - фізико-хімічну;
 - фізико-механічну.
- Хімічний зв'язок води в бетоні в результаті хімічних реакцій гідратації цементу здійснюється в точних кількісних стехіометричних співвідношеннях. Фізико-хімічно (адсорбційно) зв'язана вода присутня на гідратних оболонках кристалів. Причина виникнення цього зв'язку – наявність силових полів атомно-молекулярної природи. Найбільше міцно зв'язаний мономолекулярний прошарок води. Наступні прошарки утримуються із силою, що слабшає. Процеси, зв'язані зі збільшенням утримання вологи або її видалення з бетону, неминуче супроводжуються накопиченням або витратою енергії, що залежить від відновлення або порушення зазначених раніше форм зв'язку води з бето-

ном. Адсорбційно-зв'язана вода володіє певними властивостями, що відрізняють її від звичайної води. Так, унаслідок підвищеної щільності, ця вода має властивості пружного тіла і виконує розклинюючу дію. Фізико-механічний зв'язок у бетоні виникає завдяки капілярним силам (у мікрокапілярах) і здійснюється чисто механічно (у макрокапілярах). Ця вода легко віддається випаром або штучним створенням тиску більше капілярного (наприклад, вакуумуванням). Процеси, зв'язані зі збільшенням утримання вологи або її видалення з бетону, неминуче супроводжуються накопиченням або витратою енергії, що залежить від відновлення або порушення зазначених раніше форм зв'язку води з бетоном. Фізичні деформації набрякання називають іноді власними деформаціями на відміну від тих, що виникають у тілі цементного каменю або бетону під дією зовнішніх сил. [6].

Вироби з облицювального природного каменю набули широкого застосування в народному господарстві завдяки їх міцності, довговічності, а головне унікальній декоративності (сукупності художньо-естетичних властивостей каменю). Більша частина продукції з каменю використовується поза межами будівель і споруд, що призводить до постійного контакту поверхні виробу з агресивними чинниками навколишнього середовища. Це призводить до поступового погіршення експлуатаційних і декоративних властивостей каменю внаслідок процесів корозії каменю. Відбувається поступове знебарвлення, потемніння поверхні виробу, поява бурих і зеленуватих плям. З часом перебування облицювальних виробів під впливом природного та техногенного середовища відбувається погіршення декоративних властивостей з незначним погіршенням властивостей міцності. З кожним роком збільшується забрудненість атмосфери міст агресивними газами, а отже атмосферні опади стають агресивнішими, підвищується температура, що дає розвиток бактеріям, які також впливають на корозію каменю [7].

Під дією опадів і високої вологості повітря відбувається поступове вимивання і розпад окремих елементів покриття з виділенням аміаку, що призводить до втрати вогнезахисних властивостей матеріалів. Окрім того, потрапляння вологи з поверхні в місце контакту підкладкою, може призвести до розвитку корозії матеріалів, що захищаються [8].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вода у природі існує у таких основних фазах – рідкій; газоподібній та твердій, а також у перехідних міжфазових станах сипучий, пластичний, та у вигляді різних опадів. Всі вони, при певних обставинах, по різному впливають на об'єкти будівництва. Перевищення гранично допустимої концентрації кожної з описаних форм несе негативний вплив на навколишнє середовище. Так як снігопади, зливи, град, тумани при непомірних утвореннях призводять до надзвичайних ситуацій і негативних наслідків, які у подальшому безпосередньо і опосередковано впливають на об'єкти будівництва. Виходячи з цього, з метою оптимізації показників камер для проведення кліматичних дослідів, ми взяли за мету нашої роботи розроблення узагальненої систематизації та характеристики загальних і похідних станів води.

З метою вивчення впливу кліматичних умов, які в основному залежать від фізичного стану води, об'єкти будівництва, проводять експерименти з застосуванням кліматичних камер:

Для штучного відтворення кліматичних умов, максимально наближених до умов експлуатації виробів або будь якого виду продукції та техніки, використовують кліматичні камери. Ефективність використання тих чи інших кліматичних камер буде залежати від того, наскільки об'єктивно будуть визначені їх технічні параметри. [9].

Питання температурно-вологісного режиму зовнішньої стіни з фасадною теплоізоляцією потребує вивчення у відповідних експериментальних умовах [10].

Гідросфера, як атмосфера та педосфера є однією із трьох базових складових біосфери. Гідросфера охоплює всі водні об'єкти Земної кулі:

- атмосферу;
- океани;
- моря;
- річки;
- озера;
- водосховища,
- болота;
- ґрунтові
- підземні води;
- льодовики;
- сніговий покрив,
- живі організми:
- рослинний світ;
- тваринний світ.

Вона є компонентом неживої матерії, але з нею пов'язане і життя на Землі.

Розподілення запасів води на планеті Земля показано у таблиці 1.

Загальну характеристику фаз види можна прослідити за даними, які привели автори:

– Для визначення фізичних властивостей важливим є фаза – агрегатний стани води. Фази (гр. *fasiz* – поява, перехід, певний момент у змінні форми або стану якогось тіла) води. Тверда – крига, лід. Лід – це загальна назва твердої фази води. За місцем походження розрізняють:

- лід атмосферний (сніг, іній, град);
- лід водний, що утворюється на поверхні води (сало, льодовий покрив) і в масі води на різній глибині (внутрішньоводний лід);

Таблиця 1. Розподілення запасів води на планеті Земля *

№ П/п	Показники	Об'єм тис. км ³	Відсоток від загального об'єму, %
1	ЛІТОСФЕРА	1 350 000,0	48,21
2	ГІДРОСФЕРА	1 450 000,0	51,79
2.1	– у тому числі: – світовий океан	1 360 159,8	93,804
2.2	– на суші – всього:	89 826,2	6,196
2.2.1	з них: – підземні води	60 000,0	4,138
2.2.2	– льодовики	29 000,0	2,000
2.2.3	– озера	750,0	0,052
2.2.4	– ґрунтова волога	75,0	0,005
2.2.5	– річкові води	1,2	0,000
2.3	в атмосфері – всього	14,0	0,001
2.3.1	– у тому числі – пара атмосфери	14,0	0,001
3	РАЗОМ	2 800 000,0	100,000

* Таблиця побудована на основі [11, 103].

– ґрунтовий лід, що утворюється в промерзлих вологих ґрунтах;

– льодовиковий (глетчерний) лід, що утворюється в районах залягання льодовиків з мас дуже ущільненого й перекристалізованого снігу.

Лід характеризується наступними показниками:

– пластичність, котра зростає з підвищенням температури;

– текучість, яку набуває при тривалому навантаженні і під дією власної ваги (наприклад, текучість льодовиків);

– пружність при миттєвих навантаженнях;

– твердість, що дуже підвищується з пониженням температури.

При зниженні температури об'єм льоду зменшується, а щільність його зростає. Розширення об'єму води при замерзанні складає близько 9% об'єму її в рідкому стані при 0°C. При збільшенні тиску точка замерзання води (і відповідно танення льоду) знижується. Питома теплота плавлення льоду дорівнює 80 кал/г. Теплота випаровування льоду залежить від температури. Густина льоду 931 кг/м³. Рідка – вода. Вода – це хімічна сполука кисню з воднем; окис водню. Вода – безбарвна рідина, в товстому шарі – блакитнувата. При атмосферному тиску 760 мм рт. ст. вода переходить в тверду фазу (лід) при температурі 0°C. Вода кипить при температурі 100°C. При зменшенні тиску точка кипіння знижується до:

– 80°C при 335 мм рт. ст.;

– 40°C при 55 мм рт. ст.

Найбільшу щільність вода має при температурі 4°C. В атмосфері вода зустрічається у всіх трьох агрегатних станах – твердому, рідкому і газоподібному. Газоподібна вада – водяна пара. Водяна пара постійно знаходиться в атмосферному повітрі. Водяна пара поступає в атмосферу шляхом випаровування з поверхні води і вологого ґрунту, а також шляхом транспірації рослинами. Тому вміст її в повітрі перемінний. Біля поверхні землі вміст водяної пари в повітрі в середньому від 0,2% по об'єму в полярних широтах до 2,6% у екватора. З висотою він швидко падає, на висоті близько 1500–2000 м зменшується в два рази. Тиск водяної пари в стані насиченості залежить від температури. Водяна пара інтенсивно поглинає сонячну радіацію в червоній та інфрачервоній частинах спектру, а також і довгохвильове випромінювання. Щільність води і її зв'язок з температурою і солоністю, теплові властиво-

сті води, в'язкість, поверхневий натяг, акустичні властивості. Щільність – це відношення маси речовини до її об'єму. Щільність прісної води при 4°C і нормальному атмосферному тиску дорівнює 1 г/с м³ (1000 кг/м³). Щільність снігу коливається в широких межах (0,1 – 0,5 г/см³). Щільність льоду складає близько 0,92 г/см³. Густина води залежить від температури. При підвищенні температури речовини збільшують свій об'єм і знижують густину. Вода володіє такою самою властивістю, але в інтервалі від 0 до 4°C, де із зростанням температури об'єм не підвищується, а, навпаки, скорочується, дана властивість не виконується. Вода, при замерзанні, раптово збільшується в об'ємі на 11%, так само раптово і зменшується при таненні. Це збільшення об'єму грає величезну роль, як в природі, так і в житті людей. При замерзанні води і її подальшому збільшенні об'єму, відбувається розширення, внаслідок чого виникає сильний тиск. Саме тому замерзаюча вода володіє руйнівною силою в замкнутих порожнечах, тріщинах гір, трубопроводних системах тощо. Капілярність води відіграє важливу роль в багатьох природних процесах, що відбуваються на Землі. Завдяки цьому вода змочує товщу ґрунту і доставляє корінню рослин розчини живильних речовин. Унікальність будови води обумовлює універсальність її як розчинника. У природних водах можна знайти всю систему Менделєєва. Зрозуміло, фізичні властивості забрудненої води змінюються, що спричиняє багато різноманітних проблем. При відповідних умовах вода перетворюється у водяну пару, а водяна пара сконденсується й утворюються хмари, тумани, наземні гідрометеори [12].

У результаті скупчення продуктів конденсації та сублімації водяної пари в атмосфері утворюються хмари та тумани. Однак процеси конденсації та сублімації можуть відбуватись на земній поверхні і на наземних предметах, будівлях та спорудах. Продукти конденсації та сублімації водяної пари на земній поверхні і на наземних предметах та спорудах називаються наземними гідрометеорами. Наземні гідрометеори – це роса, іній, паморозь, твердий та рідкий наліт. Опади у вигляді крапель і кристалів, що утворюються на земній поверхні або предметах шляхом конденсації чи кристалізації водяної пари. Розрізняють наземні гідрометеори у рідкому (роса) та твердому (іній, ожеледь, ожеледиця, зерниста й кристалічна па-

морозь) станах. Значний вплив на наземні гідрометеори мають місцеві погодні умови та фізичні властивості підстильної земної поверхні. Внаслідок ефективності випромінювання в ясну, тиху погоду земна поверхня охолоджується, а разом з нею і приземний шар повітря. При зниженні температури прискорюється процес насичення повітря вологою, і вона осідає у вигляді роси, а за температури повітря нижче 0°C – у вигляді інею. За умови намерзання переохолоджених крапель дощу, мряки або густого туману на земній поверхні та предметах утворюється ожеледь. За низьких температур на охолодженій земній поверхні може з'являтися шар суцільного льоду. Такий вид наземних гідрометеорів називають ожеледицею. Паморозь спостерігається під час сильних морозів, як правило, при туманах. Наземні гідрометеори є додатковим джерелом вологи. Роса – це найпоширеніший гідрометеор. Роса – дрібненькі краплини води, які утворюються при конденсації водяної пари на земній поверхні, на горизонтальних поверхнях предметів та особливо на траві увечері та вночі теплої частини року. Земна поверхня і особливо листочки трави, кущів та дерев вночі охолоджуються шляхом радіаційного випромінювання. Тому і прилеглі шари повітря охолоджуються. Якщо температура поверхні знижується нижче точки роси, то водяна пара конденсується безпосередньо на цій поверхні. Цьому сприяє ясна тиха погода. При наявності навіть слабкого вітру роса не утворюється, скоріше утворюється туман. Іній. Це кристали льоду різної форми, які виникають на траві, поверхні ґрунту та на горизонтальних поверхнях предметів і споруд при таких же умовах як і роса, але при від'ємній температурі цих поверхонь. Відбувається сублімація водяної пари з повітря, яке прилягає безпосередньо до холодних поверхонь. Взимку часто утворюється іній на поверхні снігового покриву. Цей процес призводить до висушування приземного шару повітря над снігом. Паморозь – це пухкі крихкі кристали, які утворюються на вертикальних поверхнях предметів, на гілках дерев проводах тощо. Кристали довгі, легко струшуються. Паморозь утворюється зимою при досить значних морозах і, як правило, при тумані чи серпанку. Переохолоджені краплі туману замерзають при дотику до предметів і на них відбувається сублімація водяної пари. Паморозь може утворювати значні відклади переважно з

навітряного боку предметів. Дуже значні відклади спостерігаються в горах на деревах, виступах скель тощо. Твердий наліт виникає на вертикальних поверхнях масивних предметів, особливо пам'ятників, колон, товстих стін та дерев, з навітряного боку при адвекції тепла після тривалої холодної погоди. Температура повітря може бути й вище нуля, але предмети ще зберігають запаси холоду. Контактуючи з цими предметами повітря охолоджується і відбувається конденсація та сублімація водяної пари на їхній поверхні. Твердий наліт буває у вигляді дрібних кристалів і у вигляді шару прозорого льоду. Рідкий наліт – це плівка води на вертикальних поверхнях масивних предметів з навітряного боку при адвекції тепла після тривалої холодної погоди. Виникає так само як і твердий наліт, але предмети уже мають температуру вище нуля градусів. І твердий і рідкий наліт виникають при похмурій вітряній погоді, часто з туманом. Окремі види твердих наземних гідрометеорів відносять до небезпечних метеорологічних явищ, що негативно впливають на режим роботи наземного та авіатранспорту, лінії зв'язку, призводять до загибелі посівів тощо. [13, 14], а також у певній мірі негативно впливають і на об'єкти будівництва.

Унаслідок великої енергії міжмолекулярної взаємодії вода володіє рядом унікальних особливостей. Вона характеризується найбільшими теплою пароутворення, енергією поверхневого натягу, теплопровідністю, теплоємністю та інше. Сильні зв'язки у ній ведуть одночасно і до самого малого коефіцієнту теплового розширення та стисливості порівняно з іншими рідинами. Всі аномалії властивостей води спостерігаються для температур менших 60°C , максимум щільності води при 4°C , мінімум теплоємності при 37°C , вода являється частково клатратною внаслідок розчинення в ній різних газів і інших низькомолекулярних речовин і суворо кажучи – це уже розчин речовини у воді. При замерзанні клатратні перетворюються у кристалогідрати [15].

Очевидно, що близько точки замерзання у воді головну роль повинні відігравати водневі зв'язки, за допомогою яких молекули H_2O і формують різні кластери. Зате поблизу критичної точки (де водневі зв'язки неможливі) провідну роль повинні відігравати значно слабші міжмолекулярні вандерваальсові сили, характерні для молекулярних рідин з полярними молекулами [16].

Клатрати (сполуки включення), утворені включенням молекул, названими гостями, у порожнині кристалічного каркасу, що складається із молекул іншого сорту названими господарями (решітчасті клатрати), або у порожнину однієї великої молекули-господаря (молекулярні клатрати) [17, с. 259–260].

Особливого збитку завдає корозія металів. Корозія – це фізико-хімічна взаємодія металу із середовищем, що призводить до руйнування металу. Унаслідок корозії метали переходять у стійкі сполуки – оксиди або солі, у вигляді яких вони спостерігаються у природі. Найбільш поширені два катодних процеси:

- розряд водневих іонів;
- відновлення розчиненого кисню.

Які часто називають водневою і кисневою деполаризацією. Це газова, атмосферна корозія, рідинна корозія, підземна корозія. Сучасний захист від корозії базується на таких методах:

- підвищення хімічного опору конструкційних матеріалів;
- ізоляція поверхні металу від агресивного середовища;
- зниження агресивності виробничого середовища;
- зниження корозії накладенням зовнішнього струму [18].
- Однак для адекватного опису процесів, що протікають у зоні контактної взаємодії двох металів за наявності корозивного середовища, необ-

хідно врахувати геометричну структуру поверхонь цих металів та вплив на них частинок середовища. За зміною електронної структури кластерів можна також оцінити поверхневу енергію, адгезію двох контактуючих тіл, міцність металічних зв'язків, інтенсивність дифузійних та інших процесів. На енергетичний стан кластерів та їх властивості впливає також адсорбційна взаємодія частинок середовища з їх поверхнею. На енергію адгезії суттєво впливає корозивне середовище. Зокрема, молекула води між кластерами зумовлює збільшення енергії адгезії для всіх розглянутих кластерів майже на дев'ять відсотків [19].

– Перетворення снігу в фірн називається фірнізацією снігу. Якщо звичайний сніг вдень розтане, а вночі замерзне то у такому випадку ранком утворюється фірн. Фірн має структуру дуже шорстку, щільність середня між настом і льодом [20].

Для моделювання штучних умов навколишнього середовища, шляхом контролю температури, вологості та інших показників, з метою удосконалення моніторингу стану довкілля, а також застосування максимально наближених до природно-кліматичних умов, у різних галузях національного господарства, використовують кліматичні випробувальні камери. Кліматичні випробування проводяться у відповідності до міжнародних стандартів.

Систематизація фізичних фаз води з метою визначення, як фактору екологічного впливу, приведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Систематизація агрегатних станів води, та їх похідних*

ВОДА				
Агрегатні стани				
Рідкий	Газоподібний		Твердий	
Рідина	Водяна пара		Лід	
Рідина безбарвна	Конденсація та сублімація		Лід атмосферний	
Критичні точки:	Наземні гідрометеори		Лід водяний	
кипіння – 100oC	Рідкий стан	Твердий стан	сало	
замерзання – 0oC	роса	іній	град	
найвищої густини – 4oC	рідкий наліт	ожеледь	льодовий покрив	
текучість		ожеледиця		внутрішньоводний лід
рух по капілярах		зерниста паморозь		грунтовий лід
		кристалічна паморозь		льодовиковий лід
	твердий наліт			
	туман			
Наслідки дії:				
газова, атмосферна, рідинна та підземна корозія металів і матеріалів;				
зниження міцності, фізична деформація, розклинююча дія;				
знебарвлення виробів, розвиток грибків				

* Таблиця побудована на основі систематизації літературних даних [12. 13. 14. 18. 5. 6. 7. 8].

У залежності від агрегатного стану води, та під впливом температурно-вологісних показників довкілля, вона може мати цілий комплекс негативного впливу на довкілля та об'єкти будівництва.

Висновки

Існування води у природі у відповідних агрегатних станах – рідкому, газоподібному та твердому, а також у перехідних міжфазових станах – сипучий, пластичний, та у вигляді різних опадів. При певних обставинах та кліматичних умовах, всі вони поліфакторно впливають, як на довкілля так і на об'єкти будівництва. Снігопади, зливи, град, тумани, як продукти утворені у результаті конденсації та сублімації водяної пари на земній поверхні і на наземних предметах та спорудах – наземні гідрометеори, при непомірних утвореннях призводять до надзвичайних ситуацій і негативних наслідків, які у подальшому можуть мати безпосередній і опосередкований негативний вплив на довкілля і на об'єкти будівництва. У подальшому при проведенні дослідів з пришвидшеного кліматичного впливу з використанням відповідних експериментальних кліматичних камер, необхідно враховувати основні агрегатні стани води та її похідні, якими являються наземні гідрометеори. А також їх комплексну та почергову дію на протязі всього періоду дослідження у залежності від кліматичних умов навколишнього середовища. Дане питання може мати і інші алгоритми розв'язання.

Список використаних джерел:

1. Філоненко К. В. Екологічні проблеми основних фізичних фаз та перехідних форм водного середовища / К. В. Філоненко, О. А. Бужин, А. В. Швиденко // IV Всеукраїнська науково-практична конференція курсантів і студентів «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)» 22 березня 2019 року // Черкаси: ЧІПБ імені героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2019. С. 102–103.

2. Гоц В. І. Технологія виготовлення декоративно-захисних порошкових лако-фарбових покриттів для захисту будівельних металевих виробів / В. І. Гоц, О. В. Ластівка, О. О. Томін, О. Г. Ковальчук // Строительные материалы и изделия. – 2019. – № 1–2. – С. 60–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smii_2019_1-2_21.

3. Гончарук В. В. Вода є скрізь, у воді є все і навіть ключ до розуміння Всесвіту, закон Д.І. Менделєєва –

праобраз устрою Всесвіту / В. В. Гончарук, Д. К. Гончарук // Хімія і технологія води. 2019. – 41, № 6. – С. 571–580. Режим доступу: <http://jwct.org.ua/docs/t41-n6-272-goncharuk-for-site.pdf>.

4. Гивлюд М. М. Підвищення атмосферостійкості та довговічності керамічної лицьової цегли захисними покриттями / М. М. Гивлюд, І. Л. Найвер // Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча. – 2014. – Вип. 14. – С. 11–16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_2014_14_4.

5. Яковчук Р. С. Розкриття особливостей інтумесцентної технології атмосферо-вогнезахисних покриттів для будівельних виробів на основі бетону / Р. С. Яковчук, Р. В. Пархоменко, М. М. Гивлюд, С. П. Брайченко // Пожежна безпека. – 2013. – № 23. – С. 170–174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pb_2013_22_35

6. Коверніченко Л. М. Заповнювачі для бетону і взаємодія їх з водою / Л. М. Коверніченко // Сучасні технології та методи розрахунків у будівництві. – 2017. – Вип. 8. – С. 103–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmr_b_2017_8_16

7. Кальчук С. В. Дослідження впливу агресивного навколишнього середовища на зміну насиченості кольору поверхні декоративного каменю / С. В. Кальчук, О. В. Камських, С. О. Чехута // Вісник ЖДТУ. Технічні науки – 2009. – № 1 (48) С. 196–200. – Режим доступу: <http://vtn.ztu.edu.ua/issue/view/4693>

8. Андрищенко Л. А. Інтумесцентні вогнезахисні покриття у сучасному будівництві (Огляд) / Л. А. Андрищенко, В. Г. Борисенко, О. М. Кудін, М. М. Горонескуль // Проблеми надзвичайних ситуацій. – 2019. – Вип. 29(1). – С. 121–138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pns_2019_29%281%29__12

9. Новогрудський Л. С. Методика оптимізації вибору параметрів кліматичних камер для випробувань виробів / Л. С. Новогрудський, В. І. Шаповал, М. А. Зенкін // Технологія і техніка друкарства. – 2010. – 4 (30). – С. 138–142. Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5718/1/18_novohrudskiy_ls_method_to.pdf /

10. Фаренюк. Г.Г. Стійкість до кліматичних впливів конструкції фасадної теплоізоляції з опорядженням штукатуркою / Г.Г.Фаренюк, О.Б.Борисенко // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Випуск 107. Серія: Технічні науки та архітектура.. – 2013. – С 3–9. – Режим доступу: <https://eprints.kname.edu.ua/29741/>

11. Погодин С. А. Вода. // Химический энциклопедический словарь Гл. ред. И. Л. Кнунянц. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983 – 792 с.

12. Кух А. А. Вплив домішок на фізичні властивості води / А. А. Кух, А. М. Кух // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 127. – С. 95–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_127_25.

13. Пицолка В. М. Наземні гідрометеори // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=71705.

14. Наземні гідрометеори. – Режим доступу: https://pogoda.rovno.ua/nazemni_gidrometeory.

15. Малафаєв Н. Т. О структурі та динаміці молекул в чистій воді / Н. Т. Малафаєв // Вода і водоочисні технології. Науково-технічні вісті. – 2010. – № 2. – С. 4–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vvt_2010_2_3.

16. Кушнір С. Структура і властивості чистої води за різних термобаричних умов (фізико-хімічний аналіз) / С. Кушнір // Мінералогічний збірник. – 2012. – № 62, Вип. 2. – С. 236–245. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Minzb_2012_62_2_24.

17. Дядин Я.А. Клатраты. // Химический энциклопедический словарь Гл. ред. И. Л. Кнунянц. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983 – 792 с.

18. Бондар О.І. Забезпечення функціональної стійкості металевих конструкцій, виробів та машин за допомогою застосування екологічно чистих засобів / О.І. Бондар, В.І. Савенко, О.А. Машков, Г.Ф. Висоцька, А.М. Каратеев // Екологічні науки. 2018. – 3, (22). – С. 6–9 / – Режим доступу: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2018/3/3.pdf>.

19. Корній С. А. Квантово-хімічний розрахунок енергії адгезії контактуючих різномірних металів у середовищі / С. А. Корній, В. І. Копилець // Фізико-хімічна механіка матеріалів. – 2010. – Т. 46, № 5. – С. 15–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PKKhMM_2010_46_5_4.

20. Адаменко Я. О. Оцінка стійкості снігового покриву гірськолижних трас курорту «Буковель» / Я. О. Адаменко // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. – 2014. – № 2. – С. 86–93. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebzp_2014_2_14.

References:

1. Filonenko K. V. Ekologichni problemy osnovnykh fizychnykh faz ta perekhidnykh form vodnoho sere-

dovshcha / K. V Filonenko, O. A Buzhyn, A. V Shvydenko // IV Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia kursantiv i studentiv «Orhanizatsiino-upravlinske ta ekonomiko-pravove zabezpechennia diialnosti Yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu (leDSTsZ)» 22 bereznia 2019 roku // Cherkasy: ChIPB imeni heroiv Chornobylia NUTsZ Ukrainy, 2019.

2. Hots V. I. Tekhnolohiia vyhotovlennia dekoratyvno-zakhysnykh poroshkovykh lako-farbovykh pokryttiv dlia zakhystu budivelnykh metalevykh vyrobiv / V. I. Hots, O. V. Lastivka, O. O. Tomin, O. H. Kovalchuk // Stroytelnye materyaly y yzdeliia. – 2019. – № 1–2. – С. 60–64. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smii_2019_1-2_21

3. Honcharuk V. V. Voda ye skriz, u vodi ye vse i navit kliuch do rozuminnia Vsesvitu, zakon D.I. Mendeleieva – praobraz ustroi Vsesvitu / V. V Hochnaruk., D. K. Honcharuk // Khimiia i tekhnolohiia vody. 2019. – 41, № 6. – С. 571–580. Rezhym dostupu: <http://jwct.org.ua/docs/t41-n6-272-goncharuk-for-site.pdf>

4. Hyvliud M. M Pidvyshchennia atmosferostiikosti ta dovhovichnosti keramichnoi lytsovoi tsehly zakhysnymy pokryttiamy / M. M. Hyvliud, I. L. Naiver // Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Seriia tovaroznavcha. – 2014. – Vyp. 14. – С. 11–16. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_2014_14_4

5. Yakovchuk R. S Rozkryttia osoblyvostei intumestsentnoi tekhnolohii atmosfero-vohnezhakhysnykh pokryttiv dlia budivelnykh vyrobiv na osnovi betonu / R. S. Yakovchuk, R. V. Parkhomenko, M. M. Hyvliud, S. P. Braichenko // Pozhezhna bezpeka. – 2013. – № 23. – С. 170–174. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pb_2013_22_35

6. Kovernichenko L. M. Zapovniuvachi dlia betonu i vzaiemodiia yikh z vodoiu / L. M. Kovernichenko // Suchasni tekhnolohii ta metody rozrakhunkiv u budivnytstvi. – 2017. – Vyp. 8. – С. 103–110. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmrb_2017_8_16

7. Kalchuk S. V. Doslidzhennia vplyvu ahresynnoho navkolyshnoho seredovyshcha na zminu nasychenosti koloru poverkhni dekoratyvnoho kameniu / S. V. Kalchuk, O. V. Kamskykh, S. O. Chekhuta // Visnyk ZhDTU. Tekhnichni nauky – 2009. – № 1 (48) S. 196–200. – Rezhym dostupu: <http://vtn.ztu.edu.ua/issue/view/4693>

8. Andriushchenko L. A Intumestsentni vohnezhakhysni pokryttia u suchasnomu budivnytstvi (Ohliad) / L. A. Andriushchenko, V. H. Borysenko, O. M. Kudin, M. M. Horoneskul // Problemy nadzvychainykh sytuatsii. – 2019. – Vyp. 29(1). – С. 121–138. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pns_2019_29%281%29_12

9. Novohrudskiy L. S. Metodyka optymizatsii vyboru parametriv klimatychnykh kamer dlia vyprobuvan vyrobiv / L. S. Novohrudskiy, V. I. Shapoval, M. A. Zenkin // Tekhnolohiia i tekhnika druzkarstva. – 2010. – 4 (30). – S. 138–142. Rezhym dostupu: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5718/1/18_novohrudskiy_ls_method_to.pdf /

10. Fareniuk. H.H. Stiikist do klimatychnykh vplyviv konstruksii fasadnoi teploizolatsii z oporiadzhenniam shtukaturkoiu / H.H. Fareniuk, O.B. Borysenko // Naukovo–tekhnichni zbirnyk «Komunalne hospodarstvo mist». Vypusk 107. Seriia: Tekhnichni nauky ta arkhitektura. – 2013. – S 3–9. – Rezhym dostupu: <https://eprints.kname.edu.ua/29741/>

11. Pohodin S. A. Voda. // Khimicheskaiy entziklopedicheskii slovar Hl. red. Y. L. Knunians. – M.: Sov. Entsiklopediia, 1983 – 792 s.

12. Kukh A. A. Vplyv domishok na fizychni vlastyosti vody / A. A. Kukh, A. M. Kukh // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia : Pedahohichni nauky. – 2015. – Vyp. 127. – S. 95–98. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_127_25

13. Pyshcholka V. M. Nazemni hidrometeory // Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: elektronna versiia [veb-sait] / hol. redkol.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzen NAN Ukrainy, 2006. – Rezhym dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=71705

14. Nazemni hidrometeory. – Rezhym dostupu: https://pogoda.rovno.ua/nazemni_gidrometeory

15. Malafaev N. T. O strukture y dynamyke molekul v chystoi vode / N. T. Malafaev // Voda i vodoochysni tekhnolohii. Naukovo–tekhnichni visti. – 2010. – № 2. – S. 4–13. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vvt_2010_2_3

16. Kushnir S. Struktura i vlastyosti chystoi vody za riznykh termobarychnykh umov (fizyko–khimichniy analiz) / S. Kushnir // Mineralohichniy zbirnyk. – 2012. – № 62, Vyp. 2. – S. 236–245. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Minzb_2012_62_2_24

17. Diadyn Ya.A. Klatraty. // Khymycheskii entsyklopedycheskii slovar Hl. red. Y. L. Knunians. – M.: Sov. Entsiklopediia, 1983 – 792 s.

18. Bondar O.I. Zabezpechennia funktsionalnoi stiikosti metalevykh konstruksii, vyrobiv ta mashyn za dopomohoiu zastosuvannia ekolohichno chystykh zasobiv / O.I. Bohdar, V.I. Savenko, O.A. Mashkov, H.F. Vysotska, A.M. Karatieiev // Ekolohichni nauky. 2018. – 3, (22). – S. 6–9 / – Rezhym dostupu: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2018/3/3.pdf>

19. Kornii S. A. Kvantovo–khimichniy rozrakhunok enerhii adhezii kontaktuiuchykh riznoridnykh metaliv u seredovishchi / S. A. Kornii, V. I. Kopylets // Fizyko–khimichna mekhanika materialiv. – 2010. – T. 46, № 5. – S. 15–22. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PHKhMM_2010_46_5_4

20. Adamenko Ya. O. Otsinka stiikosti snihovoho pokryvu hirscolyzhnykh tras kurortu «Bukovel» / Ya. O. Adamenko // Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannia. – 2014. – № 2. – S. 86–93. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebzp_2014_2_14

Дані про автора

Бужин Олексій Андрійович,

д. е. н. , професор. Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

e-mail: buzhyn@ukr.net

Data about the author

Oleksii Buzhyn,

Doctor of Economics, Professor, Associate Professor of the Rauf Ablyazov Eastern European University

e-mail: buzhyn@ukr.net

Strategic development of export–import operations of enterprises in the post–war economic recovery in the context of Ukraine’s integration into the European Union

The subject of the research is the theoretical and practical aspects of the strategic development of export–import operations of enterprises in the post–war economic recovery of Ukraine in the context of its integration into the European Union.

The aim of the research is to determine the strategic directions and prospects for the development of export–import operations of Ukrainian enterprises in the post–war economic recovery in the context of Ukraine’s integration into the European Union.

Research methods. In the course of the study, we used the following general scientific and special methods: literature analysis; statistical analysis; SWOT analysis; comparative analysis; scenario analysis method; expert survey; factor analysis; graphical and tabular analysis and others.

Results of the investigation. It has been established that in the context of Ukraine’s post–war recovery, the strategic development of export–import operations is of particular importance, since economic stability and the reconstruction of the national economy directly depend on Ukraine’s successful integration into the world economic community, in particular into the European Union. The EU is one of Ukraine’s key economic partners, so deepening trade relations and adapting Ukrainian business to European standards is becoming an important task for businesses and the government. It is proved that after the war, Ukraine will need to restore its production potential and infrastructure, which makes the development of foreign economic activity an extremely important factor in stimulating economic growth. It is established that an effective export–import policy will provide enterprises with new opportunities to enter international markets, help attract investment, increase the competitiveness of Ukrainian goods and services, and create new jobs. In addition, Ukraine’s integration into the EU implies active adaptation of legislation, economic instruments and standards to European norms, which will require flexibility and readiness for reforms from enterprises. The author analyzes and finds out that an important component is also the prospects for expanding trade with the EU countries through the Free Trade Area, which is already operating under the EU–Ukraine Association Agreement, which contributes to improving the quality of Ukrainian products, developing small and medium–sized enterprises and diversifying export markets. It is proved that the identification of strategic directions for the development of export–import operations in the post–war period is extremely relevant, which will ensure Ukraine’s economic recovery and its successful integration into the European and world markets.

Scope of the results. Strategic development management, foreign economic activity, export–import operations, integration into the EU, business economics, international economics.

Conclusions. The study has determined that export–import operations play a key role in the recovery of Ukraine’s post–war economy and integration into the European Union. Despite the numerous obstacles faced by Ukrainian enterprises as a result of the war, the strategic development of this sector opens up new opportunities for economic growth. The author proposes the main strategic directions for the development of export–import operations for Ukrainian enterprises, namely: integration into the EU and adaptation to the requirements of European markets; diversification of export markets; modernization and digitalization of processes; and stimulation of state export support programs. Thus, integration into the EU, modernization of production processes, diversification of export markets, and development of state programs to support exporters will allow Ukraine to take its rightful place on the world economic stage and ensure stable economic growth in the future.

Keywords: export–import operations, strategic development, post–war recovery, national economy, integration, European Union, competitiveness.

Стратегічний розвиток експортно–імпортних операцій підприємств в післявоєнному відновленні економіки в контексті інтеграції України до Європейського Союзу

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти стратегічного розвитку експортно–імпортних операцій підприємств в післявоєнному відновленні економіки України в контексті її інтеграції до Європейського Союзу.

Метою дослідження є визначення стратегічних напрямів та перспектив розвитку експортно–імпортних операцій українських підприємств в післявоєнному відновленні економіки в контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Методи дослідження. В процесі дослідження нами було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз літератури; статистичний аналіз; SWOT–аналіз; порівняльний аналіз; метод сценарного аналізу; експертне опитування; факторний аналіз; графічно–табличний та інші.

Результати роботи. Встановлено, що в умовах післявоєнного відновлення України стратегічний розвиток експортно–імпортних операцій набуває особливої ваги, оскільки економічна стабільність і відбудова національної економіки безпосередньо залежать від успішної інтеграції України у світову економічну спільноту, зокрема у Європейський Союз. ЄС є одним із ключових економічних партнерів України, тому поглиблення торговельних відносин і адаптація українського бізнесу до європейських стандартів стає важливим завданням для підприємств та уряду. Доведено, що після війни перед Україною постане потреба відновлення виробничого потенціалу та інфраструктури, що робить розвиток зовнішньоекономічної діяльності надзвичайно важливим чинником стимулювання економічного зростання. Встановлено, що ефективна експортно–імпортна політика забезпечить підприємствам нові можливості для виходу на міжнародні ринки, сприятиме залученню інвестицій, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів і послуг та створенню нових робочих місць. Крім того, інтеграція України в ЄС передбачає активну адаптацію законодавства, економічних інструментів і стандартів до європейських норм, що вимагатиме від підприємств гнучкості та готовності до реформ. Проаналізовано та з'ясовано, що важливою складовою є також перспективи розширення торгівлі з країнами ЄС за рахунок Зони вільної торгівлі, яка вже функціонує в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що сприяє підвищенню якості української продукції, розвитку малих і середніх підприємств та диверсифікації експортних ринків. Доведено, що визначення стратегічних напрямів розвитку експортно–імпортних операцій в післявоєнний період є надзвичайно актуальним, що дозволить забезпечити економічне відновлення України та її успішну інтеграцію в європейський і світовий ринки.

Галузь застосування результатів. Управління стратегічним розвитком, зовнішньоекономічна діяльність, експортно–імпортні операції, інтеграція до ЄС, економіка підприємства, міжнародна економіка.

Висновки. В результаті дослідження було визначено, що експортно–імпортні операції відіграють ключову роль у відновленні післявоєнної економіки України та інтеграції до Європейського Союзу. Незважаючи на численні перешкоди, що постали перед українськими підприємствами внаслідок війни, стратегічний розвиток експортно–імпортних операцій відкриває нові можливості для економічного зростання. Запропоновано основні стратегічні напрями розвитку експортно–імпортних операцій для українських підприємств, а саме: інтеграція в ЄС та адаптація до вимог європейських ринків; диверсифікація експортних ринків; модернізація та цифровізація процесів; стимулювання державних програм підтримки експорту. Отже, інтеграція до ЄС, модернізація виробничих процесів, диверсифікація експортних ринків і розвиток державних програм підтримки експортерів дозволять Україні посісти гідне місце на світовій економічній арені та забезпечити стабільне економічне зростання в майбутньому.

Ключові слова: експортно–імпортні операції, стратегічний розвиток, післявоєнне відновлення, економіка країни, інтеграція, Європейський Союз, конкурентоспроможність.

Formulation of the problem. In the context of Ukraine's post-war recovery, the issue of strategic development of export-import operations is of particular importance, as economic stability and the reconstruction of the national economy directly depend on Ukraine's successful integration into the global economic system, in particular the European Union. The EU is one of Ukraine's key economic partners, so deepening trade relations and adapting Ukrainian businesses to European standards is becoming an important task for businesses and the government. After the war, Ukraine will need to rebuild its production capacity and infrastructure, which makes the development of foreign economic activity an extremely important factor in stimulating economic growth. A successful export-import policy will provide businesses with new opportunities to enter international markets, help attract investment, increase the competitiveness of Ukrainian goods and services, and create new jobs. In addition, Ukraine's integration into the EU requires active adaptation of legislation, economic instruments, and standards to European norms, which will require companies to be flexible and ready for reforms. Changes in trade, logistics, customs clearance and other key aspects of export and import operations require a strategic approach to planning and development. An important component is also the prospect of expanding trade with the EU through the Free Trade Area, which is already operating under the EU-Ukraine Association Agreement, which contributes to improving the quality of Ukrainian products, developing small and medium-sized enterprises, and diversifying export markets. Thus, studying the current state and identifying strategic directions for the development of export-import operations in the post-war period is extremely relevant and will ensure Ukraine's economic recovery and its successful integration into the European and global markets.

Analysis of research and publications on the problem. The research on strategic directions for the development of export-import operations of enterprises in the postwar period of the national economy in the context of Ukraine's integration into the EU is quite new and important for Ukraine due to its aspirations for integration into the EU and the challenges that arise in the context of postwar reconstruction. Nevertheless, there are several Ukrainian and foreign authors who study related topics, includ-

ing economic integration, international trade development, and export-import operations. Among domestic scholars: O. Paskhaver, an economist who studies Ukraine's economic policy, development strategy in the context of European integration and post-conflict recovery; A. Galchynskiy, who studies macroeconomics, Ukraine's integration processes with the EU, and economic policy during the transformation period; I. Alekseenko, whose research is devoted to international trade and enterprise strategies in the context of globalization and Ukraine's integration into the EU; O. Bilorus, who studies Ukraine's integration into the global and European economy; and T. Kozlov, who studies Ukraine's integration into the global and European economy.

Among foreign authors-scientists, this issue is dealt with by: D. Rodrik, an American economist who studies globalization, international trade and economic policy for developing countries; J. Tirole, a French economist known for his work on market structure, in particular, competition in global markets; P. Krugman, who specializes in international trade and economic policy, especially in the context of integration processes and trade blocs such as the EU; S. Johnson, a British-American economist who studies economic crises, their impact on international trade and economic policy Baldwin, who studies globalization, economic integration, and trade policy, in particular, economic growth and global trade flows. However, for an in-depth analysis of the strategic development of export-import operations in the context of Ukraine's integration into the EU, we consider it necessary to study the issue of Ukraine's economic recovery after the end of the war, and to propose the main strategic directions of export-import operations with a focus on Ukraine's integration into the EU.

Presenting main material. Ukraine is facing a difficult economic situation as a result of the war that began in 2022. The armed conflict has significantly weakened the national economy, destroyed infrastructure, and worsened the business environment. However, in the post-war period, Ukraine should focus on recovery, strengthening international relations, and gradual integration into the European Union (EU). One of the key areas of this process is the development of export-import operations that contribute to economic recovery, increase foreign exchange earnings, and integration into global markets [1; 5; 7; 8; 12; 16; 19; 20].

Table 1. Ukraine’s foreign trade balance in 2019–2023 (UAH million)

Years	Nominal GDP	Exports	Imports	Balance
2019	3974564	1636416	-1947599	-311183
2020	4194102	1637399	-1681526	-44127
2021	5459574	2224704	-2286067	-61363
2022	5191028	1840563	-2712325	-871762
2023	6537825	1868904	-3237014	-1368110

At the beginning of the war, Ukraine’s exports and imports declined significantly due to damage to the transportation infrastructure, loss of access to seaports, and reduced production capacity of enterprises in the frontline regions. In 2022–2023, the country’s economy lost a significant portion of its exports due to the blockade of the Black Sea, the main channel for exporting agricultural products and metallurgical products. However, after the conclusion of international agreements and the opening of alternative transportation corridors, the situation began to gradually improve (Table 1).

It can be clearly seen that, along with the growth in export and import operations, imports to Ukraine have been chronically outpacing exports in recent years, with the difference sometimes reaching 8% of GDP. Thus, the negative balance of Ukraine’s foreign trade in goods in January–April 2023 increased almost 40 times compared to the same period in 2022. In the first quarter of 2024, the deficit increased to \$7 billion. In the first quarter of 2014, the deficit increased to \$7 billion. Exports of goods from Ukraine decreased by almost 20% to USD 13.5 billion, while imports increased by 22% to USD 20.5 billion. In January–April 2023, the export–import coverage ratio amounted to 0.65 (0.99 in January–April 2002).

Thus, the main obstacles to export–import operations in the postwar period will be:

- logistical problems – the post-war restoration of the transport infrastructure is one of the biggest problems for the development of international trade. Many transportation routes have been destroyed or need serious reconstruction. It is also important to develop new routes across the western borders to reduce dependence on Black Sea ports;
- reduced production capacity – The war in Ukraine has led to a decline in industrial production, especially in metallurgy and chemicals, which were the mainstays of Ukrainian exports. Some enterprises were damaged or destroyed, and their recovery will require significant investments;

- rising import costs – as a result of the economic crisis and inflation, the cost of importing energy, raw materials and technology has increased significantly, which affects the cost of Ukrainian goods;

- decrease in the purchasing power of the population – due to the war and economic instability, the level of citizens’ income has decreased, which has affected the domestic market and reduced the demand for imported goods [2; 4; 9; 11; 15; 18; 21].

In order to improve the economic situation and ensure successful further integration into the EU, we propose the following strategic directions for the development of export–import operations for Ukrainian enterprises (Fig. 1) [3; 6; 10; 13; 17; 22]:

1. Integration into the EU and adaptation to the requirements of European markets. Given the conclusion of the Association Agreement with the EU, Ukrainian companies need to adapt their products to European standards and requirements, which includes not only technical standards but also product safety and quality, environmental and energy saving requirements. Deeper cooperation with the EU will allow Ukrainian companies to gain access to the single European market, which will be a significant factor in increasing exports. The importance of integration into the EU is due to the following factors (Table 2) [11; 14; 18; 20; 23]:

2. Diversification of export markets. Besides the EU, the Middle East, Asia, and Africa may become the main export destinations. The post-war period opens up new opportunities for developing trade with countries that are looking for new suppliers of agricultural products, metallurgy, chemicals, and pharmaceuticals. The importance of diversifying export markets is due to the following factors:

- reducing the risks of economic dependence – market diversification avoids excessive dependence on individual countries and reduces the risks associated with fluctuations in these markets;

- increase in competitiveness – working in different markets helps companies adapt to different requirements and standards, which improves their

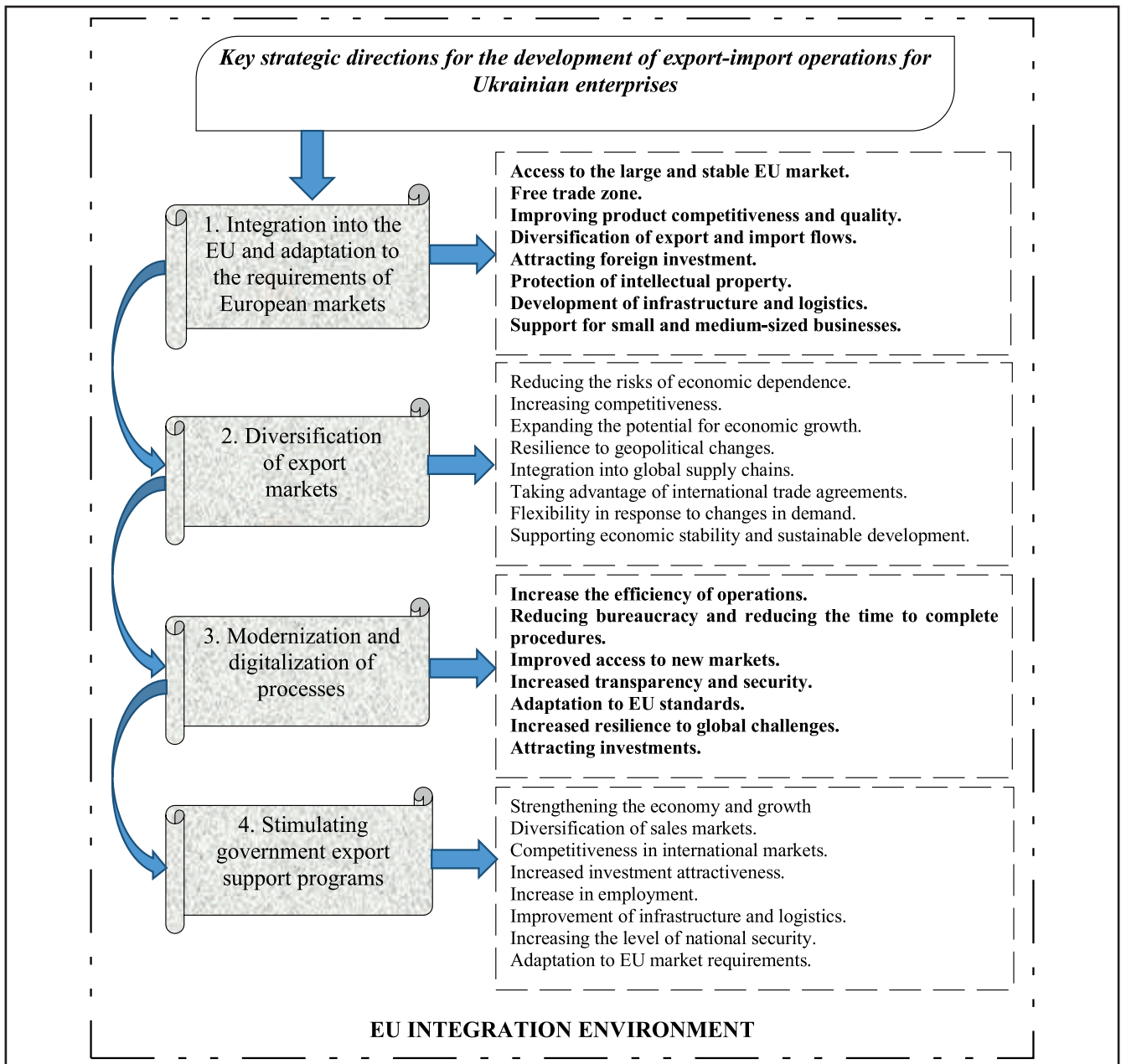


Fig. 1. Strategic development of export-import operations of enterprises in the post-war recovery in the context of EU integration

competitiveness and gives them a competitive advantage both in the domestic and foreign markets;

- expanding the potential for economic growth – diversification of export markets opens up new opportunities for revenue growth, which helps to attract foreign investment, create new jobs and develop technologies;

- resilience to geopolitical changes – market diversification is especially important in times of geopolitical instability. Having an aggressor neighbor, Ukraine is interested in reducing its dependence on the markets of countries with which it may have political or military conflicts. Focusing on

the markets of the EU, Asia, Africa and other regions makes exports less vulnerable to external political factors;

- integration into global supply chains – in the process of diversifying export markets, enterprises become part of global supply chains, which facilitates access to new technologies, better resources and more favorable conditions for production and creates opportunities for cooperation with large multinational corporations and international organizations;

- taking advantage of international trade agreements – diversification allows to fully utilize the benefits of international agreements, such as the

Table 2. Importance and adaptation to Ukraine’s integration into the EU

Factor	Characteristics
Access to the large and stable EU market	The EU is one of the largest economic blocs in the world with a high level of purchasing power. Integration into the EU will provide Ukrainian enterprises with access to this market of approximately 450 million consumers, which will help expand the geography of sales and stimulate export growth.
Free trade area	Ukraine already has an Association Agreement with the EU, which includes a DCFTA, allowing Ukrainian companies to export products to Europe at reduced tariffs or without any customs restrictions, which significantly increases the economic attractiveness of the European market.
Improvement of product competitiveness and quality	European markets have strict requirements for product quality, safety standards, environmental and social standards. Adaptation of Ukrainian enterprises to these requirements will stimulate modernization of production, introduction of international quality standards and improvement of technologies, which will not only help enterprises to be competitive in the EU, but also increase their ability to compete in other global markets.
Diversification of export and import flows	Integration into the EU will help Ukrainian enterprises to reduce dependence on certain markets, in particular the CIS and Russia, which will reduce risks from potential economic or political restrictions on other markets, strengthening the resilience of Ukraine’s economy to external shocks.
Attracting foreign investment	Deeper economic integration with the EU could attract more foreign investors as the country becomes more stable and predictable in terms of legal and economic policies. EU investors may be more interested in investing in Ukrainian companies if they comply with European standards and regulations.
Protection of intellectual property	The EU pays great attention to intellectual property issues, which is important for high-tech industries. Ukrainian companies will need to adapt to these rules, which will help protect their own innovations and at the same time facilitate access to innovative solutions from the EU.
Development of infrastructure and logistics	To effectively conduct export–import operations with the EU, it is necessary to develop infrastructure, especially logistics chains that will ensure timely delivery of goods, including modernization of transport routes, customs procedures, and digitalization of trade processes.
Support for small and medium-sized businesses	Adapting to European standards opens up new opportunities for Ukrainian SMEs, as the EU provides various financial support, lending, and advisory programs that can stimulate the creation of new export businesses and promote a competitive environment.

EU–Ukraine Association Agreement, which provides for easier access to the European market, lower customs barriers and harmonization of legislation. In addition, Ukraine can develop relations with other countries outside the EU by concluding bilateral free trade agreements;

- flexibility in response to changes in demand – diversified export markets allow for rapid reorientation of exports depending on changes in demand, which minimizes losses in the event of a decline in demand in one of the markets;

- support for economic stability and sustainable development – for Ukraine, market diversification will contribute to economic stability and export flow development, which is important for sustainable economic development [15; 17; 19; 23; 24].

3. Modernization and digitalization of processes. Modernization and digitalization of processes as a strategic direction for the development of export–

import operations is a key element for the successful integration of national economies into global markets, especially in the context of Ukraine’s post-war recovery and integration into the European Union. This direction has a number of critical advantages that contribute to the competitiveness of enterprises and overall economic stability (Table 3) [4; 6; 11; 23]:

4. Stimulate government export support programs. In order to stimulate exports, it is necessary to develop government programs to support Ukrainian exporters, including financial assistance, reduction of export tariffs, information support, and easier access to international markets. In addition, it is important to ensure that conditions are created to attract foreign investors to restore the industrial sector and modernize production. For Ukraine in the post-war period and in the context of its integration into the EU, this issue is becoming

Table 3. Modernization and digitalization of processes as a strategic direction for the development of export–import operations

Benefits	Importance in increasing competitiveness
Increased efficiency of operations	Modernization of logistics and production processes allows companies to carry out export and import operations faster and more efficiently. The introduction of digital technologies helps to automate processes, reduce operating costs and improve the accuracy of supply chain management.
Reduced bureaucracy and reduced time to complete procedures	The digitalization of customs procedures and the use of electronic documents significantly speeds up the passage of goods across the border, which reduces administrative barriers. Electronic platforms such as eCustoms or the Single Window can provide automated processing of customs declarations and permits.
Improved access to new markets	Digital platforms for international trade, such as marketplaces, electronic exchanges, or export management systems, enable businesses to quickly find new customers and partners internationally, allowing Ukrainian enterprises to actively integrate into global value chains and increase exports to the EU and other regions of the world.
Increased transparency and security	Digitalization provides a higher level of transparency at every stage of export and import operations. The use of technologies such as blockchain can guarantee data accuracy, prevent fraud, and promote trust between market participants. Implementation of modern cybersecurity systems allows protecting enterprise information systems from external threats, which is critical in the current international trade environment.
Adaptation to EU standards	Ukraine’s integration into the EU requires harmonization of regulatory and technical standards governing export and import operations.
Increasing resilience to global challenges	The use of digital technologies will help businesses implement and comply with quality, environmental, and safety requirements, which is essential for entering EU markets.
Attracting investments	Digital solutions allow businesses to be more flexible and adaptive to changes in the global environment. Digitalization also helps businesses recover faster from crises or conflicts, ensuring business resilience in an uncertain environment.

particularly relevant. Below are the main aspects of the importance of such programs:

- strengthening the economy and GDP growth – Exports are one of the most important drivers of economic growth, where export promotion helps to increase sales of Ukrainian goods and services in foreign markets, leading to higher revenues for enterprises and, consequently, higher GDP. Government export support programs can provide companies with additional resources and tools to develop new markets, such as the EU market;
- diversification of sales markets – state support programs help Ukrainian enterprises diversify their export markets, reducing dependence on individual countries or regions, which is especially important in the context of EU integration, where there is a wide range of opportunities for Ukrainian producers;
- competitiveness in international markets – government programs can help enterprises improve their competitiveness by providing financial assistance, expert support, and training. Important programs include support for innovation, modernization of production, and certification of goods in accordance with international standards, espe-

cially European ones, which opens doors to new markets and increases the chances of success in competition with international companies;

- increase investment attractiveness – export-oriented government programs can create a favorable environment for attracting foreign investors. Investors often prefer countries with developed export sectors, as this indicates economic stability, a high level of international integration, and potential for growth. Integration into the EU enables Ukrainian companies to attract new capital, which has a positive impact on the overall development of the economy;
- increase in employment – the development of the export sector, stimulated by government programs, contributes to the creation of new jobs. Higher production for foreign markets requires additional labor resources. Thus, export promotion has a positive impact on the labor market and helps to reduce unemployment, which is especially important in the post-war period;
- improving infrastructure and logistics – government export support programs often include the development of infrastructure necessary

for efficient trade, including modernization of the transport system, improvement of customs procedures, and creation of new logistics centers. In post-war Ukraine, this is of critical importance, as rebuilding infrastructure is a key element in stimulating exports and imports;

- improving national security – a strong export sector can help stabilize the national economy, which in turn increases the level of economic security of the country. Strengthening Ukraine's position in international markets reduces dependence on foreign resources and contributes to resilience to external shocks, such as political or economic sanctions;

- adaptation to EU market requirements – integration into the EU requires Ukraine to comply with many EU norms and standards. Government programs can help Ukrainian enterprises with this adaptation through consultations, trainings, and information on necessary changes in production, logistics, and product certification [3; 6; 8; 13; 17; 22].

Thus, only by overcoming the post-war challenges will Ukrainian enterprises be able to increase the efficiency of export and import activities and accelerate integration into the EU. The advantages of Ukraine's integration into the EU in this context are:

1. Trade preferences in the EU. One of the key advantages of Ukraine's integration into the EU is access to the European market with duty-free or reduced tariffs.

2. Restoration of infrastructure. Restoring infrastructure is a priority for export and import development. Railroads, roads, airports, ports – all of these require large-scale investment and close cooperation with international partners, including the EU, to ensure the smooth flow of goods and services.

3. Cooperation with foreign investors. Ukraine's integration into European economic and trade structures requires the attraction of foreign investors who can help modernize enterprises and create new production facilities. European investors can become important partners in Ukraine's post-war recovery, especially in the areas of high technology, energy, agriculture, and green energy [17; 19; 21; 22; 23; 24].

Conclusions

Export-import operations play a key role in the recovery of Ukraine's post-war economy and integration into the European Union. Despite the numerous obstacles faced by Ukrainian enterprises as a result of the war, the strategic development

of this sector opens up new opportunities for economic growth. The main strategic directions for the development of export-import operations for Ukrainian enterprises are proposed, namely:

- Integration into the EU and adaptation to the requirements of European markets (access to the large and stable EU market; free trade zone; improvement of product competitiveness and quality; diversification of export and import flows; attraction of foreign investments; protection of intellectual property; development of infrastructure and logistics; support small and medium business).

- Diversification of export markets (reducing the risks of economic dependence; increasing competitiveness; expanding the potential for economic growth; resistance to geopolitical changes; integration into global supply chains; taking advantage of international trade agreements; flexibility in response to changes in demand; maintaining economic stability and sustainable development).

- Modernization and digitalization of processes (increasing the efficiency of operations; reducing bureaucracy and shortening the time for procedures; improving access to new markets; increasing transparency and security; adapting to EU standards; increasing resistance to global challenges; attracting investments).

4. Stimulation of state export support programs (strengthening of the economy and growth; diversification of sales markets; competitiveness on international markets; increasing investment attractiveness; increasing employment; improving infrastructure and logistics; increasing the level of national security; adapting to the requirements of the EU market).

Therefore, integration with the EU, modernization of production processes, diversification of export markets and the development of state programs to support exporters will allow Ukraine to take a worthy place on the world economic stage and ensure stable economic growth in the future.

References:

1. Babii, I. V. (2018). Napriamy pidvyshchennia eksportno-importnoho potentsialu pidpriemstv za umov aktyvizatsii intehratsiinykh protsesiv [Directions of increasing the export-import potential of enterprises in the context of intensification of integration processes]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* = Economic Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy, Issue 4, P. 75–78 [in Ukrainian].

2. Baliuk, Yu. S. (2021). Faktory rozvytku eksportno–importnoi diialnosti vitchyznianykh promyslovykh pidpryiemstv [Development factors of export–import activity of domestic industrial enterprises]. *Biznes Inform = Business Inform*, No. 7, P. 91–100 [in Ukrainian].
3. Baliuk, Yu. S. (2022). Suchasni stratehii eksportno–importnoi diialnosti promyslovykh pidpryiemstv ta yikh obruntuvannia [Modern strategies of export–import activity of industrial enterprises and their justification]. *Biznes Inform = Business Inform*, No. 5, P. 100–107 [in Ukrainian].
4. Barannik, I. O. (2016). Kontseptualni zasady monitorynhu eksportno–importnoho potentsialu promyslovykh pidpryiemstv [Conceptual principles of monitoring the export–import potential of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo = Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and world economy*, Issue 9, P. 6–9 [in Ukrainian].
5. Bushovska, L. B. Poplavska, O. V., Yadukha, S. Y. (2022). Formuvannia mekhanizmu upravlinnia eksportno–importny my operatsiiamy v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv [Formation of a mechanism for managing export–import operations in the system of ensuring economic security of enterprises]. *Innovation and Sustainability*, Iss. 4, P. 119–128 [in Ukrainian].
6. Fatianov, D. V. (2020). Teoretychni polozhennia otsinky efektyvnosti vykorystannia eksportno–importnoho potentsialu pidpryiemstva [Theoretical provisions for evaluating the effectiveness of using the export–import potential of the enterprise]. *Biznes Inform = Business Inform*, No. 12, P. 258–264 [in Ukrainian].
7. Fatianov, D. V. (2021). Informatsiino–analytychne zabezpechennia analizu eksportno–importnoho potentsialu pidpryiemstva [Information and analytical support for the analysis of the export–import potential of the enterprise]. *Biznes Inform = Business Inform*, No. 6, P. 107–113 [in Ukrainian].
8. Hrebelnyk, O. P., Dudarchuk, M. V. (2019). Upravlinnia mytnymy ryzykamy pid chas zdiisnennia eksportno–importnykh operatsii pidpryiemstvom [Management of customs risks during export–import operations by the enterprise]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi = Problems of the systemic approach in economics*, Issue 6(2), P. 40–45 [in Ukrainian].
9. Hrynko, P. O. (2018). Formuvannia systemy pokaznykiv diahnostryky efektyvnosti eksportno–importnoi diialnosti pidpryiemstva [Formation of a system of indicators for diagnosing the efficiency of the export–import activity of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo = Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series: International economic relations and world economy*, Issue 20(1), P. 122–125 [in Ukrainian].
10. Hrynko, P. O. (2019). Metodychne zabezpechennia diahnostryky efektyvnosti eksportno–importnoi diialnosti pidpryiemstva [Methodological support for the diagnosis of the efficiency of the export–import activity of the enterprise]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seria: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm = Bulletin of the Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: International relations. Economy. Local studies. Tourism*, Issue 10, P. 113–121 [in Ukrainian].
11. Kryvoviazuk, I. V., Strilchuk, R. M. (2019). Kontseptualni zasady symptomatychnoi diahnostryky eksportno–importnoi diialnosti pidpryiemstva [Conceptual principles of symptomatic diagnosis of export–import activity of the enterprise]. *Ekonomichni forum = Economic forum*, No. 4, P. 138–144 [in Ukrainian].
12. Kuzmynchuk, N. V., Kutsenko, T. M., Terovane-sova, O. Yu. (2020). Formuvannia chynnykiv vplyvu na eksportno–importnu diialnist vitchyznianykh promyslovykh pidpryiemstv [Formation of factors affecting the export–import activity of domestic industrial enterprises]. *Prychornomorski ekonomichni studii = Black Sea Economic Studies*, Issue 50(1), P. 69–74 [in Ukrainian].
13. Lopatovskiy, V. H., Novitskiy O. V., (2013). Stratehichni oriientyry pidvyshchennia efektyvnosti eksportno–importnykh operatsii v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv [Strategic guidelines for improving the efficiency of export–import operations in the system of ensuring the economic security of enterprises]. *Innovation and Sustainability*, Iss. 4, P. 139–146 [in Ukrainian].
14. Morhun, H. V. (2014). Kontseptsiia stratehichnoho upravlinnia eksportno–importnoiu diialnistiu pidpryiemstva [The concept of strategic management of the export–import activity of the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky = Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, No. 2(1), P. 71–77 [in Ukrainian].
15. Puzyrova P. V., Khaliliaeva, O. V., Okhrimenko, S. O. (2022). Fundamentals of management and planning for foreign economic activities of export–import enterprises [Osnovy upravlinnia ta planuvannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti eksportno–importnykh pidpryiemstv]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine*, No. 10 (257), P. 94–100 [in English].

16. Puzyrova P., Mammadova, S. (2022). Exporting enterprises and their role in the post-war structure of Ukraine [Osnovy upravlinnia ta planuvannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti eksportno-importnykh pidpriemstv]. Materialy IV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii»: tezy dopovidei = Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference «Problems of Integration of Education, Science and Business in the Context of Globalization»: abstracts, Kyiv, October 7, 2022, Kyiv: KNUVD, P. 47–48 [in English].

17. Puzyrova, P. V., Khmelevskiy, N. O., Mammadova, S. (2022). Main aspects of international marketing activities of export companies [Osnovni aspekty mizhnarodnoi marketynhovo diialnosti eksportnykh kompanii]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine, № 7–8 (254–255), P. 124–131 [in English].

18. Puzyrova, P. V., Porokhnia, D. O. (2023). Rozvytok mizhnarodnoi ekonomichnoi diialnosti v umovakh ekonomichnoi intehratsii [Development of international economic activity in the context of economic integration]. Natsionalni ekonomichni stratehii rozvytku v hlobalnomu seredovyshchi: zbirnyk tez XIV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii = National economic development strategies in the global environment: collection of abstracts of the XIV International Scientific and Practical Conference, Kyiv, May 11, 2023, P. 208–211 [in Ukrainian].

19. Rumyk, I., Pylypenko, O. (2021). Upravlinnia finansovohospodarskoiu diialnistiu intehrovanykh pidpriemstv na innovatsiinykh zasadakh [Management of financial and economic activities of integrated enterprises on an innovative basis]. Science Notes of KROK University, Vol. 2, No. 62, P. 166–175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-166-175> [in Ukrainian].

20. Rumyk, I., Pylypenko, O. (2022). Finansove zabezpechennia pidpriemstv: mozhlyvosti kohnityvnoho modeliuvania [Financial support of enterprises: possibilities of using cognitive modeling]. Science Notes of KROK University, Vol. 2, No. 66, P. 44–52. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-44-52> [in Ukrainian].

21. Semenov, K. S., Puzyrova, P. V. (2024). Eksportna diialnist pidpriemstva na rynku system bezpeky [Export activity of the enterprise in the market of security systems]. Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv ta tsyfrovoy transformatsii na formuvannia mizhnarodnoho ekonomichnoho klimatu ta finansovoi ekosystemy : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi Internetkonferentsii = The impact of globalization processes and digital transformation on the formation of the in-

ternational economic climate and financial ecosystem: a collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference, Poltava, March 28, 2024, Poltava: PUET, P. 343–346 [in Ukrainian].

22. Shubin, D. A., Puzyrova, P. V. (2024). Stratehii orh-anizatsii eksportno-importnykh operatsii promyslovoho pidpriemstva [Strategies for organizing exportimport operations of an industrial enterprise]. Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv ta tsyfrovoy transformatsii na formuvannia mizhnarodnoho ekonomichnoho klimatu ta finansovoi ekosystemy: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi Internetkonferentsii = The impact of globalization processes and digital transformation on the formation of the international economic climate and financial ecosystem: a collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference, Poltava, March 28, 2024, PUET, P. 360–363 [in Ukrainian].

23. Vashchenko, T. V. (2018). Importozamishchennia ta dyversyfikatsiia eksportu pidpriemstva na shliakhu do innovatsiinoho rozvytku [Import substitution and export diversification of an enterprise on the way to innovative development]. ScienceRise, No. 9, P. 11–15 [in Ukrainian].

24. Yeliseieva, O. K., Babak, K. O. (2019). Analiz efektyvnosti eksportno-importnykh operatsii na prykladi pidpriemstva [Analysis of the effectiveness of exportimport operations on the example of an enterprise]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky = Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences, No. 4(1), P. 208–212 [in Ukrainian].

Data about the authors

Svitlana Pletenetska,

Associate Professor of the Department of Economics and Finance KROK University, PhD in Economics, Associate Professor

e-mail: svitlanaPM@krok.edu.ua

Polina Puzyrova,

Associate Professor of the Department of Smart Economics Kyiv National University of Technologies and Design, Doctor of Science in Economics, Professor

e-mail: puzyrova@ukr.net

Vitalii Bikhunov,

Postgraduate student of the Department of Economics and Finance KROK University

e-mail: bikhunovv@krok.edu.ua

Denys Shubin,

Master student of the Department of of Smart Economics Kyiv National University of Technologies and Design,

e-mail: d.shubin@service-solution.com.ua

Дані про авторів**Плетенецька Світлана Михайлівна,**

доцент кафедри економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», к.е.н., доцент
e-mail: svitlanaPM@krok.edu.ua

Пузирьова Поліна Володимирівна,

доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, д.е.н., професор

e-mail: puzyrova@ukr.net

Біхунів Віталій Володимирович,

аспірант кафедри економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
e-mail: bikhunovvv@krok.edu.ua

Шубін Денис Анатолійович,

магістр кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну
e-mail: d.shubin@service-solution.com.ua

УДК 338.439:005.583.3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14367893>

КРУПСЬКИЙ В. С.

Стимулювання сільськогосподарської переробки

Предметом дослідження є стимулювання сільськогосподарської переробки.

Метою дослідження є визначити найбільш ефективні шляхи стимулювання сільськогосподарської переробки.

Методи дослідження. У статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті проаналізовані основні аспекти сільськогосподарської переробки. Визначено і охарактеризовано найбільш ефективні шляхи стимулювання сільськогосподарської переробки. Визначена необхідність встановлення синергії між державними структурами, бізнесом та громадськістю.

Висновки. Сільське господарство є важливою складовою економіки багатьох країн, і його переробка відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та створенні доданої вартості. Для стимулювання сільськогосподарської переробки необхідно запровадити комплексний підхід, це інвестування у сучасні технології, навчання кадрів та розширення інфраструктури. По-перше, впровадження інноваційних технологій дасть можливість зменшити витрати на виробництво та покращити якість продукції. Для цього необхідно співпрацювати з науковими установами та приймати оптимальні рішення для кожного виду переробки. По-друге, навчання та підвищення кваліфікації працівників є невід'ємною складовою успішного розвитку галузі. Організація семінарів та тренінгів сприятиме впровадженню нових методів роботи та підвищенню продуктивності. Розбудова інфраструктури, включаючи холодительно-транспортні системи та підприємства з переробки, створить необхідні умови для росту виробництва. Інвестування у ці сфери підвищить конкурентоспроможність та сприятиме економічному розвитку регіонів.

Ключові слова: кластери, маркетинг, товар, агропереробка, фінансування, інфраструктура, екологія, ринок, сільське господарство, інвестиції.

KRUPSKYI V. S.

Stimulation of agricultural processing

The subject of the study is stimulation of agricultural processing.

The purpose of the study is to determine the most effective ways of stimulating agricultural processing.

Research methods. The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

Work results. The article analyzes the main aspects of agricultural processing. The most effective ways of stimulating agricultural processing have been identified and characterized. The need to establish synergy between state structures, business and the public has been identified.

Conclusions. Agriculture is an important component of the economy of many countries, and its processing plays an important role in ensuring food security and creating added value. In order to stimulate agricultural processing, it is necessary to introduce a comprehensive approach, that is investment in modern technologies, training of personnel and expansion of infrastructure. First, the introduction of innovative technologies will make it possible to reduce production costs and improve product quality. For this, it is necessary to cooperate with scientific institutions and make optimal decisions for each type of processing. Secondly, training and advanced training of employees is an integral part of the successful development of the industry. The organization of seminars and trainings will contribute to the implementation of new work methods and the increasing of productivity. The development of infrastructure, including refrigeration and transport systems and processing enterprises, will create the necessary conditions for the growth of production. Investing in these areas will increase competitiveness and contribute to the economic development of the regions.

Keywords: clusters, marketing, goods, agro-processing, financing, infrastructure, ecology, market, agriculture, investments.

Постановка проблеми. Стимулювання сільськогосподарської переробки є невід'ємною складовою стратегії сталого розвитку аграрної економіки. У сучасних умовах глобалізації важливо не лише вирощувати продукцію, але й забезпечити її високоякісну переробку, що підвищить додану вартість та конкурентоспроможність продукції на ринку. Впровадження інноваційних технологій, енергоефективних процесів та сучасних виробничих методів сприятиме успішній трансформації аграрних ресурсів. Ефективне використання місцевої сировини, підтримка малих та середніх підприємств, а також розвиток кооперативних об'єднань сприятимуть створенню нових робочих місць та формуванню стійких бізнес-моделей. Державна підтримка, зокрема через фінансові програми, податкові пільги та доступ до кредитних ресурсів, зможе суттєво сприяти розвитку переробної індустрії. У результаті, інтеграція сільського господарства і переробної промисловості не лише забезпечить продовольчу безпеку країни, але й сприятиме збереженню природних ресурсів, підвищуючи рівень життя населення сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сільськогосподарської переробки є актуальною темою для наукової спільноти як в Україні, так і за її межами. Це зумовлено не лише потребами трансформації аграрного сектору країни, але й викликами та можливостями, які виникають в контексті євроінтеграційних процесів. Для розуміння специфіки аграрного сектору України та адаптації до європейських умов необхідно вивчати праці таких науковців, як Ю. Лапа, О. Соскіна, О. Ніколаєнко, які досліджують проблеми сільськогосподарської переробки. Однак,

питання пошуку найбільш ефективних шляхів стимулювання сільськогосподарської переробки залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення.

Мета статті – визначити найбільш ефективні шляхи стимулювання сільськогосподарської переробки.

Виклад основного матеріалу. Стимулювання сільськогосподарської переробки є важливим фактором для розвитку аграрного сектору економіки. Це може включати різні механізми, заходи та програми, спрямовані на покращення переробки сільськогосподарської продукції, підвищення її якості та ефективності, а також збільшення доданої вартості. Розглянемо декілька основних аспектів:

Фінансова підтримка: держава може надавати дотації, гранти або кредити на модернізацію та оснащення переробних підприємств.

Інвестиційні програми: створення сприятливих умов для інвестицій у нові технології та обладнання, які дадуть можливість підвищити ефективність переробки.

Навчання та підвищення кваліфікації: організація тренінгів та курсів для підприємців та працівників, що займаються переробкою, з метою вдосконалення їхніх навичок та знань.

Стимулювання співпраці: сприяння кооперації між фермерськими господарствами та переробними підприємствами для спільного розвитку та реалізації продукції.

Захист ринку: введення заходів захисту для внутрішніх виробників, таких як субсидування або податкові пільги, що дасть можливість їм конкурувати з імпортом.

Дослідження і розвиток: інвестиції в наукові дослідження для розробки нових методів перероб-

ки, які зможуть призвести до покращення якості та зниження витрат.

Екологічна сталість: розвиток екологічних практик у переробці, що зможе залучати споживачів, які надають перевагу продуктам, виготовленим із дотриманням екологічних норм.

Маркетинг та просування: підтримка у просуванні продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, що зможе включати участь у виставках, ярмарках та рекламних кампаніях.

У загальному, стимулювання сільськогосподарської переробки є важливим кроком для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та покращення економічної ситуації в регіонах. Крім наведених вище аспектів, важливим елементом розвитку сільськогосподарської переробки є створення інфраструктури, що підтримує аграрний сектор. Це включає в себе побудову відповідних логістичних центрів, складів та транспортних мереж, які зможуть забезпечити ефективно зберігання та доставку продукції. Такі інвестиції дадуть можливість зменшити втрати під час транспортування та зберігання, а також покращити доступність свіжої продукції для споживачів. Крім того, важливо впроваджувати сучасні інформаційні технології в аграрному секторі. Використання електронних платформ для продажу та маркетингу продукції зможе спростити процеси координації між виробниками і споживачами. Це дасть можливість для фермерів отримувати більше інформації про попит на ринку, адаптувати виробництво відповідно до потреб споживачів і підвищувати свою конкурентоспроможність.

Важливим є також залучення молоді до аграрного бізнесу. Програми стажувань, конкурси стартапів у агросфері та підтримка молодіжних ініціатив зможуть підвищити інтерес до роботи в цій галузі. Це сприятиме впровадженню нових ідей та інновацій, які зможуть вдосконалити процеси переробки та підвищити продуктивність в цілому.

Важливим аспектом розвитку агропереробки є стимулювання співпраці між науковими установами та підприємствами. Впровадження передових технологій та інноваційних рішень в роботу аграрного сектору можливе лише завдяки тісному партнерству між наукою та бізнесом. Спільні дослідження, програми обміну знаннями та реалізація пілотних проектів дасть можливість фермерським господарствам впроваджувати новітні технології, що підвищить ефективність та якість продук-

ції. Також важливим є розвиток місцевих спільнот, які зможуть стати основою для аграрних ініціатив. Підтримка локальних фермерських об'єднань та кооперативів сприятиме обміну досвідом, ресурсами та спільному вирішенню проблем. Суть таких спільнот полягає в об'єднанні зусиль для спільного розвитку та реалізації продукції, що підвищує не лише конкурентоспроможність, а й соціальну відповідальність агросектора. Створення сприятливих умов для бізнесу та сталий розвиток агропереробки є завданням для всього суспільства. Синергія між державними структурами, бізнесом та громадськістю стане запорукою успішного майбутнього аграрного сектору, що зможе відповідати на виклики часу та вимоги споживачів.

Стимулювання сільськогосподарської переробки є важливим напрямком для розвитку аграрного сектору та підвищення економічної ефективності. Ось кілька ефективних шляхів стимулювання:

1. Фінансова підтримка: надання дотацій та субсидій для підприємств, які займаються сільськогосподарською переробкою; створення програми пільгового кредитування для інвестицій у нові технології та устаткування.

2. Освіта та підвищення кваліфікації: організація курсів, семінарів та тренінгів для фермерів та підприємців на теми технологій переробки, маркетингу та управління бізнесом; партнерство з вищими навчальними закладами для розвитку нових спеціальностей у цій сфері.

3. Інноваційні технології: підтримка досліджень і розробок нових технологій у переробці сільськогосподарської продукції; заохочення впровадження інформаційних технологій для автоматизації процесів.

4. Маркетинг та розвиток бренду: розвиток стратегій просування українських перероблених продуктів на внутрішньому та міжнародному ринках; використання гарантованих стандартів якості (наприклад, органічні сертифікати) для підвищення привабливості продукції.

5. Створення кластерів: формування агрокластерів, які об'єднують виробників, переробників і реалізаторів, що сприятиме більш ефективному використанню ресурсів та знань.

6. Вдосконалення законодавства: спрощення регуляторних процедур для відкриття і функціонування переробних підприємств; розробка законодавства, що підтримує експорт переробленої продукції.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

7. Екологічні ініціативи: підтримка впровадження екологічних технологій у переробці, що зможе знизити витрати та підвищити конкурентоспроможність.

8. Співпраця з міжнародними організаціями: залучення міжнародних інвестицій та участь у програмах розвитку, що підтримують сільськогосподарську переробку.

9. Створення ринків збуту: сприяння розвитку оптових та роздрібних ринків для збуту переробленої продукції.

Кожен з цих шляхів зможе бути адаптований до конкретних умов і потреб сільгоспвиробників, щоб забезпечити максимальну ефективність і стабільний розвиток сектора.

Висновки

Сільське господарство є важливою складовою економіки багатьох країн, і його переробка відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та створенні доданої вартості. Для стимулювання сільськогосподарської переробки необхідно запровадити комплексний підхід, це інвестування у сучасні технології, навчання кадрів та розширення інфраструктури. По-перше, впровадження інноваційних технологій дасть можливість зменшити витрати на виробництво та покращити якість продукції. Для цього необхідно співпрацювати з науковими установами та приймати оптимальні рішення для кожного виду переробки. По-друге, навчання та підвищення кваліфікації працівників є невід'ємною складовою успішного розвитку галузі. Організація семінарів та тренінгів сприятиме впровадженню нових методів роботи та підвищенню продуктивності. Розбудова інфраструктури, включаючи холодильно-транспортні системи та підприємства з переробки, створить необхідні умови для росту виробництва. Інвестування у ці сфери підвищить конкурентоспроможність та сприятиме економічному розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. Важинський Ф. А., Ноджак Л. С., Колодійчук А. В. Оцінка ефективності управління системою збуту машинобудівних підприємств. Економіка промисловості. 2010. № 1. С. 119–122.

2. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Каганець-Гаврилко Л.П., Гуштан Т.В., Крамченко Р.А. Конкурентні технології в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2023. 184 с.

3. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. 258 с.

4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.

5. Гаврилко П. П., Лалакулич М.Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22.4. С. 158–164.

6. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 324 с.

7. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5/1(132). С. 58–62.

8. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюха Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

10. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

11. Лупенко Ю. О. Формування перспективної моделі сільського господарства України. Економіка АПК. 2012. № 11. С. 10–14.

12. Мацибора Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 66–72.

13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

14. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References:

1. Vazhynskyy, F. A., Nodzhak, L. S., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Otsinka efektyvnosti upravlinnya systemoyu

zbutu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Assessment of the efficiency of management of the sales system of machine-building enterprises]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1, 119–122. [in Ukrainian].

2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Kahanets–Havrylko, L. P., Hushtan, T. V., & Kramchenko R. A. (2023). *Konkurentni tekhnolohiyi v mizhnarodniy ekonomitsi* [Competitive technologies in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). *Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykladakh* [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). *Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh* [International finance and financial management in problems and examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). *Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh* [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V. (2015). *Innovatsiyyny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurentsii* [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). *Informatsiya yak faktor innovatsiyneho rozvytku ekonomiky* [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). *Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi* [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). *Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy

of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). *Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiyneho protsesu* [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

11. Lupenko, Yu. O. (2012). *Formuvannya perspektyvnoyi modeli sil's'kohospodarstva Ukrayiny* [Formation of a promising model of agriculture in Ukraine]. *Economics of the Agricultural Complex – Ekonomika APK*, 11, 10–14. [in Ukrainian].

12. Matsyhora, T. V. (2019). *Investytsiyne zabezpechennya rozvytku sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv* [Investment support for the development of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK – Economics of the Agricultural Complex*, 2, 66–72. [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv* [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

14. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про автора

Крупський Віталій Станіславович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Заклад вищої освіти "Львівський університет бізнесу та права"

e-mail: Vital06@ukr.net

Data about the author

Vitaliy Krupskyi,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Lviv University of Business and Law

e-mail: Vital06@ukr.net

Чинники та атракції функціонування подієвого туризму в Україні в умовах воєнного стану та стратегічні пріоритети відновлення у повоєнний період

Актуальність теми дослідження. Стаття присвячена виявленню, оцінці та діагностики чинників функціонування подієвого туризму в Україні в умовах війни й обґрунтуванню відновлення та розвитку у повоєнний період з урахуванням їх дії.

Постановка проблеми. Подієвий туризм є важливою складовою туристичної галузі, сприяючи культурному обміну, розвитку місцевих економік і формуванню позитивного іміджу країни. В умовах воєнного стану в Україні, функціонування цього сектора значно ускладнилося через безпекові ризики, зниження мобільності туристів та зміну пріоритетів державної політики. Однак, подієвий туризм може стати важливим інструментом для відновлення країни в повоєнний період, якщо будуть визначені й реалізовані стратегічні пріоритети, спрямовані на відновлення інфраструктури, залучення інвесторів і розвиток безпечних туристичних локацій.

Постановка мети і завдань дослідження. Метою статті є встановлення чинників і атракцій для функціонування та розвитку подієвого туризму в умовах війни і в повоєнний період, їх оцінка та діагностика для ефективного системного управління.

Методологія дослідження. Для вивчення чинників та атракцій функціонування подієвого туризму в умовах воєнного стану й визначення стратегічних пріоритетів його відновлення після війни застосовано комплексний підхід. Використано методи аналізу наукової літератури, статистичних даних та державних звітів, а також проведено опитування серед експертів туристичної галузі.

Результати дослідження. Визначено, що подієвий туризм займає провідне місце у структурі туристичної сфери та діяльності в Україні. Навіть в умовах війни йому належить 4-е місце серед інших видів за кількістю відвідувачів. Це пояснюється його значною диверсифікацією за напрямками та сферами прояву – це суспільно-політичні, релігійні, культурно-мистецькі, спортивні, гастрономічні та ін. події і заходи та їх відвідування туристами. Чинниками його значного розвитку були і залишаються високий соціально-економічний та культурно-мистецький і освітній рівень країни, значні й різноманітні традиції й ужитково-прикладне мистецтво, видатна гастрономія, мальовнича природа, локація відомих міжнародних і національних та регіональних і місцевих подій. Однак заходи та події не мають достатньої реклами й туристичної направленості, що призводить до втрат ймовірної вигоди та гальмує розвиток подієвого туризму. Війна завдала значних руйнувань практично всій території країни, збитків і втрат. Великі території є замінованими. Під окупацією перебуває майже 20% земель. Крім цього, негативними чинниками є постійні обстріли й небезпека для життя людей; погіршення умов життя і платоспроможного попиту; зміна життєвих пріоритетів і морально-психологічна не налаштованість на туризм. Тому для відновлення та повоєнного розвитку подієвого туризму пріоритетне значення мають: соціально-економічна стабілізація і зростання; повернення населення, зайнятість і підвищення добробуту; відновлення туристичних підприємств; впровадження інновацій; використання технологій маркетингу, у т.ч. цифрового; використання цифрових технологій в організації та в управлінні; державна підтримка.

Галузь застосування результатів. Отримані результати можуть бути використані органами державної влади, туристичними операторами та інвесторами для розробки стратегій відновлення і розвитку подієвого туризму в Україні у повоєнний період.

Висновки. Подієвий туризм в Україні зазнав значних втрат через воєнний стан, але він має великий потенціал для відновлення в повоєнний період за умови правильного планування та інвестицій. Основними чинниками для відновлення є відбудова туристичної інфраструктури, забезпечення безпеки туристів, розробка нових туристичних атракцій і подій, а також активна промоція на міжнародному рівні. Стратегічні пріоритети мають включати підтримку локальних ініціатив, сти-

мулювання міжнародних партнерств і впровадження інноваційних підходів до організації подієвих заходів, що сприятиме залученню туристів та відновленню економіки країни.

Ключові слова: подієвий туризм, події, атракції, чинники, війна, безпека, локації, відновлення, цифровий маркетинг, державна підтримка.

POSTOL A. A.
SALNIKOVA M. V.

Factors and attractions of event tourism in Ukraine under martial law and strategic priorities for recovery in the postwar period

Relevance of the research topic. *The article is devoted to the identification, evaluation and diagnosis of the factors of functioning of event tourism in Ukraine during the war and the justification of recovery and development in the postwar period, taking into account their effect.*

Statement of the problem. *Event tourism is an important component of the tourism industry, promoting cultural exchange, developing local economies and creating a positive image of the country. In the context of martial law in Ukraine, the functioning of this sector has become significantly more complicated due to security risks, reduced tourist mobility, and changing government policy priorities. However, event tourism can become an important tool for the country's post-war recovery if strategic priorities are identified and implemented to restore infrastructure, attract investors, and develop safe tourist locations.*

Setting the goal and objectives of the study. *The purpose of the article is to identify the factors and attractions for the functioning and development of event tourism in wartime and the post-war period, their assessment and diagnosis for effective systemic management.*

Research methodology. *An integrated approach is used to study the factors and attractions of event tourism under martial law and to determine the strategic priorities for its recovery after the war. The methods used are the analysis of scientific literature, statistical data and government reports, as well as a survey among tourism industry experts.*

Results of the study. *It is determined that event tourism occupies a leading position in the structure of the tourism sector and activities in Ukraine. Even in times of war, it ranks 4th among other types by the number of visitors. This is due to its significant diversification in terms of directions and areas of manifestation – these are socio-political, religious, cultural, artistic, sports, gastronomic, etc. events and activities and their attendance by tourists. The factors of its significant development have been and remain the high socio-economic, cultural, artistic and educational level of the country, significant and diverse traditions and arts and crafts, outstanding gastronomy, picturesque nature, location of well-known international and national, regional and local events. However, activities and events lack sufficient advertising and tourist orientation, which leads to losses of potential benefits and hinders the development of event tourism. The war has caused significant destruction to almost the entire territory of the country, as well as damage and losses. Large areas are mined. Almost 20% of the land is under occupation. Other negative factors include constant shelling and danger to people's lives; deteriorating living conditions and effective demand; changing life priorities and moral and psychological disinclination to tourism. Therefore, for the restoration and post-war development of event tourism, the following are of priority importance: socio-economic stabilization and growth; return of the population, employment and welfare; restoration of tourism enterprises; introduction of innovations; use of marketing technologies, including digital; use of digital technologies in organization and management; government support.*

Scope of the results. *The results obtained can be used by public authorities, tourism operators and investors to develop strategies for the restoration and development of event tourism in Ukraine in the post-war period.*

Conclusions. *Event tourism in Ukraine has suffered significant losses due to martial law, but it has great potential for recovery in the post-war period with proper planning and investment. The main factors for*

recovery are the rebuilding of tourist infrastructure, ensuring the safety of tourists, developing new tourist attractions and events, and active promotion at the international level. Strategic priorities should include support for local initiatives, stimulation of international partnerships, and the introduction of innovative approaches to organizing events, which will help attract tourists and restore the country's economy.

Key words: *event tourism, events, attractions, factors, war, security, locations, recovery, digital marketing, government support.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останні десятиріччя туризм та його види набули стрімкого розвитку в Україні. Про це свідчили зростання туристичних потоків внутрішнього і зовнішнього туризму, його видів і напрямів; зростання кількості туристичних фірм, підприємств, операторів туристичного ринку; валового внутрішнього продукту у галузі, а також прибутків, бюджетних нарахувань і валютних надходжень. Особливого імпульсу набув відносно новий для вітчизняного споживача вид туристичної діяльності та відпочинку – подієвий туризм. В Україні на рівні будь-якого населеного пункту завжди були і залишаються популярними для відвідування, пізнання і відпочинку різноманітні культурно-мистецькі, спортивні, краєзнавчі події і заходи; ярмарки, зустрічі і фестивалі, у т.ч. гастрономічні; пам'ятні місця і видатні дати та особистості; природні та екологічні явища і події; унікальні події; державні, місцеві, народні, релігійні свята як події.

Його масштабна розбудова почалася із знаменної події – розміщення конкурсу Євробачення у 2005 р. у м. Київ після перемоги України у 2004 р., (згодом, і у 2017 р.) Ця традиція вилілась у підготовку масштабної спортивної події – чемпіонату Європи з футболу Євро 2012. Тоді це викликало супутній прискорений розвиток інфраструктури для спорту і загального користування; готельно-ресторанного господарства, виробництва сувенірів і національного ужитково-прикладного мистецтва, а учасниками подій стали мільйони внутрішніх і зовнішніх туристів.

Однак критичною загрозою для існування подієвого туризму стала війна. З лютого 2022 р. значна частина туристичних підприємств була закрита, зруйнована, як і туристична інфраструктура, шляхи сполучення, закрите небо. Через постійні ракетні обстріли і загрози, здійснення подієвого та інших видів туризму залишається дуже небезпечним. Люди у XXI ст. не очікували на жорстоку, руйнівну війну на знищення, тому вона стала тяжким ударом для їх морально-

психологічного стану, де мало місця подіям мирного часу та відпочинку. Наразі, подієвий туризм в Україні починає відроджуватись, відтворюється та розвивається. Тому визначення його чинників, джерел та ресурсів; механізмів та інструментів має велике значення для теорії і практики туристичної діяльності, є актуальним та набуває державної ваги.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Необхідно зазначити, що у вітчизняній економічній науці здійснено багато результативних досліджень різних аспектів туристичної діяльності. Це обґрунтування методології і методики туристичної діяльності на рівні галузей і підприємств, їх розміщення й ресурсного забезпечення (Ігнатенко М., Мармуль Л., Марченко О.); визначення та вивчення туристичних дестинацій та їх інститутів (Яровий В.); дослідження підприємств сільсько-зеленого туризму та їх впливу на сільські території (Романюк І.); розробка інструментів фінансового забезпечення в умовах цифрової економіки (Пеньковський В., Чорний Б.). Проте встановлення чинників і атракцій для здійснення подієвого туризму, його відновлення та розвиток в повоєнний період вимагають поглиблених обґрунтувань.

Метою статті є встановлення чинників і атракцій для функціонування та розвитку подієвого туризму в умовах війни і в повоєнний період, їх оцінка та діагностика для ефективного системного управління.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Подієвий туризм (англ. event tourism) визначається і як сфера наукових досліджень, і як важливий вид та напрям туристичної діяльності, і як об'єкт управління та регулювання. На рівні дестинацій він означає розробку та маркетинг запланованих заходів як туристичних атракцій. З точки зору споживачів – це подорож заради участі у певній події або для її споглядання.

Подієвий туризм займає важливе місце в структурі туристичної діяльності не тільки доповнюючи його традиційні види – екскурсійний, санаторно-курортний, рекреаційний, релігійний,

діловий, гастрономічний, але й виступає значним самостійним сектором, особливо в останні роки [1–4]. Це відбувається, насамперед, завдяки миттєвому поширенню інформації про ті або інші події в мережі інтернет, соціальних мережах і платформах, спеціальним повідомленням розробників подій. Також цей вид туризму приваблює значну кількість туристів, які прагнуть відвідати культурно–мистецькі, спортивні, релігійні, соціально–політичні, гастрономічні, природно–екологічні та інші масові й унікальні заходи і події. Це ще раз підтверджує висновок про те, що в умовах глобалізації та зростаючого інтересу до локальних подій, подієвий туризм стає самостійним складником розвитку туристичних напрямків. Він сприяє культурному обміну і взаємодії людей, забезпечує значний вплив на місцеву, регіональну, національну і світову економіку через залучення туристів і стимулювання інших видів бізнесової діяльності, зайнятості населення та підвищення його добробуту.

Згідно відкритих джерел, світовий ринок подієвого туризму оцінювався на 2022 р. у 1,5 трлн дол. На 2033 р. його вартість прогнозується на рівні 2,33 трлн дол США при щорічному рості 4,1%. Світовими лідерами у його здійсненні залишаються Франція, Італія, Великобританія, Німеччина, США. До війни значний ріст подієвого туризму спостерігався в Україні. Він поступово набував значення спеціалізації, поряд з такими традиційними видами, як екскурсійний, оздоровчий, спортивний, релігійний, гастрономічний та ін. види. Подієвий туризм мав внутрішній та зовнішній вектори й охоплював широкую сукупність різних за змістом і функціями заходів і подій. Йдеться про міжнародні й національні музичні і мистецькі фестивалі, концерти, театральні вистави, кінопрем'єри; спортивні події; освітні та наукові заходи; бізнесові й ділові зустрічі та торгово–економічні події; національні, місцеві, релігійні свята; гастрономічні події; дні міст; зустрічі з видатними людьми тощо. Вони залучали увагу не тільки місцевого населення, внутрішніх туристів, але й іноземних гостей. Міста, такі як Київ, Львів, Одеса, Харків, курортні міста Південного і Західного регіонів стали великими центрами різноманітних подій, сприяючи розвитку інших видів внутрішнього та в'їзного туризму.

Однак вплив війни на туристичну галузь і подієвий туризм в її складі в Україні мав критичні наслідки. Військові дії призвели до масштабного

скорочення туристичних потоків, особливо міжнародних відвідувачів, що різко підірвало економіку, залежну від цієї галузі [5]. Значна кількість підприємств була зруйнована і закрита; інші припинили свою діяльність на деякий час; інші здійснили релокацію з небезпечних у більш безпечні регіони. Велика кількість подій була скасована або відкладена на невизначений термін. Це включало міжнародні фестивалі, спортивні заходи, конференції, що заздалегідь планувалися як важливі елементи для просування туризму в Україні. Втрати від таких скасування оцінюються мільйонами доларів, не кажучи вже про негативний вплив на зайнятість та ділову активність населення в умовах війни, морально–психологічні втрати.

Багато туристичних підприємств зіткнулися з необхідністю зміни формату діяльності. Готелі, ресторани, туристичні агенції втратили значну частину своїх доходів, що спричинило звільнення працівників та скорочення інвестицій у подальший розвиток. Окрім економічних втрат, сектор зіткнувся зі значними збитками інфраструктури, особливо у регіонах, які постраждали від воєнних дій [6, с. 73]. Зруйновані готелі, пошкоджені дороги і засоби транспорту, майно і житло, заміновані території, забруднена вода і довкілля, стерті з лиця землі міста і села, екологічні катастрофи, постійні обстріли різко зменшили потенціал та ускладнили можливості для відновлення подієвого туризму у теперішній час і післявоєнний період.

Зазнав різких негативних змін і попит на послуги подієвого туризму через масовий виїзд українців за кордон; мобілізацію чоловіків; падіння платоспроможного попиту населення; підвищення цін на значну кількість послуг і на транспорт; постійні загрози життю людей з боку агресора. Державне агентство з питань розвитку туризму (ДАРТ) спільно з проектом UNICEF U–Report Ukraine провели онлайн опитування щодо подорожей з туристичною метою під час війни (серпень, 2023р.).

Всього було опитано 5525 осіб віком 14–34 роки. Згідно нього, починаючи з 24.02.2022 р., 45,3% подорожували як туристи, але 54,7% респондентів жодного разу не подорожували з туристичною метою. Серед внутрішніх туристів тільки 7,3% опитаних подорожували понад 5 разів, але більшість (26%) – лише 1–2 рази. Щодо видів туризму, то 54% опитаних обирали міський туризм і піші прогулянки; 28,4% – до історичних пам'яток та музеїв; 23,1% – пляжний відпочинок;

22,8% – подієвий туризм Ставлення до подорожей через війну не змінилося у 23,4% українців. Майже стільки ж (23,2%) респондентів не подорожують через матеріальні проблеми; 20,7% – через небезпеку; 11,7% не вважають туризм доцільним через війну [7].

Загалом, війна наклала глибокий відбиток на туристичну галузь в Україні. Необхідні значні зусилля та інвестицій для її відновлення й адаптації до нових чинників впливу. Це ставить перед туристичними підприємствами, державними інститутами, органами місцевого самоврядування необхідність розробки та впровадження нових стратегій та підходів до розвитку і підтримки цього важливого виду діяльності. Організація подієвого туризму в умовах війни зустрічається з численними викликами, які потребують адаптації та інноваційних підходів вирішення.

На нашу думку, основними чинниками, що впливають на здійснення подієвого туризму під час війни, є безпека учасників і гостей; доступність, зручність і безпека локацій подій і заходів; здатність оперативно реагувати на змінювані обставини; прийнятна цінова політика; адресність споживачам; раціональна організація і поінформованість; комплексність та синергетичний ефект і доцільність і для підприємців, і для споживачів [8–10]. Отже, провідні з виявлених чинників подієвого туризму під час війни мають наступний зміст:

1. Безпека: основним пріоритетом для організації та здійснення подій і заходів є забезпечення безпеки всіх учасників. Це включає вибір безпечних місць проведення, співпрацю з правоохоронними органами та військовими, розробку чітких планів евакуації у разі надзвичайних ситуацій.

2. Логістика: транспортування учасників і об'їзду в умовах воєнних дій може бути ускладнене. Необхідність адаптації логістичних ланцюгів, знаходження альтернативних маршрутів і засобів доставки є ключовими для забезпечення ефективного й безпечного проведення заходів.

3. Планування та гнучкість: ситуація може змінюватися швидко і навіть миттєво, тому всім учасникам подієвого туризму необхідно бути готовими до швидкої зміни планів, адаптації програм і, в крайніх випадках, скасування заходів без допущення фінансових втрат або їх компенсацією.

4. Онлайн формати: враховуючи обмеження на масові зібрання та складнощі з організацією фізичної присутності, багато організаторів перехо-

дять на онлайн формати. Це дозволяє проводити конференції, семінари, навіть фестивалі в цифровому форматі, забезпечуючи доступність подій для більш широкої аудиторії.

5. Особлива обережність повинна бути з інформацією та онлайн рекламою таких подій для уникнення інформованості ворога.

Названі та інші чинники негативного впливу вимагають від організаторів не лише креативності та інновацій, але й глибокого розуміння безпеки та кризового управління. Розвиток подієвого туризму під час війни показує важливість гнучкості та можливість адаптації галузі до нових викликів. Однак зберігають свій вплив і позитивні чинники подієвого туризму: наявність атракцій; збереження платоспроможного попиту; державна та місцева підтримка; наявність відповідних підприємств та кваліфікованих кадрів; діяльність та розрахунки онлайн; необхідність морально-психологічного перезавантаження через війну, відновлення та збереження ментального здоров'я людей.

В Україні можна виділити кілька регіонів, які вважаються лідерами у розвитку подієвого туризму, незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним станом. Так, західні області країни, насамперед, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська, Чернівецька залишаються найактивнішими в проведенні подієвих туристичних заходів. Місто Львів відоме своїми численними культурно-мистецькими фестивалями та історичною атмосферою, що робить його популярним серед туристів з усього світу. Фестивалі, такі як Леопольд Джаз Фест та інші, приваблюють тисячі відвідувачів щорічно.

Івано-Франківська область знана своїми природними красотами та активним громадським життям. Карпати приваблюють любителів пригодницького туризму, а місцеві фестивалі та ярмарки демонструють багату культурно-етнічну й гастрономічну спадщину, самобутні традиції. Закарпатська область славиться своїми винними фестивалями та курортами. Виноградники та термальні води приваблюють відвідувачів, які шукають унікальні враження у свята молодого вина; винограду; бограчу тощо. Справжньою перлиною природи й архітектури є Буковина. Вона славиться видатними людьми – талантами пісенної творчості; унікальним університетом; чарівною природою та організацією безлічі подій і заходів.

Ці регіони, незважаючи на загальнонаціональні виклики, продовжують розвивати подієвий ту-

ризм, підтримуючи високий рівень гостинності та культурної взаємодії [11, с. 41]. Враховуючи ризики і загрози війни, країна загалом продовжує розвивати подієвий туризм. Незважаючи на виклики, пропонується ряд унікальних подій та атракцій, які приваблюють відвідувачів з усього світу. Особливо популярними серед туристів є: фестиваль «Острів Європа» у Львові. Цей фестиваль мистецтва відомий своєю різноманітністю жанрів та міжнародними гостями, що виступають разом з українськими артистами. Він сприяє культурному обміну та туристичній привабливості регіону і країни.

Міжнародний кінофестиваль в Одесі збирає кіномитців з різних країн і демонструє новітні досягнення світового кінематографа, стаючи важливим місцем зустрічі для професіоналів кіноіндустрії та кіноаматорів. Фестиваль «ГогольFest» у Києві позиціонується як мультимедійний культурний фестиваль, відомий своїми авангардними театральними постановками, художніми інсталяціями та музичними виступами, що приваблює тисячі відвідувачів з усієї країни та зарубіжжя. Ці події підкреслюють здатність України втілювати культурну багатоманітність та сприяти розвитку туризму через унікальні культурні заходи.

Також зросла популярність локальних заходів, які можуть краще забезпечити дотримання заходів безпеки. Це включає невеликі культурні події, майстер-класи, а також онлайн-заходи [12, с. 53]. У цьому напрямі значний потенціал мають підприємства сільського зеленого туризму, який використовується недостатньо. З іншої сторони, подієвий туризм сприяв би активізації їх розвитку. Наразі, в сучасних умовах туристичні підприємства та організатори подій шукають нові способи залучення аудиторії, використовуючи цифрові технології для трансляції заходів та організації віртуальних виставок, що дозволяє людям брати участь у культурному житті, не виходячи з дому. Ці зміни підкреслюють важливість гнучкості та інновацій в управлінні подієвим туризмом в умовах війни.

Отже, перспективи відновлення та розвитку подієвого туризму в Україні після війни залежать від багатьох чинників. Насамперед, це податково-економічна стабілізація бізнес-середовища; економічне зростання та підвищення платоспроможного попиту споживачів; зростання залученості у подієвий туризм потенціалу сільського зеленого туризму, екологічного туризму; інвестиції в загальну та спеціальну інфраструктуру; навчання

та інформованість працівників. Також це надання подіям та заходам в інших галузях національного господарства туристичного спрямування, яке є вкрай недостатнім. Це сприяло б отриманню додаткових прибутків підприємствами, а споживачам – покращенню якості життєдіяльності, відпочинку, відновленню.

Однак першочерговим завданням є відновлення економічної стабільності, що створить сприятливі умови для інвестицій у галузі туризму; відновлення зруйнованих підприємств, житла, майна, довілля; природних, історичних і соціально-виробничих та культурно-мистецьких й архітектурних атракцій; постраждалих регіонів. Залучення внутрішніх та міжнародних інвестицій, грантів буде критично важливим для підтримки розвитку подієвого туризму [13, с. 55]. Важливим засобом відновлення довоєнних масштабів подієвого туризму буде розробка та реалізація ефективних маркетингових стратегій, спрямованих на залучення туристів, відновлення довіри до країни як безпечного туристичного регіону.

Урядова підтримка через субсидії, гранти, податкові пільги та пільгові кредити значним чином сприятиме розвитку подієвого туризму. На рівні власне подієвого туризму впровадження інновацій та розробка нових продуктів, послуг і пропозицій, які відповідатимуть вимогам туристів, включаючи безпечні та унікальні події, будуть важливим чинником післявоєнного зростання. Особливе значення має застосування сучасних інноваційних цифрових технологій та комунікацій. Насамперед, мова йде про цифровий маркетинг, який означає використання соціальних мереж, SEO, контент-маркетингу та інших онлайн інструментів для просування подій і приваблення відвідувачів з різних країн.

Також це співпраця з блогерами та інфлюенсерами. Залучення популярних особистостей для реклами подій може значно збільшити охоплення та вплив рекламних кампаній подієвого туризму [14–15]. Розробка спеціалізованих маркетингових кампаній, націлених на конкретні події, такі як музичні фестивалі, культурні заходи або спортивні події, допоможе привабити цільову аудиторію. Залучення місцевих та міжнародних компаній як спонсорів може допомогти не тільки з фінансовою підтримкою заходів, але й з розширенням аудиторії. Участь у міжнародних туристичних виставках сприятиме популяризації подієвого туризму України на світовому

рівні, приваблюючи нових інвесторів та партнерів. Ці стратегії допоможуть країні відновити та розвивати подієвий туризм, а також зміцнити імідж країни як привабливого напрямку для міжнародних туристів у світовому вимірі ринку туристичних послуг; у сфері культурних обмінів та народної дипломатії.

Висновки

Подієвий туризм у передвоєнний період займав одне з провідних місць у структурі туристичної галузі України. Це пояснюється наявністю позитивних чинників впливу на його функціонування: багаточисленних джерел для здійснення всіх подій і заходів у соціально-економічній, освітній, культурно-мистецькій, історичній, спортивній, релігійній, етнографічній, гастрономічній, природно-екологічній сферах; розміщенням подій міжнародного рівня; наявністю кваліфікованого персоналу для розробки івенту; високоосвіченим культурним населенням та значним попитом на події. Як і інші її напрями, він зазнав значних втрат від війни, але зберіг своє значення. Його функціонування під час війни вимагає врахування її ризиків і загроз, а саме: окупації; замінування територій і обстрілів мирних жителів; падіння платоспроможного попиту населення; зменшення кількості підприємств, подій і споживачів; не достатня державна підтримка; втрати майна й інших активів туристичних підприємств.

Тому важливе значення мають: дотримання заходів безпеки і зручність локацій; впровадження інновацій; використання технологій маркетингу, у т.ч. цифрових; використання онлайн комунікацій; підвищення рівня участі сільського зеленого туризму у подієвому; надання подіям і заходам туристичної складової здійснення; урядова допомога; використання грантів і донорства; підвищення платоспроможного попиту населення; економічне зростання й активізація міжнародної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Папп В., Бошота Н. Роль подієвого туризму у регіональному розвитку країни. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol 3. No 4. 2024. Pp.109–117.
2. Щука Г.П. Подієвий туризм. Навчально-методичний посібник. ЗУІ імені Ференца Ракоці II, м. Берегове, 2023. 171 с.
3. Мармуль Л.О., Пеньковський В.С., Чорний Б.С. Формування цифрових фінансових інструментів та їх

використання у діяльності підприємств туристичного й готельно-ресторанного бізнесу. *Економічний вісник університету*, (55), 2022. С. 126–131.

4. Грищенко С.І. Туристична індустрія України: аналіз тенденцій та чинників розвитку в координатах повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-29>

5. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. 2022. URL: <https://ukraine.segodaya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voynu-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>

6. Яровий В.Ф. Соціально-економічна ефективність функціонування підприємств сільського зеленого туризму та галузі туризму загалом. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4(40). С. 72–75.

7. Кузьменко Ю. Подорожі під час війни: понад 50% українців не їздили в інші регіони з туристичною метою – опитування. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspihne.media/culture/570361-podorozi-pid-casvijni-ponad-50-ukrainciv-ne-izdili-v-insi-regioni-z-turistichnou-metou-opituvanna/>

8. Захарова Т.В. Напрями розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6>

9. Ігнатенко М.М., Мармуль Л.О., Романюк І.А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 45–51.

10. Олексюк Г.В., Подольський О.С. Проблеми та перспективи туристичної індустрії України в умовах сучасних викликів. *Регіональна економіка*. 2022. № 3. С. 95–105.

11. Мармуль Л.О., Романюк І.А., Марченко О.А. Механізми та форми інтеграції підприємств галузі туризму. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2023. № 1 (53). С. 39–43.

12. Ігнатенко М.М., Адамчик О.О. Підвищення конкурентоспроможності підприємств сільського зеленого туризму на засадах брендингу та маркетингових стратегій. *Агросвіт*. 2020. № 11. С. 50–57.

13. Роїк О., Недзвецька О. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. № 46. С. 11–15.

14. Мармуль Л.О., Яровий В.Ф. Методологічні засади управління брендами підприємств і організацій у галузі туризму. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія економіка та менеджмент*. Вип. 12. 2017. С. 57–63.

References:

1. Papp, V., & Boshota, N. (2024). Rol podiievoho turizmu u rehionalnomu rozvytku krainy [The role of event tourism in the regional development of the country]. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 3, 4, 109–117. [in Ukrainian]
2. Shchuka, H.P. (2023). Podiieviy turizm [Event tourism]. ZUI imeni Ferentsa Rakotsi II, Berehove [in Ukrainian]
3. Marmul, L.O., Penkovskiy, V.S., & Chornyi, B.S. (2022). Formuvannia tsyfrovyykh finansovykh instrumentiv ta yikh vykorystannia u diialnosti pidpriemstv turystychnoho y hotelno–restorannoho biznesu [Formation of digital financial instruments and their use in the activities of tourism and hotel and restaurant business enterprises]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 55, 126–131. [in Ukrainian]
4. Hryshchenko, S.I. (2023). Turystychna industriia Ukrainy: analiz tendentsii ta chynnykiv rozvytku v koordynatakh povoiennoho vidnovlennia [The tourism industry of Ukraine: analysis of trends and factors of development in the coordinates of post-war recovery]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-29> [in Ukrainian]
5. Mahdyk, N. (2022). Turizm pid chas viiny: yak vidpochyvaty v Ukraini tsoho lita [Tourism during the war: how to rest in Ukraine this summer]. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html> [in Ukrainian]
6. Yarovy, V.F. (2017). Sotsialno–ekonomichna efektyvnist funktsionuvannia pidpriemstv silskoho zelenoho turizmu ta haluzi turizmu zahalom [Socio-economic efficiency of functioning of rural green tourism enterprises and the tourism industry in general]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4(40), 72–75. [in Ukrainian]
7. Kuzmenko, Yu. (2023). Podorozhi pid chas viiny: ponad 50% ukraintsiv ne yizdily v inshi rehiony z turystychnoiu metoiu – opytuvannia [Traveling during the war: more than 50% of Ukrainians did not travel to other regions for tourist purposes – a survey]. *Suspilne. Kultura*. URL: <https://suspilne.media/culture/570361-podorozhi-pid-cas-vijni-ponad-50-ukrainciv-ne-izdili-v-insi-regioni-z-turisticnou-metou-opituvanna/> [in Ukrainian]
8. Zakharova, T.V. (2023). Napriamy rozvytku turystychnoho biznesu Ukrainy [Directions of development of tourism business in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6> [in Ukrainian]
9. Ihnatenko, M.M., Marmul, L.O., & Romaniuk, I.A. (2023). Rozvytok konkurentnykh stratehii pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii rynkiv [Development of competitive strategies of enterprises in the context of market globalization]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 57, 45–51. [in Ukrainian]
10. Oleksiuk, H.V., & Podolskyi, O.S. (2022). Problemy ta perspektyvy turystychnoi industrii Ukrainy v umovakh suchasnykh vyklykiv [Problems and prospects of the tourism industry of Ukraine in the context of modern challenges]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 95–105. [in Ukrainian]
11. Marmul, L.O., Romaniuk, I.A., & Marchenko, O.A. (2023). Mekhanizmy ta formy intehratsii pidpriemstv haluzi turizmu [Mechanisms and forms of integration of tourism enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (53), 39–43. [in Ukrainian]
12. Ihnatenko, M.M., & Adamchyk, O.O. (2020). Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv silskoho zelenoho turizmu na zasadakh brendynhu ta marketynhovykh stratehii [Increasing the competitiveness of rural green tourism enterprises on the basis of branding and marketing strategies]. *Ahrosvit*, 11, 50–57. [in Ukrainian]
13. Roik, O., & Nedzvetska, O. (2022). Shliakhy rozvytku turystychnoi sfery Ukrainy u voiennyi period [Ways of development of the tourism sector of Ukraine in the wartime period]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 46, 11–15. [in Ukrainian]
14. Marmul, L.O., & Yarovy, V.F. (2017). Metodolohichni zasady upravlinnia brendamy pidpriemstv i orhанизatsii u haluzi turizmu [Methodological principles of brand management of enterprises and organizations in the field of tourism]. *Problemy innovatsiino–investytsiinoho rozvytku. Seriya ekonomika ta menedzhment*, 12, 57–63. [in Ukrainian]

Дані про авторів**Постол Анатолій Анатолійович,**

д. е. н., професор, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, професор кафедри економіки та готельно–ресторанного бізнесу

e-mail: postol.anatoliy.a@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2985-5673>

Сальнікова Марина Вікторівна,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, асистент кафедри економіки та готельно–ресторанного бізнесу

e-mail: marisyla@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7950-3337>

Data about the authors

Anatolii Postol,

Doctor of Economics, Professor, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Professor of the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business

e-mail: postol.anatoliy.a@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2985-5673>

Maryna Salnikova,

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Assistant of the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business

e-mail: marisyla@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7950-3337>

УДК: 33:330:65:338.4

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14368088>

ПЛАХОТНИКОВА Л. О.

Особливості логістичних послуги в сучасних умовах

Актуальність теми дослідження. Всебічний аналіз існуючих концептуальних інструментів та визначення основних напрямків розвитку логістичних послуг є досить актуальним питанням, оскільки діапазон діяльності логістики постійно розширюється, включаючи як внутрішню логістику підприємства, міжгалузеву, регіональну, міжнародну та інші види логістичної координації та інтеграції. Сучасна логістика вимагає нової методології, методів та моделей, модернізації та оптимізації управлінських рішень у бізнес-процесах, які повинні бути побудовані таким чином, щоб задовольняти вимоги клієнтів з мінімальними витратами.

В сьогоденних умовах спектр логістичних послуг постійно зростає та удосконалюється, а новітні технології їх застосування та впровадження забезпечують конкурентні переваги підприємствам-учасникам логістичної міжнародної системи, що потребує їх детального вивчення та дослідження.

Мета дослідження. Аналіз та оцінка специфіки логістичних послуг в умовах розвитку сучасних економічних процесів.

Методи дослідження. В статті використані метод аналізу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результатами дослідження розробка теоретично-методичних принципів та відповідних практичних рекомендацій, що дозволить розробити ефективні стратегії для логістичних підприємств і підвищити ефективність і якість логістичних послуг.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані при організації логістичних бізнес-процесів підприємств, що входить до функціонування логістичної макросистеми.

Висновки. Аналіз існуючих логістичних інструментів та визначення основних напрямків розвитку логістичних процесів може слугувати подальшою теоретико-методологічною базою наукових досліджень у сфері логістики.

Ключові слова: логістика, логістична діяльність, логістичні послуги, класифікація логістичних послуг, логістичні інструменти, логістичний сервіс, логістичний ринок послуг.

PLAKHOTNIKOVA L. O.

Features of logistics services in modern conditions

Relevance of the research topic. A comprehensive analysis of existing conceptual tools and the determination of the main directions of development of logistics services is an urgent issue, since the range of logistics activities is constantly expanding, including internal logistics of the enterprise, inter-industry, regional, international and other types of logistics coordination and integration. Modern logistics requires a new methodology, methods and models, modernization and optimization of management decisions in business processes, which must be built in such a way as to satisfy the requirements of clients with minimal costs.

In modern conditions, the range of logistics services is constantly growing and improving, and

the latest technologies for their application and implementation provide competitive advantages to companies participating in the international logistics system, which requires their detailed study and research.

Purpose of the study. *Analysis and assessment of the specifics of logistics services in the context of modern economic processes.*

Research methods. *The article uses the method of analysis, comparison, data generalization, the study is based on a systematic approach to the problems under consideration, the study of their relationship and development.*

Research results – *development of theoretical and methodological principles and relevant practical recommendations, which will allow developing effective strategies for logistics enterprises and increasing the efficiency and quality of logistics services.*

Scope of application of the results. *The results of the study can be used in organizing logistics business processes of enterprises included in the functioning of the logistics macrosystem.*

Conclusions. *The analysis of existing logistics tools and the definition of the main directions of development of logistics processes can serve as a further theoretical and methodological basis for scientific research in the field of logistics.*

Key words: *logistics, logistics activities, logistics services, classification of logistics services, logistics tools, logistics service, logistics services market.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток системи логістики має першочергове значення для інтеграції нашої країни у світовий економічний та інформаційний простір, але вітчизняна логістична система потребує сучасної методології, методів і моделей для модернізації та оптимізації бізнес-процесів на мікро- і макrorівні, реформатуванням системи логістики і невчасне вирішення цих питань призводить до ряду проблем на які наштовхуються українські компанії.

Крім того, умови сучасного етапу російсько-української війни створюють важкі випробування для вітчизняної економіки і вимагають переосмислення науково-теоретичних і практичних підходів та розробок щодо загальної концепції функціонування вітчизняної логістики, так і детального вивчення появи нових форм логістичних послуг в системі логістики. Одним з пріоритетів виходу вітчизняної економіки із кризи, яка може стати «логістичним хабом» на міжнародному ринку логістики, полягає у розширенні і наданні великого спектру логістичних послуг, що забезпечить конкурентні переваги. Тому, ці питання потребують детального вивчення та впровадження у практику вітчизняних підприємств сучасних логістичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноматнітним теоретико-методологічним питанням сфери практичної реалізації логістичної концепції та логістичного підходу присвячені роботи вітчизняних науковців: С.Войта, В. Волобуєв,

І. Галюк, Ю. Данько, К. Завгороднього, І. Іртищевої, Є. Крикавського, І. Коновалова, Н. Макаренко, С. Мінакової, М. Окландера, Ю. Пономарьова, І. Савенка, І. Седікової, В.В., Черевань А.А., Щербина В.В. та іноземних вчених, спеціалістів, зокрема Б. Анікін, В. Амітан, Р. Баллоу, Е. Барді, Д. Бауерсокс, П. Бейк, Г.Дж. Болт, А. Гаджинський, Дж. Кавінато, М. Крістофер, Д. Клос, Дж. Койл, Д. Ламберт, С. Ленглі, Д. Тіксъє, Р. Шапіро, А. Жоміні та інші.

Тим не менш, існує низка проблем, які на сьогодні є актуальними і потребують подальшого дослідження, а саме розробка науково-практичних питань пов'язані із класифікацією логістичних послуг, що є необхідним для визначення підходів до їх реалізації, оптимізації та оцінки і дозволить підвищити їх ефективність та якість.

Мета статті – полягає в обґрунтуванні необхідності класифікації логістичних послуг для визначення наукових підходів по їх реалізації, оптимізації та оцінки, що дозволить підвищити їх ефективність та якість відповідно до сучасних вимог ведення бізнесу. Також слід зауважити, що серед фахівців та суб'єктів економічної діяльності логістичного ринку єдина класифікація логістичних послуг відсутня, що і потребує дослідження та обґрунтування теоретичних та методичних положень сфери логістичних послуг в Україні та формування пропозицій щодо підвищення її ефективності функціонування.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали праці зарубіжних та вітчизняних авторів, які вивчали проблеми ефективності функціонування логістичної системи, як її складових, так і в цілому.

Виклад основного матеріалу. Якість бізнес-послуг, у тому числі логістичних, є фактором сучасної конкуренції за ринки збуту суб'єктів господарювання. Сфера послуг стає локомотивом економічного розвитку. На ринках чітко простежується тенденція до розвитку цілісної пропозиції «товарів і послуг». У загальному розумінні послуги – це результат певної дії у взаємодії між постачальником і споживачем, який приносить користь споживачеві. За визначенням відомого спеціаліста в галузі маркетингу Ф. Котлера, послуга – це будь-який захід чи вигода, які одна сторона може запропонувати іншій стороні і які переважно невідчутні [1].

Виробництво послуг може бути пов'язане або не пов'язане з товарами в їх матеріально-речовій формі. Як результат праці, послуги мають споживчу вартість, що визначає їх товарну природу, яка проявляється в здатності бути реалізованими споживачам як специфічні продукти, і саме ця особливість пов'язує послуги з матеріальними товарами. Тому в сучасному ринковому середовищі особливу роль відіграє не тільки сам товар, а й комплекс послуг, пов'язаних з розподілом матеріальних потоків та їх подальшим використанням. У зв'язку з цим обслуговування матеріальних потоків і підвищення якості послуг стали ключовими факторами успіху в конкурентній боротьбі. Всі учасники ринку, включаючи виробників, дистриб'юторів і постачальників логістичних послуг (логістичних операторів), пропонують сервісну підтримку матеріальних потоків. На думку учасників ринку та експертів, більшість послуг, що надаються споживачам, підпадають під сектор логістики, тобто транспортування, підготовка, завантаження та розвантаження, складування та зберігання. Сьогодні витрати на логістику становлять значну частину ціни на продукцію. Таким чином, природа логістичної діяльності передбачає можливість пропонувати споживачам різноманітні логістичні послуги.

Сучасний бізнес висуває високі вимоги до якості, кількості та доступності логістичних послуг. Саме якість, доступність і кількість логістичних послуг впливають на потенційних клієнтів і є вирішальними критеріями для довгострокового

співробітництва. Тому логістична стратегія, що базується на комплексі логістичних послуг належної якості, є ефективним засобом створення інтегрованих зв'язків між виробниками, покупцями та логістичними посередниками.

Оскільки всі послуги однакові, зростає потреба в аналізі послуг. Різні послуги отримують по-різному, залежно від їхньої природи. Кожна послуга має своє призначення, ступінь стандартизації, технологію та специфічні характеристики. Сфера логістичних послуг, яка виникла в 60-х роках ХХ століття і надалі розвивається. Логістичні послуги мають унікальні особливості та специфіку і можуть бути розділені на різні категорії. Поняття «логістичні послуги» є новим для вітчизняного ринку і багатьма, логістичні послуги, сприймаються лише як низка транспортних та складських послуг. Таке розуміння є вкрай обмеженим, оскільки сучасний ринок логістичних послуг може запропонувати широкий спектр послуг.

Категоризація логістичних послуг необхідна для визначення підходу до їх реалізації, оптимізації та оцінки, що дозволить підвищити їх ефективність та якість логістичних послуг. Слід зазначити, що серед експертів та учасників логістичного ринку не існує єдиної класифікації логістичних послуг. Деякі зарубіжні експерти та учасники ринку умовно поділяють усю діяльність з надання логістичних послуг на три рівні: 1-й рівень: управління ланцюгами поставок та управління транспортом (включаючи транспортні та складські послуги, вантажно-розвантажувальні роботи та послуги з митного оформлення); 2-й рівень: послуги з фрахтування транспорту; 3-й рівень: дистрибуція, експрес-доставка, пакування, кур'єрські послуги, оренда транспортних засобів, продаж обладнання та транспортних засобів, технічне обслуговування та ремонт, страхові послуги, торговельне фінансування та ІТ-послуги [2].

На міжнародному ринку логістики прийнято і широко використовується наступна класифікація логістичних послуг: 1PL – First Party Logistics – незалежна логістика; 2PL – Second Party Logistics – використання послуг вузькоспеціалізованих операторів (транспортні послуги, складські послуги, ІТ-послуги тощо); 3PL – Third Party Logistics – усі логістичні функції передані на логістичний аутсорсинг логістичного оператора комплексного логістичного сервісу [3]. Приклади великих логістичних компанії у 2023 році,

що надають комплексні послуги в галузі логістики на українському ринку: «Нова Пошта» (палетний напрямок), FM Logistic, Kuehne+Nagel, Ekol Logistics, Raben Ukraine, Business Group Logistics, «КОРСА» (Pakline Logistics), DSV, ZAMMLER, «УВК», Quehenberger Logistics, DHL Ukraine, DB Schenker Ukraine, GEFCO Ukraine (була придбана компанією CEVA Logistics), Denka Logistics та їх рівень доходів таблиця 1 [4].

У спектр послуг 4PL входять планування та оптимізація ланцюжків поставок, інтеграція інформаційно-технологічних систем, стратегічне планування мереж, планування використання транспорту, оптимізація маршрутів, управління складами та запасами, управління документом, лізинг кадрів, консалтинг та інші додаткові послуги. На вітчизняному ринку затребуваність послуг 4PL-рівня невисока, тому ринок ще на стадії зародження. Основним представником даних послуг є українська філія французької компанії GEFCO Ukraine, яка надає послуги з планування, управління та контролю за всіма логістичними процесами клієнта. 5PL – Fifth Party Logistics – послуги 4PL з широким використанням Інтернету як єдиної віртуальної платформи, що забезпечує більш глибоку і всебічну взаємодію та координацію роботи з клієнтами, що обслуговуються. Наприклад, послуги чинного операторського центру віртуального управління авіатранспортними логістичними послугами в аеропорту Бориспіль. Сутність логістики для власників і споживачів полягає в пошуку та реалізації матеріального пото-

ку різних логістичних послуг. Логістичний сервіс нерозривно пов'язаний з процесом розподілу і є комплексом послуг, що надається в процесі поставки товарів. Класифікацію логістичних послуг можна провести за такими ознаками:

Значимість послуг:

- основні (ключові) логістичні послуги, такі як зберігання вантажу, експедирування, вантажо-перевезення, документальний супровід та ін;
- підтримання логістичних послуг, до яких відносяться процедури збору і повернення товару, управління вторинними матеріальними ресурсами (відходами);

- додаткові послуги, наприклад копакинг, стікерування товару, ціноутворення, тобто виділення в кінцевій ціні готової продукції логістичних витрат);

Функціональне призначення:

- послуги по перевезенню вантажів;
- послуги по митному оформленню вантажів;
- послуги по пакуванню вантажу, продукції;
- послуги по оформленню транспортно-супровідних документів;
- послуги по комплектації замовлень на склад, консолідації вантажів;
- послуги по прийому, складуванню та вантажопереробці продукції;
- послуги по маркуванню, штрих-кодуванню, сортуванню, стікеруванню товару та ін.;
- послуги по інформаційному забезпеченню системи руху матеріальних потоків;
- послуги пов'язані з поверненням матеріальних потоків (брак, обіговою тарою);

Таблиця 1. Дохід ТОП-15 найбільших логістичних компаній України за 2022 рік, грн

№	Назва компанії	Дохід
1	«Нова Пошта» (палетний напрямок)	2 000 000 000+
2	FM Logistic	1 089 703 000
3	Kuehne+Nagel	932 828 000
4	Ekol Logistics	851 519 000
5	Raben Ukraine	602 241 000
6	Business Group Logistics	501 095 000
7	«КОРСА» (Pakline Logistics)	494 750 000
8	DSV	455 535 000
9	ZAMMLER	356 915 500
10	«УВК»	326 035 900
11	Quehenberger Logistics	316 137 500
12	DHL Ukraine	307 897 500
13	DB Schenker Ukraine	303 045 000
14	GEFCO Ukraine (придбана CEVA Logistics)	288 300 700
15	Denka Logistics	212 004 000
16	Загальний дохід	9 038 007 100+

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- послуги по забезпеченню запасними частинами та супутнім сервісом;

- лізинг спеціалістів у сфері логістики;
- консалтингові послуги;

Послуги управлінського характеру:

- інтегроване планування та управління ланками ланцюгів поставок;

- управління циклом виконання замовлення;
- управління функціональним життєвим циклом товару;

- управління матеріальним запасами;
- управління рівнем і параметрами якості логістичного сервісу;

- управління доходами та логістичними витратами;

- аудит і контролінг логістичних процесів;

За об'єктом управління і спеціалізацією:

- послуги для промислових підприємств;
- послуги для підприємств торгівлі та громадського харчування;

- послуги для підприємств певних галузей;

- послуги в секторі B2B;

- послуги в секторі B2C;

- спеціалізовані (специфічні) послуги;

- змішані послуги;

Періодичністю використання:

- регулярні;

- періодичні;

- оперативні.

Розширення пропозиції логістичних послуг на внутрішньому ринку в основному пов'язане з виходом на нього міжнародних компаній. Оскільки лібералізація міжнародної торгівлі сприяла зростанню ринку логістичних послуг, логістичні послуги слід визнати як комплекс послуг, що сприяють ефективній організації логістики.

Отже, під логістичною послугою ми розуміємо комплекс послуг з виконання замовлення споживача на проведення роботи з організації та управління поточковими процесами з метою їх оптимізації. Параметри та умови логістичної діяльності визначаються основними характеристиками логістичних послуг: взаємозв'язок із джерелом; варіабельність якості; націленість (спрямованість) послуг; винятковість; послуги логістичного характеру, як і будь-які інші послуги, не можна зробити «про запас»; еластичність попиту послуги; оперативність.

Логістичний сервіс – це особливий сектор сфери послуг, що займається наданням логістичних

послуг, тобто послуг, пов'язаних з формуванням та організацією матеріальних потоків. Поняття «сервісна логістика» як «сукупність видів діяльності всіх ланок логістичного ланцюга, що забезпечують зв'язок між підприємствами і споживачами по кожному матеріальному потоку, поняття «логістичний сервіс» – це послуги, що надаються підприємствами споживачам, логістичними партнерами один одному, а також потоками всередині логістичного ланцюга. Логістичним ланцюгом є потоки всередині компанії, ефективність якого визначається оптимізацією пропонованих сервісних потоків. Іншими словами, основною метою сервісної логістики є – сприяння передачі товарам додаткових нематеріальних характеристик, необхідних учасникам логістичного процесу, в тому числі споживачам. Таким чином, об'єктом логістичної послуги є певний комплекс (набір) взаємопов'язаних послуг. Суб'єктами логістичних послуг є конкретні споживачі матеріальних потоків. Вітчизняні та зарубіжні автори при дослідженні питань логістичного сервісу використовують поняття «сервісно-орієнтована логістика» (Service-responsive Logistics, SRL). Під сервісно-орієнтованою логістикою розуміється процес координації логістичних операцій, необхідних для надання послуг найбільш ефективним способом з точки зору витрат і задоволення вимог споживачів. На думку експертів, важливим і вирішальним елементом методології SRL є прийняття замовлень на послуги та моніторинг надання послуг. Потенційний попит на логістичні послуги в сучасній економіці зумовлений можливістю пропонувати товари з новими характеристиками, такими як наявність місця розташування, доступність, форми власності та використання. Існує очевидна потреба в тому, щоб логістичні послуги були доступні на ринку для компаній у різних секторах. Різноманітні логістичні послуги можуть бути організовані двома основними способами: шляхом залучення сторонніх компаній (логістичних операторів) для надання логістичних послуг на умовах аутсорсингу або шляхом організації виконання логістичних завдань і функцій власними силами. Попит на логістичний аутсорсинг підтверджується світовим досвідом. У деяких країнах на аутсорсинг припадає 60–80% від загального обсягу логістичних послуг. На сучасному ринку логістичні оператори все більше орієнтуються на вимоги клієнтів. До

основних вимог споживачів логістичних послуг можна віднести:

- мобільність у взаємодії учасників логістичного ланцюга;
- доступність логістичних послуг, тобто зменшення значення географічного фактору та часових обмежень у доступі до послуг
- надійність і безперервність поставок за рахунок використання клієнтоорієнтованих технологій у відносинах зі споживачами, постачальниками та посередниками;
- синхронізація сервісних операцій за рахунок оптимізації та стандартизації бізнес-процесів.

Висновки

Встановлено, що виходячи з вищезазначених вимог, сучасні логістичні оператори прагнуть досягти прибутковості при взаємодії зі споживачами послуг в рамках інтегрованого ланцюга поставок. В рамках цього завдання сучасні оператори логістичних послуг вирішують, з одного боку, питання збалансування вимог споживачів логістичних послуг з необхідним рівнем прибутковості, а з іншого боку, підтримують асортимент логістичних послуг, що забезпечує достатній рівень конкурентоспроможності. Сучасні постачальники логістичних послуг здатні запропонувати споживачам найбільш повний спектр послуг (логістичних сервісів) у ланцюгу поставок.

Визначено, що за прогнозами експертів, структура вітчизняного ринку логістичних послуг змінюватиметься наступним чином: високі темпи розвитку складських послуг, які визначатимуться введенням в експлуатацію нових складських потужностей, а також збереженням високого рівня їх заповнюваності; збільшення попиту на управлінські послуги через якісне зростання ринку логістичних послуг; зменшення частки транспортних послуг у загальній структурі ринку логістичних послуг.

Можна дійти висновку про те, що логістичні послуги сьогодні дуже орієнтовані клієнта і попит ринку вимагає розширення портфелю логістичних послуг, але, як показує практика, певні послуги не завжди користуються стабільним попитом.

Сформульовані теоретико-методолгічні засади: характеристики логістичних послуг та їх класифікація, вимоги та завдання логістичного обслуговування в управлінні ланцюгами поставок, характеристика логістичного сервісу – є методо-

логічною основою для подальших науково-теоретичних розробок логістичної науки.

Список використаних джерел:

1. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 12 ed. Prentice Hall of India, 2007. 729 p.
2. Ballou, R.H. Business Logistics Management. 3 ed., Prentice-Hall, Inc., 1992.
3. D. Riopel, A. Langevin, J.F. Campbell, The network of logistics decisions, chapter published in: A. Langevin, D. Riopel (Eds.), Logistics Systems: Definition and Optimization, Springer, New York, 2005.
4. TOP-15 найбільших логістичних компаній України в 2023 році: веб-сайт Wareteka. URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/logistichnih-kompanij-ukrayini-rejting/> (дата звернення 19.10.2024)
5. Плахотнікова Л.О. Логістичні послуги: особливості проведення маркетингової збутової політики підприємства в сучасних умовах ринку. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 17 жовтня 2022. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2022. С. 384–388. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6912>
6. Плахотнікова Л. О., Булах Т. М. Особливості забезпечення інвестиційної привабливості підприємства. Статистика України. 2021. № 1. С. 26–33.

References:

1. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 12 ed. Prentice Hall of India, 2007. 729 p.
2. Ballou, R.H. Business Logistics Management. 3 ed., Prentice-Hall, Inc., 1992.
3. D. Riopel, A. Langevin, J.F. Campbell, The network of logistics decisions, chapter published in: A. Langevin, D. Riopel (Eds.), Logistics Systems: Definition and Optimization, Springer, New York, 2005.
4. TOP-15 naybil'shykh lohistrychnykh kompaniy Ukrainy v 2023 rotsi: veb-sayt Wareteka. URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/logistichnih-kompanij-ukrayini-rejting/> (data zvernennya 19.10.2024)
5. Plakhotnikova L.O. Lohistrychni posluhy: osoblyvosti provedennya marketynhovoyi zbutovoyi polityky pidpryyemstva v suchasnykh umovakh rynku. Stratehiya rozvytku Ukrainy: finansovo-ekonomichnyy ta humanitarnyy aspekty: materialy IKh Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 17 zhovtnya 2022. Kyiv: DP «Informatsiyno-analitychne ahentstvo», 2022. S. 384–388. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6912>

Б. Plakhotnikova L. O., Bulakh T. M. Osoblyvosti zabezpechennya investytsiynoyi pryvablyvosti pidpryyemstva. Statystyka Ukrayiny. 2021. № 1. S. 26–33.

Дані про автора

Плахотнікова Лариса Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку та аудиту
e-mail: lara212010@meta.ua
researcher ID: B-1544-2019

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9965-878X>

Information about the author

Larisa Plakhotnikova,

PhD in Economics, Associate Professor of Department for Economics and Management of Foreign Economic Activities, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: lara212010@meta.ua

researcher ID: B-1544-2019

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9965-878X>

УДК: 330.341

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14368132>

МОШКУН Г. І.

МАРЧЕНКО В. М.

Політика протекціонізму в зовнішній торгівлі продукцією скляної промисловості

Предметом дослідження є заходи протекціонізму в зовнішній торгівлі продукцією зі скла.

Метою дослідження є порівняльний аналіз заходів та обсягів їх застосування країнами партнерами в торгівлі продукцією зі скла.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи. До яких можна віднести: узагальнення, аналіз, синтез, порівняльний, графічний та інші методи.

Результати роботи. У статті проаналізовано поточний стан ринку скляної промисловості, оцінено рівень збитків внаслідок повномасштабної війни та фактори, що їх зумовили. Досліджено зовнішньоекономічну діяльність, представлено аналіз статистичної інформації щодо експортно-імпорتنих операцій з використанням інформаційного порталу «Trade Map», проаналізовано наявні обмеження та заходи захисту, які застосовують країни світу щодо імпорту продукції скляної промисловості. Узагальнено світовий досвід захисту скляної промисловості від іноземної конкуренції та узагальнено наведений матеріал у вигляді висновків щодо політики протекціонізму в сфері скляної промисловості.

Висновки. Політика протекціонізму України є досить розширеною та продуманою, однак недостатньою на даному етапі, адже цій сфері впродовж багатьох років приділялося недостатньо уваги. В останні роки політика країни спрямована на захист підприємств та забезпечення необхідного рівня пропозиції скла для споживачів ринку. В ході аналізу було виявлено, що політика протекціонізму, яку застосовує Україна, є необхідним кроком задля розвитку національного виробництва.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна політика, протекціонізм, експорт, імпорт, мито, квоти, ліцензування.

MOSHKUN H. I.

MARCHENKO V. M.

Protectionist policy in foreign trade in glass industry products

Subject of the study is protectionist measures in foreign trade in glass products.

Objective of the study is a comparative analysis of the measures and the extent of their application by partner countries in trade in glass products.

Research methods. The work utilizes general scientific and specialized methods, including generalization, analysis, synthesis, comparative, graphical, and other methods.

Results. The article provides a detailed analysis of the current state of the glass processing

industry market, estimates approximate loss levels, and identifies the factors behind them. The next step involves examining foreign economic activities, reviewing statistical data on export–import operations and market geography. Using the "Trade Map" information portal, the article analyzes existing restrictions and protective measures applied by Ukraine against countries exporting products to the domestic market. The article concludes with an exploration of measures aimed at protecting the domestic industry, reviewing the experiences of other countries, and summarizing the findings as conclusions on Ukraine's protectionist policy in the glass processing sector.

Conclusions. Ukraine's protectionist policy is extensive and well–planned, though currently insufficient, as this sector has received limited attention for many years. In recent years, the country's policy has focused primarily on protecting domestic enterprises and ensuring an adequate supply of glass for all market consumers. The analysis reveals that Ukraine's use of protectionist policies for the glass production sector is a necessary step to meet domestic market needs amid wartime conditions.

Keywords: foreign economic activity, foreign economic policy, protectionism, export, import, tariff, quotas, licensing.

Постановка проблеми. Склопромисловість є одним із пріоритетних та найважливіших напрямків розвитку національної промисловості, оскільки результати її діяльності використовуються у всіх можливих сферах життя: будівництві, меблевій промисловості, автомобілебудуванні, енергетиці тощо. А з початком повномасштабного вторгнення попит на продукцію цієї промисловості в Україні невпинно зростає, але її пропозиція продовжує скорочуватись через складні умови виробництва, недостатність сировини, кваліфікованого персоналу, виробничих потужностей та сукупність інших негативних факторів.

Політика протекціонізму спрямована, щонайперше, на стимулювання національного виробництва, зростання зайнятості та розвитку промисловості в цілому. Але, водночас, вона може призвести до зниження конкурентоспроможності виготовленої продукції, підвищення її вартості та зменшення надходжень в бюджет. Представлена стаття націлена на дослідження всіх проявів політики протекціонізму в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Детальне вивчення політики протекціонізму є основою багатьох праць та публікацій українських та зарубіжних науковців: В. Поліщук, О. Шарий, І. Ларіна, А. Калетник, Т. Губерна, П. Кругман, Д. Рікардо, Р. Балдвін, В. Кербер та інші. Однак на тлі повномасштабної війни потреба в продукції скляної промисловості значно зросла, окрім того, зростає необхідність в зростанні зайнятості в країні, що і обумовлює необхідність дослідження зовнішньоторговельної політики, зокрема щодо продукції скляної промисловості.

Цілі статті. Основною метою роботи є аналіз скляної промисловості України, дослідження за-

ходів політики протекціонізму, їх оцінка та формування висновків на основі проведених досліджень.

Виклад основного матеріалу. Поняття «протекціонізм» характеризують як політику держави задля регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Метою цієї політики є використання державою ряду обмежень для захисту вітчизняних підприємств.

В останні роки політику протекціонізму сприймають як сукупність заходів, націлених на захист вітчизняних виробників від надмірної конкуренції, зумовленою діяльністю іноземних компаній [1]. Найбільш поширеними інструментами та заходами, до яких вдається держава, стають: мита, квоти, ліцензування, сертифікація та інші обмеження для імпорту продукції. Детальна інформація про інструменти політики протекціонізму наведена на рисунку 1.

Зрозуміло, що такі заходи мають переваги та недоліки. З позитивних моментів слід відмітити, що:

- сприяє розвитку вітчизняних виробників та захисту від надмірної конкуренції;
- заохочення до розширення виробництва, створення робочих місць;
- економічне зростання, зокрема стратегічних секторів;
- зрівняння торговельного та платіжного балансів;
- посилення економічної безпеки через мінімізацію залежності від імпорту продукції;
- технологічний прогрес через розширення досліджень та притік інвестицій у привабливі сектори.

Серед негативних аспектів можна виділити:

- підвищення вартості, оскільки додаткові заходи зумовлюють вищу вартість імпорту;

Тарифні бар'єри	Нетарифні бар'єри	Стимулювання експорту
<ul style="list-style-type: none"> Зменшення привабливості імпорту через підвищення рівня мита 	<ul style="list-style-type: none"> Часткове або повне обмеження імпорту (встановлення квот та ліцензій) 	<ul style="list-style-type: none"> Створення сприятливих умов експорту продукції вітчизняних виробників

Рисунок 1. Інструменти політики протекціонізму

Джерело: складено автором на основі [1].

- зниження мотивації для виробників та низький рівень конкурентоспроможності можуть призвести до погіршення якості продукції;

- обмежене коло вибору продукції для споживачів;

- можливе погіршення партнерських відносин з іншими країнами та введення протекціоністських заходів іншими країнами, що знизить рівень експорту;

Сучасний стан скляної промисловості, зокрема через вплив повномасштабної війни, має низку особливих ознак, зокрема:

- попит на віконні вироби та іншу продукцію скляної промисловості значно зріс. За даними Міністерства розвитку громад та територій, лише за перші півроку війни в Україні було зруйновано понад 116 тисяч житлових будинків, окрім цього руйнувань зазнали промислові будівлі, офіси та інші споруди [2];

- руйнування інфраструктури зумовили зміну споживчих інтересів. Перевага надається більш міцним видам скла, таким як триплекс, ударотривке, гартоване, зміцнене скло тощо;

- введення обмежень на імпорт сировини, матеріалів, готової продукції з деяких країн та заборона будь-яких варіантів співпраці з цими країнами;

- зміна географічної структури імпортно-експортних операцій тощо.

На жаль, на даний час важко уявити та підрахувати збитки, завдані вітчизняному виробництву. На це є декілька причин:

- щоденні обстріли та атаки ворога на інфраструктуру;

- розміщення підприємств на окупованій території;

- негативний вплив на трудові ресурси країни;

- прихованість статистичної інформації в цілях безпеки;

- ускладнення логістики та її постійна зміна в умовах сьогодення та інше.

Найбільшою перешкодою в діяльності та розвитку підприємств є те, що війна все ще триває, а отже щоденно виникають нові ризики, перешкоди, фактори і негативні наслідки для суб'єктів господарювання.

На даний час, існують деякі дослідження, які містять лише приблизну аналітичну інформацію щодо завданих збитків. Наприклад, Київська школа економіки у лютому 2024 року опублікувала дослідження, де стверджується про загальні збитки на суму 155 мільярдів доларів США, з них найбільший відсоток припадає на житловий фонд (лише за приблизними підрахунками в ході повномасштабної війни було зруйновано 250 тисяч будинків), а загальні втрати промисловості та підприємств сягають 13,1 млрд доларів США. Очевидним є те, що кожна зруйнована або пошкоджена споруда – це десятки вікон, які потрібно замінити. Таким чином, лише за найменшою оцінкою щорічні потреби України у віконному склі складають 27 млн м², що в грошовому еквіваленті станом на 2024 рік становить 165 млн доларів США [3].

Скляна промисловість України є важливим елементом економіки, що забезпечує діяльність багатьох інших сфер промисловості та потреби споживачів. До неї відносять:

- виготовлення скла різного розміру;

- оброблення скла, яке може включати ламінування, полірування, різьблення, згинання та вигинання, емалювання та нанесення спеціальних візерунків, тощо;

- додаткова обробка, наприклад свердління або фрезерування;

- виготовлення скляних елементів у меблях, для фасаду та інтер'єру, будівельне скло;

- виготовлення інших видів скляної продукції.

Відтак, підприємства даної промисловості продовжують пошук можливого інструментарію покращення якості продукції та функціонування під-

Таблиця 1. Статистика зовнішньоторговельних операцій товарів зі скла у 2018–2023 рр.

Вид товару	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Експорт						
Скло та вироби зі скла, тис. дол. США	160290,2	183155,9	208845,0	248934,3	157742,2	147612,7
Темп приросту до попереднього року, %	116,8	114,3	114,0	119,2	63,4	93,6
Імпорт						
Скло та вироби зі скла, тис. дол. США	316367,9	320387,5	307558,3	426371,8	263289,6	313139,4
Темп приросту до попереднього року, %	108,7	101,3	96,0	138,6	61,8	118,9

Джерело: сформовано автором на основі [4]

приємства в цілому, що забезпечить виконання цілей та мети діяльності, а також дасть поштовх до покращення зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність для підприємств даної промисловості є своєрідним інструментом розширення ринків збуту та допомагає залучати іноземні інвестиції.

Для того, щоб сформуванню уявлення про поточну ситуацію скляної промисловості України необхідно розглянути статистичну інформацію щодо експорту та імпорту товарів за видом «Скло та вироби з скла».

Статистичну інформацію щодо експорту та імпорту таблиці 1 візуалізовано на рисунку 2.

Отже, протягом досліджуваного періоду імпорт переважав над експортом і найвищого значення досяг в 2021 році – 426371,8 тис. дол. США. Це пов'язано, з однієї сторони, з тим, що до України імпортується багато товарів зі скла, які є предметами декору. Також значну частину імпорту

до початку повномасштабного вторгнення становила сировина та матеріали з республіки білорусь та росії. Співпраця з цими країнами становила близько 75% від усіх поставок, а тому розривання зав'язків з ними негативно вплинуло на скляну промисловість.

За даними державної митної служби, імпортування термолірованого скла в 2021 році становило 340000 тон, що в грошовому вираженні становило більше, ніж 4 млрд грн [3].

На вітчизняному ринку представлена велика кількість підприємств, які спеціалізуються на обробленні листового скла особливо великих розмірів (джамбо-скла). Такі підприємства ведуть діяльність за КВЕД 23.12 – «Формування та обробка листового скла». В Україні до їх числа відносять: ТОВ «Нові Будівельні технології», ТОВ «Проскло», ПрАТ «Завод скловиробів», ТОВ «Завод стеко», ТОВ «Скло-трейд», ТОВ «Блиск-плюс», ПП «Захід-Галичина», ТОВ «Сте-

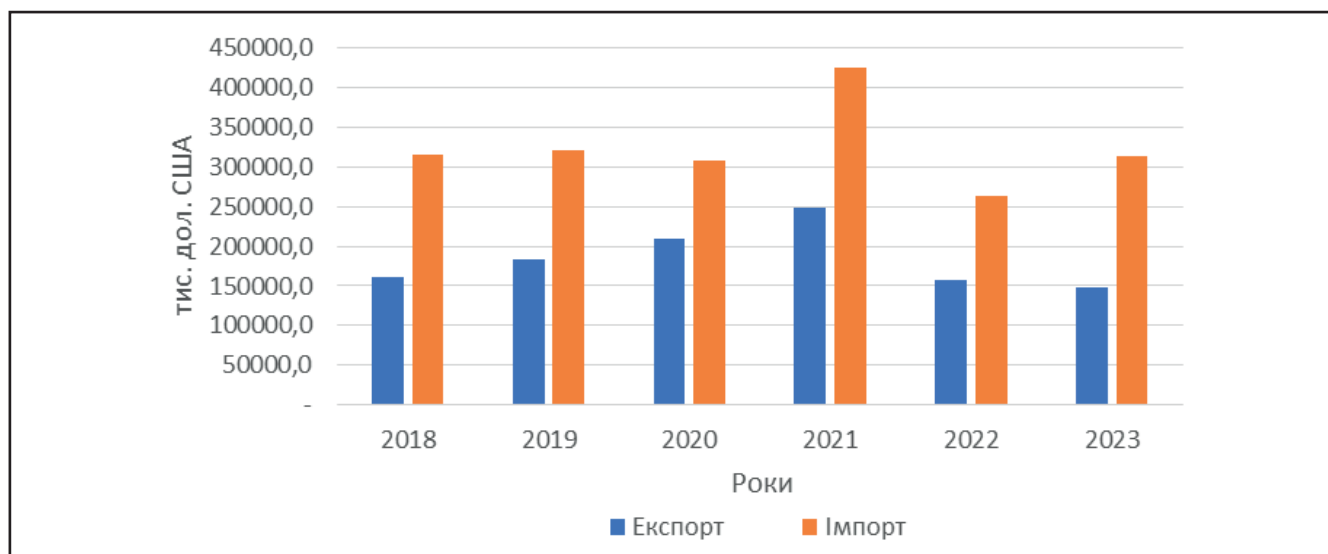


Рисунок 2. Експорт та імпорт скла і виробів зі скла у 2018–2023 роках

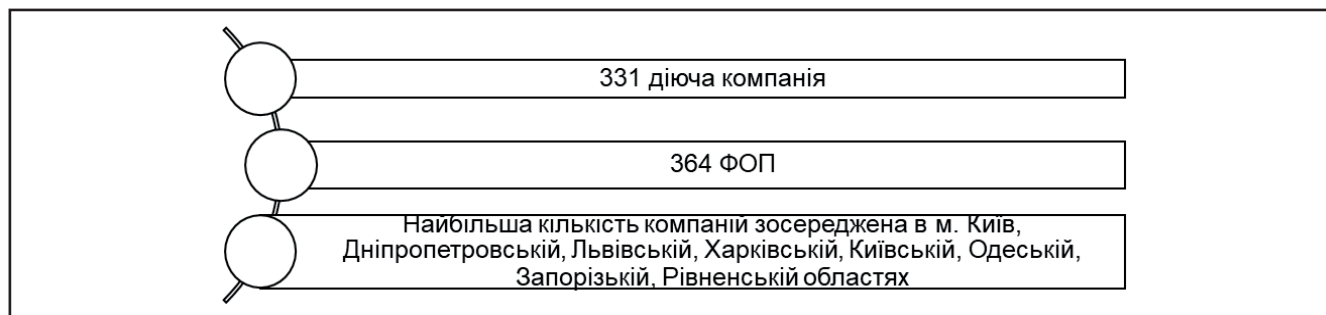


Рисунок 3. Інформація щодо суб'єктів господарювання досліджуваної промисловості

Джерело: [5]

клолюкс», ТОВ «Склопром», ТОВ «Паритет», ТОВ «Тера-глас», ТОВ «Інтерглас груп», ТОВ «Склолюкс», ТОВ «Склоресурс» та інші [5].

За інформацією UC.Market у сфері виробництва листового скла сьогодні працює 685 діючих суб'єктів господарювання, які є основними експортерами продукції.

Що ж стосується експорту, то він мав тенденцію до зростання в 2018–2021 роках, і в 2021 р. становив 248934,3 тис. дол. США. В 2022–2023 році експорт значно скоротився та становив 157742,2 та 147612,7 тис. дол. США відповідно. Таке скорочення обумовлене руйнуванням підприємств, нестачею сировини та матеріалів.

Таблиця 2. Географічна структура експорту та імпорту скла УКТ ЗЕД 7006000000 за січень–серпень 2024 року

Найменування	Одн. виміру	Експорт		Імпорт	
		Кількість	Вартість, тис. дол. США	Кількість	Вартість, тис. дол. США
Всього	кг	526546,89	394,0	417419,88	835,546
Австрія	кг	0	0	139,61	2,590
Бельгія	кг	0	0	10,91	0,225
В'єтнам	кг	0	0	2	0,0026
Греція	кг	239,2	0,300	0	0
Держава Палестина	кг	0	0	6,03	0,126
Іспанія	кг	2,8	0,012	0	0
Італія	кг	0	0	1425,51	10,189
Казахстан	кг	16	4,331	0	0
Китай	кг	0	0	133619,81	212,513
Латвія	кг	1	0,021	0,1	0,672
Невизнач. країни ЄС	кг	0	0	9613,76	10,530
Німеччина	кг	215,7	0,313	5560,59	201,116
Польща	кг	524530,10	384,892	172905,58	214,224
Республіка Молдова	кг	1164,53	1,337	0	0
Словаччина	кг	0	0	2,3	0,262
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	кг	0	0	0,5	3,086
США	кг	0	0	62,66	6,403
Тайвань, провінція Китаю	кг	0	0	0,95	3,568
Туреччина	кг	0	0	303,84	8,363
Угорщина	кг	0	0	93619,27	146,902
Фінляндія	кг	6	0,064	0	0
Франція	кг	313	0,972	58,53	8,914
Чехія	кг	58,56	1,741	69,35	4,561
Швейцарія	кг	0	0	0,033	0,119
Японія	кг	0	0	18,54	1,182

Джерело: складено авторами на основі [4].

Таблиця 3. Ставки мита та обмеження, які застосовує Україна до імпорту товарів за УКТ ЗЕД 7006000000

Країна	Митний тариф	Торгові засоби захисту	Нормативні вимоги
Польща	0%	немає	0
Китай	10%	немає	0
Німеччина	0%	немає	0
Угорщина	0%	немає	0
Італія	0%	немає	0
Франція	0%	немає	0
Туреччина	10%	немає	0
США	10%	немає	0
Чехія	0%	немає	0

Джерело: [6].

Таблиця 4. Обмеження на імпорт продукції з України з товарним кодом 7006000000 у країнах призначення

Країна	Митний тариф	Торгові засоби захисту	Нормативні вимоги
Польща	0%	немає	2
Китай	10%	немає	7
Німеччина	0%	немає	2
Угорщина	0%	немає	2
Італія	0%	немає	2
Франція	0%	немає	2
Туреччина	0%	немає	0
США	0%	немає	32
Чехія	0%	немає	0

Джерело: [6].

Для аналізу протекціонізму щодо продукції скляної промисловості обрано товари під кодом УКТ ЗЕД 7006000000 – скло гнуче, гравіроване, яке піддавалося свердлінню, емалюванню, обробленню країв та іншим способам обробки, але воно не є в рамі та не комбіноване з іншими видами матеріалів.

Даний вид скла є об'єктом зовнішньої торгівлі України, про що свідчать дані табл.2.

Як свідчать дані таблиці 2, при кількісному переважанні експорту продукції з України, її вартість нижча, аніж вартість імпорту аналогічного товару.

За аналогічний проміжок часу імпорт продукції склав 835,55 тис. дол. США, при експорті на суму 394,0 тис. дол. При цьому імпорт склав 417419,88 кг, а експорт – 526546,89 кг.

Для дослідження причин таких розбіжностей проведено аналіз протекціоністських заходів в країнах, які є основними імпортерами даного виду скла та в Україні при його імпорті в країну з тих країн, які зазначені в таблиці 2.

Інформаційним ресурсом для досліджень слугувала база даних «Trade Map». «Trade Map» містить актуальну інформацію щодо статисти-

ки торгівлі, вартості імпорту та експорту, обсягів, темпів зростання. Інформація на сайті представлена про 220 країн та 5300 видів продукції за Гармонізованою системою [6].

Результати аналізу взаємодії України та країн-експортерів, які лідирували за обсягом постачання скляних виробів на вітчизняний ринок наведено в таблицях 3–4.

У відповідності до зовнішньоторговельної політики Польщі, Німеччини, Угорщини, Італії, Чехії існують 2 нормативні вимоги:

- В700 вимоги до якості, безпеки або експлуатації продукції;

- В830 вимоги щодо наявності сертифікації.

Китай до української продукції з кодом 7006000000, застосовує 7 вимог:

- В310 вимоги відносно етикетки на продукції;

- В320 вимоги маркування;

- В330 вимоги до упаковки та упакування;

- В420 вимоги викликані технічними бар'єрами у торгівлі до транспортування та зберігання;

- В190 дозвіл імпорту та ліцензування, які зумовлені технічними бар'єрами у торгівлі, що не включені в інші категорії;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- В700 вимоги до якості, безпеки або експлуатації продукції (їх є 2 різновиди).

Найбільшу кількість вимог застосовують Сполучені Штати Америки. Окрім, згаданих вище нормативних вимог Китаю, США застосовують наступні:

- В820 вимоги проведення випробувань продукції (8 видів заходів);

- В830 вимоги до сертифікації;

- В852 вимоги до етапів переробки;

- В890 оцінка відповідності через технічні бар'єри у торгівлі (3 вимоги);

- А510 вимоги до холодильної або теплової обробки;

- А530 фумігація (3 вимоги);

- Е320 заборони викликані неекономічними причинами.

З таблиці 3 ми бачимо відсутність нормативних вимог, умов щодо торгових засобів захисту та низький рівень митного тарифу у випадку ввезення скляної продукції на територію України. Пояснити таку ситуацію можна тим, що у 2008 році Україна стала членом СОТ, що відкрило нові можливості для розвитку вигідної торгівлі з 164 країнами-учасниками цієї організації. Загалом, взаємодія України з іншими учасницями СОТ надала ряд переваг з однієї сторони, а з іншої створила додаткові зобов'язання.

Участь країн в СОТ зумовила сприятливі умови для здійснення торгівлі, відсутність дискримінації іноземних товарів, послаблення митних бар'єрів для учасників організації, чітко встановлені межі тарифних зобов'язань та інші. Однак все-таки кожна країна в межах правил та норм СОТ має право на «принцип запобіжних заходів». Сутність якого полягає в праві уряду застосовувати протекціоністські заходи, які будуть обмежувати торгівлю [1].

У той же час було виявлено, що інші країни, особливо високо розвинуті, застосовують більший протекціонізм, ніж Україна. Однак форма його вираження є не митна, а торговельна. Також можна визнати наступну закономірність: розвинуті країни ставлять вимоги до якості, пакування, етикетування, маркування та процесів виготовлення і перевірки товарів. А країни Європейського Союзу мають спільні вимоги до сертифікації, якості та безпеки експлуатації товарів.

В останні десятиліття Україна вдалася до значної сукупності протекціоністських заходів. Напри-

клад, введення імпорتنих мит для товарів з Китаю та Туреччини. Митний тариф для них становить 10%, а також введено обмежень на окремі види скляної продукції. З початком війни введено санкції та інші заходи щодо заборони торгівлі та імпорту з країни-агресора та її союзників.

Уряд нашої країни ввів антидемпінгові мита на імпорт листового скла, оскільки воно використовується в критичних секторах економіки (будівництво та меблева промисловість). Це унеможливує продаж даного виду скла іноземними виробниками за нижчою ціною та захищає вітчизняних виробників від недобросовісної конкуренції.

Раніше поширеними в Україні були субсидії та інші види допомоги місцевому бізнесу для оновлення, розширення або покращення виробництва. А під час повномасштабної війни створюється велика кількість заходів для стимулювання експорту. Серед найбільш дієвих можна виділити портал «Дія.Бізнес.Експорт», запущена МЗС платформа «Nazovni», семінари, навчання та консультації експортерів, надання грантів, створення програми підтримки та пільгові кредити. Варто зауважити, що розвиток виробництва відбувається також в інших критичних галузях, що позитивно впливає на скляну промисловість через підвищення попиту. Адже, як вже було зазначено скляна продукція має високий рівень застосування в таких напрямках як автомобілебудування, будівництво, енергетика та інші.

Нетарифні бар'єри передбачають введення урядом стандартів та інших вимог щодо якості скляної продукції, переліку її складових, способу виготовлення. Такі заходи також створюють ряд перешкод для іноземної продукції, яка має відмінні технологічні та технічні характеристики.

Висновок

Отже, політика протекціонізму України націлена на захист вітчизняного виробництва від надмірного впливу з боку інших країн, зокрема продукції Туреччини і Китаю, яка є нижчою у ціні.

Для того, щоб покращити ситуацію на внутрішньому ринку, також слід брати до уваги досвід наших партнерів та провідних країн світу. Для прикладу, корисною може стати політика Сполучених Штатів Америки. Коли Дональд Трамп, представник республіканців, прийшов до влади, він увів мита на товари з інших країн та значно підвищив митний тариф на товари з Китаю. Його

послідовник Джо Байден не скасував дані ново-введення, а навпаки створив для промисловості додаткові стимули (зокрема у вигляді субсидій). Також за час правління президента було видано указ щодо посилення вимог «Купуй американське». Аадміністрація Джо Байдена витратила понад 465 мільярдів доларів США на підтримку «зелених» секторів промисловості, значні субсидії було надано проектам, які використовують вітчизняну сировину та матеріали. До того ж, споживачі могли отримати вигідні кредити на купівлю автомобілів, які відповідають вимогам локалізації та повністю зібрані у Північній Америці. Усі ці заходи призвели до притоку міжнародних інвестицій та розвитку економіки країни. Для прикладу, шведська компанія, яка спеціалізується на виготовленні запчастин до акумуляторів, перенесла будівництво свого заводу з Німеччини до США [7]. Схожі вимоги до галузей «зеленої» промисловості запроваджує і Японія.

Загалом, проведений аналіз свідчить про те, що Україна вживає заходи з метою захисту вітчизняного виробництва, що в свою чергу забезпечує безперебійний розвиток та розширення можливостей розвитку скляної промисловості, сприяє підвищенню якості продукції, забезпечує населення робочими місцями, знижує ступінь залежності від імпорту та створює поштовх для інших ключових секторів промисловості, де використовуються результати виробництва досліджуваної промисловості.

Однак нам все ж слід більше посилювати політику протекціонізму для захисту вітчизняної промисловості, зокрема беручи до уваги досвід інших країн. Оскільки аналіз скляної промисловості показав, що значна частка імпорту припадала на росію та республіку білорусь, при цьому мало місце ігнорування демпінгу ціни іноземних поставальників, відкриття ринку для імпорту в односторонньому порядку та інші необдумані кроки, які порушують стратегічні інтереси країни та приносять шкоду національній економіці.

Список використаних джерел:

1. Голод В. Ю. Протекціонізм України як засіб обмеження торгівлі з Китаєм: критичний аналіз. Українська асоціація китаєзнавців. №12, 2018. URL: <https://sinologist.com.ua/golod-v-yu-protseksionizm-ukrayiny-yak-zasib-obmezheniya-torgivli-z-kytayem-krytychnyj-analiz/>

2. Собенко Н. За час війни в Україні руйново-но або пошкоджено 116 тисяч житлових будинків. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/251131-za-cas-vijni-v-ukraini-zrujnovano-abo-poskodzeno-116-tisac-zitlovih-budinkiv/> (дата звернення: 26.09.2024)

3. Коли Україна налагодить власне виробництво віконного скла. УКРІНФОРМ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3867104-koli-ukraina-naresti-nalagodit-vlasne-virobnictvo-vikonного-skla.html> (дата звернення: 26.09.2024).

4. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2024).

5. Каталог компаній України. YC Market Catalog: веб-сайт. URL: <https://catalog.youcontrol.market/nerudna-promyslovist/23.12> (дата звернення: 13.10.2024).

6. Market Access Map. URL: <https://www.map.org/en/query/customs-duties> (date of access: 15.10.2024).

7. Урок протекціонізму для України від Джо Байдена. Економічна правда.: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/23/696267/> (дата звернення: 25.10.2024).

References:

1. Holod V. Yu. Protektsionizm Ukrayiny yak zasib obmezheniya torhivli z Kytayem: krytychnyy analiz. Ukrayins'ka asotsiatsiya kytayeznavtsiv. №12, 2018. URL: <https://sinologist.com.ua/golod-v-yu-protseksionizm-ukrayiny-yak-zasib-obmezheniya-torgivli-z-kytayem-krytychnyj-analiz/> [in Ukrainian]

2. Sobenko N. Za chas viyny v Ukrayini ruynovano abo poshkodzheno 116 tysyach zhytlovykh budynkiv. Suspil'ne Novyny. URL: <https://suspilne.media/251131-za-cas-vijni-v-ukraini-zrujnovano-abo-poskodzeno-116-tisac-zitlovih-budinkiv/> (date of access: 26.09.2024) [in Ukrainian]

3. Koly Ukrayina nalahodyt' vlasne vyrobnytstvo vikonnoho skla. UKRINFORM: veb-sayt. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3867104-koli-ukraina-naresti-nalagodit-vlasne-virobnictvo-vikonного-skla.html> (date of access: 26.09.2024). [in Ukrainian]

4. Zovnishn'oekonomichna diyal'nist'. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny: veb-sayt. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of access: 12.10.2024).

5. Kataloh kompaniy Ukrayiny. YC Market Catalog: veb-sayt. URL: <https://catalog.youcontrol.market/nerudna-promyslovist/23.12> (date of access: 13.10.2024).

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Market Access Map. URL: <https://www.mac-map.org/en/query/customs-duties> (date of access: 15.10.2024).

7. Urok protektsionizmu dlya Ukrainy vid Dzho Baydena. Ekonomichna pravda.: veb-sayt. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/23/696267/> (date of access: 25.10.2024).

Дані про авторів

Мошкун Галина Ігорівна,

магістрантка кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

e-mail: moshkun22@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0270-2535>

Марченко Валентина Миколаївна,

д. е. н., професор кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

e-mail: tina_m_2008@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4756-3703>

Data about the authors

Halyna Moshkun,

Master's student of the Department of Economics and Entrepreneurship, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

e-mail: moshkun22@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0270-2535>

Valentyna Marchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

e-mail: tina_m_2008@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4756-3703>

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 330.3:330.43:338.5:332.8

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14368224>

ЛЕБЕДА Т. Б.

Динаміка цін на житлово-комунальні послуги для населення як інфляційний чинник в Україні

Предмет дослідження – правові аспекти та динаміка цін на житлово-комунальні послуги (ЖКП) та енергоносії для населення в Україні в умовах війни; аналіз впливу зміни цін на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії та природного газу населенню на споживчу інфляцію в Україні.

Метою написання **статті** є авторські дослідження з проблеми впливу зміни цін на ЖКП та енергоносії для населення на динаміку споживчої інфляції в Україні.

Методологія дослідження – положення економічної теорії і теорії системного аналізу, економіко-математичні і статистичні методи.

Результати роботи – досліджено особливості правового регулювання цін на житлово-комунальні послуги та енергоносії для населення в умовах війни; здійснено кількісну оцінку їх впливу на динаміку споживчої інфляції в Україні.

Висновки. Проведений аналіз підтверджує необхідність збільшення цін на ЖКП та енергоносії для відновлення пошкоджених/знищених комунальних мереж і технологічного обладнання з метою відновлення повноцінного доступу споживачів до відповідних послуг. У воєнні й особливо повоєнні роки (коли будуть зняті обмеження на підвищення цін на природний газ, гарячу воду, тепло) це може стати суттєвим інфляційним чинником, а отже, для виробітки оптимальних рішень цінової політики важливо враховувати макроекономічні та соціальні наслідки такого підвищення.

За допомогою економіко-математичних методів оцінено кількісний вплив зростання житлово-комунальних тарифів на рівень споживчої інфляції – за умовними (теоретичними) сценаріями та реальними очікуваннями щодо їх зростання у найближчій перспективі.

Ключові слова: житлово-комунальні послуги, споживчі ціни, економічна динаміка, економіко-математичні дослідження.

LEBEDA T. B.

Dynamics of prices for housing and communal services for the population as an inflationary factor in Ukraine

The subject of the study is the legal aspects and dynamics of prices for housing and communal

services and energy sources for the population in Ukraine during the war; analysis of the impact of changes in prices for housing and communal services and services for the supply of electricity and natural gas to the population on consumer inflation in Ukraine.

The purpose of writing the article is the author's research on the problem of the impact of changes in prices for housing and communal services and energy sources for the population on the dynamics of consumer inflation in Ukraine.

Research methodology – provisions of economic theory and the theory of system analysis, economic–mathematical and statistical methods.

The results of the work – the peculiarities of the legal regulation of prices for housing and communal services and energy carriers for the population in war conditions were investigated; a quantitative assessment of their influence on the dynamics of consumer inflation in Ukraine was carried out.

Conclusions. The conducted analysis confirms the need to increase prices for household appliances and energy for the restoration of damaged/destroyed utility networks and technological equipment in order to restore full consumer access to relevant services. In the war and especially post–war years (when restrictions on price increases for natural gas, hot water, and heat will be removed), this can become a significant inflationary factor, and therefore, in order to develop optimal price policy decisions, it is important to consider the macroeconomic and social consequences of such an increase.

With the help of economic–mathematical methods, the quantitative impact of the increase in housing and communal tariffs on the level of consumer inflation was estimated – based on conditional (theoretical) scenarios and real expectations regarding their growth in the near future.

Keywords: housing and communal services, consumer prices, economic dynamics, economic and mathematical research.

Постановка проблеми. Починаючи з 2015 р. в Україні спостерігалася досить нестабільна тенденція зміни цін/тарифів на житлово–комунальні послуги (ЖКП) та послуги з постачання електроенергії й природного газу домашнім господарствам (ДГ) (рис. 1), що обумовлюється, крім іншого, особливостями їх регулювання та змінами законодавства у цій сфері, у т.ч. у воєнні роки.

Виклад основного матеріалу. Різке зростання зазначених цін/тарифів у 2015–2016 рр. (порівняно з цінами інших товарів і послуг) було обумовлене законодавчими змінами, а саме встановленням на законодавчому рівні їх (цін/тарифів) обов'язкового поточного корегування відповідно до зміни цін на складові собівартості. Метою упровадження цієї законодавчої норми стала вимога забезпечення 100%–го відшкодування витрат на виробництво зазначених послуг та відходу від широко застосовуваної практики бюджетного покриття так званої різниці в тарифах (а практично вибіркового державного субсидування занижених тарифів певних виробників відповідних послуг). Відтак тарифи на житлово–комунальні послуги набували економічно–обґрунтованого характеру, унеможливаючи їх використання в політичних цілях. Оскільки ста-

ном на момент прийняття нового законодавчого порядку чинні тарифи на ЖКП були значно занижені, приведення їх до економічно обґрунтованого рівня викликало значний стрибок цін. Як результат, у сегменті «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» ІСЦ у 2015 р. склав 215,8% порівняно з попереднім роком (при цьому ІСЦ на природний газ у 2015 р. склав 453,2%). Внаслідок проведеного підвищення цін, на кінець 2016 р. практично усі тарифи на ЖКП енергоносії досягли 100%–го рівня відшкодування витрат на їх виробництво. Надалі динаміка житлово–комунальних тарифів стабілізується. (У 2016–2019 рр. темпи росту цін на зазначені послуги постійно знижувалися (з 35% у 2016 р. до 8% у 2019 р.), а у 2020 р. відбулося навіть зниження цін на –3%. Відновлення росту цін на 23,2% у 2021 р. відбулося «завдяки» підвищенню цін на електроенергію (на 34,1%) та природний газ (на 65,8%)).

На початку повномасштабної війни в Україні спостерігався найвищий рівень інфляції починаючи з 2016 р. – ІСЦ, у вимірі грудень до грудня попереднього року, у 2022 р. склав 122,7%. На формування рівня споживчої інфляції найбільше вплинув ріст цін на такі групи товарів і послуг, як «Транспорт» (+42,9%), «Продукти харчування та

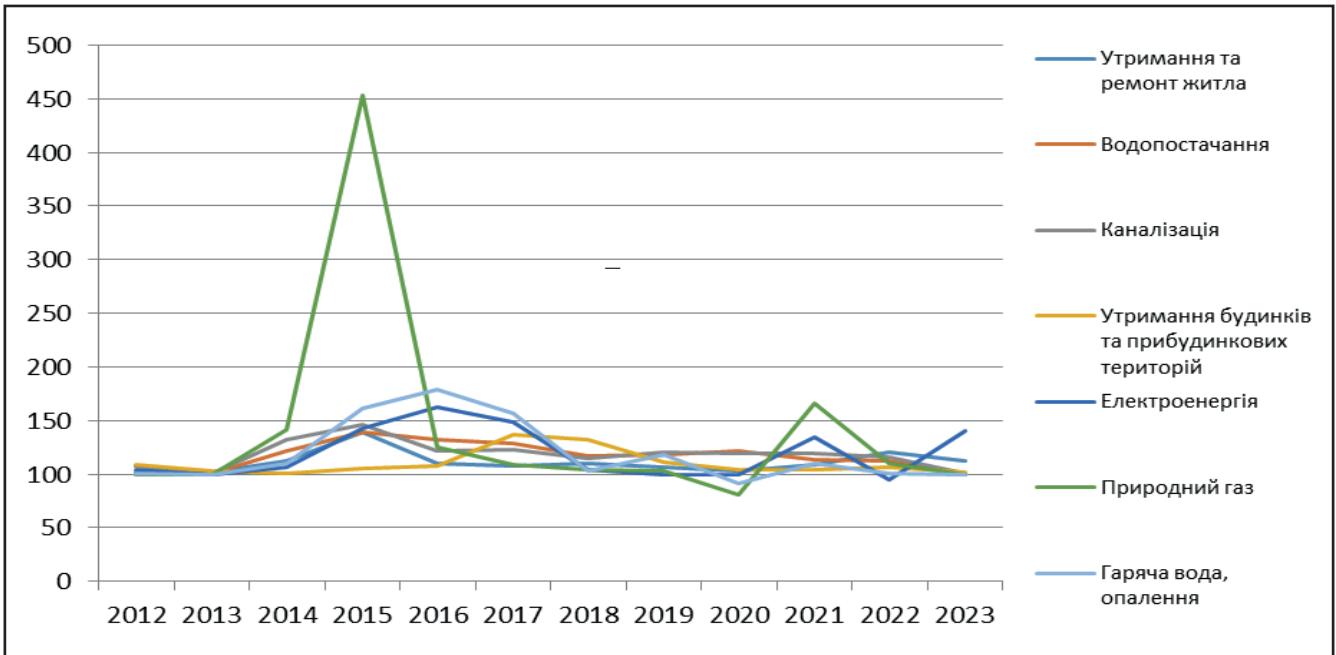


Рисунок 1. Динаміка індексу споживчих цін у сфері «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива», рік до попереднього року, %

Джерело: Індекси споживчих цін на товари та послуги (до відповідного періоду попереднього року) // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html [1].

безалкогольні напої» (+34,4%), «Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла» (+26,5%) (табл. 1). Зростання цін по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» за цей рік стало одним із найменших (+6,0%), що пояснюється провадженням політики певного «заморожування» цін на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії та природного газу для населен-

ня в умовах війни. У 2023–2024 рр. відбувається певна стабілізація споживчих цін по усіх групах товарів і послуг, крім житлово-комунальних – по останніх навпаки відбулося значне зростання.

З табл. 2 видно, що суттєве підвищення ІСЦ у сфері «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» у 2023 та 2024 рр. у визначальній мірі обумовлене підвищенням цін на електроенергію для населення – на 69,7% та 63,6% відповідно.

Таблиця 1. Динаміка ІСЦ в Україні в період широкомасштабної війни, до грудня попереднього року, %

Товари та послуги / Роки	12.2021	12.2022	12.2023	08.2024
Індекс споживчих цін	110,0	122,7	105,1	104,9
Продукти харчування та безалкогольні напої	112,7	134,4	104,0	102,7
Алкогольні напої, тютюнові вироби	109,4	122,7	109,6	106,2
Одяг і взуття	96,5	102,4	93,7	93,3
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	109,8	106,0	112,8	118,1
Предмети домашнього вжитку, побут. техніка та поточне утримання житла		126,5	100,7	100,7
Охорона здоров'я	106,1	119,9	108,7	108,2
Транспорт	111,1	142,9	103,2	105,2
Зв'язок	107,4	113,4	101,5	104,4
Відпочинок і культура	105	115,9	98,9	99,4
Освіта	117	109,8	112,8	101,4
Ресторани та готелі	109	122,5	113	107,7

Джерело: Індекси споживчих цін на товари та послуги, до грудня попереднього року // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscgr10_u.html [2].

Таблиця 2. Динаміка ІСЦ на житлово–комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії та природного газу, до грудня попереднього року, %

Товари та послуги / Роки	12.2022	12.2023	08.2024
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива, у т.ч.:	106,0	112,8	118,1
– фактична плата за житло (оренда житла)	117,6	108,1	104,9
– утримання та ремонт житла	124,6	103,4	102,9
– водопостачання	112,0	100,8	100,0
– прибирання сміття	115,3	105,5	104,0
– каналізація	114,9	100,7	100,0
– послуги з управління багатоквартирними будинками	103,2	103,0	108,6
– електроенергія	100,0	169,7	163,6
– природний газ	99,7	100,0	100,0
– гаряча вода, опалення	100,2	100,0	100,0

Джерело: Індеси споживчих цін на товари та послуги, до грудня попереднього року // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscgr10_u.html [2].

Нормативно–правове регулювання цін/тарифів на житлово–комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії і природного газу.

Згідно з законодавством України державне регулювання тарифів на житлово–комунальні послуги здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, та органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень.

Порядки формування тарифів на кожний вид житлово–комунальних послуг затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 № 869 «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово–комунальні послуги». (До Постанови додаються Порядок формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води та Порядок формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення). За цими порядками тарифи формуються за кожним суб'єктом господарювання, який одержав ліцензію на провадження певного виду господарської діяльності, з урахуванням економічно обґрунтованих планованих витрат на виробництво житлово–комунальних послуг, прибутку та інвестиційної складової частини.

Ціни на електроенергію для населення наразі повністю регулюються урядом. (Ціни електроенергії для побутових споживачів частково обумовлюється кон'юктурою ринку, а частково – регулюється).

Роздрібні ціни на природний газ, зокрема для побутових споживачів (населення), з 1 серпня 2020 р. встановлюються на підставі догово-

ру між постачальником та споживачем (тобто є договірними).

Особливості регулювання цін/тарифів у воєнний період.

З метою впорядкування функціонування ринку енергоносіїв та захисту споживачів відповідних послуг у воєнний період, 29.07.2022 р. було прийнято Закон України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» (ред. від 30.06.2024 р.) [3]. Цим законом встановлюється мораторій на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання, а саме визначається, що протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення тарифів на:

- послуги з розподілу природного газу для побутових споживачів;
- теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) для населення;
- послуги з постачання теплової енергії для населення та постачання гарячої води для населення.

Крім того, протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, ціна на природний газ для побутових споживачів, якщо вони уклали договір з суб'єктом ринку природного газу, на якого відповідно до Закону України «Про ринок природного газу» покладено спеціальні обов'язки, не підлягає збільшенню від ціни, що застосовувалася у відносинах між постачальниками та відповідними споживачами станом на

24 лютого 2022 року. (На практиці газопостачальна компанія «Нафтогаз» пропонує для домашніх господарств тарифний план «Фіксований», яким на 12 місяців наперед фіксується ціна 7,96 грн за 1 куб. м.)

Натомість, чинним законодавством України наразі не встановлено мораторій на зміну (підвищення) тарифів на централізоване водопостачання холодної води (ЦВП), централізоване водовідведення (ЦВВ), постачання електроенергії.

Отже, до кінця дії військового стану та шість місяців потому – відповідно до чинного законодавства України – не слід чекати підвищення тарифів на постачання теплової енергії й гарячої води, а також ціни на природний газ для населення.

Натомість тарифи на електроенергію, централізоване постачання холодної води та водовідведення, а також послуги з утримання житла й обслуговування прибудинкових територій скоріш за все будуть переглядатися досить часто, зокрема у воєнний час.

Електроенергія. З огляду на тяжкі втрати української енергетики та нагальну необхідність оперативного дороговартісного відновлення пошкоджених/зруйнованих внаслідок військових дій електричних мереж і обладнання, значну проблему для населення у воєнні, а також повоєнні роки становитиме суттєве зростання тарифів на електроенергію. (Це підтверджується зростанням тарифів на електроенергію для населення, що вже відбулося протягом 2022–2024 рр.).

Тарифи на електроенергію для населення в Україні регулюються державою і встановлюються НКРЕКП. Наразі для побутових споживачів діє

тариф, встановлений Постановою КМУ №632 від 31.05.2024 [5], на рівні 4,32 грн./кВт*год (нічний у разі встановлення двозонного лічильника становить 2,16 грн./кВт*год). Дія цього тарифу визначена до 30.04.2025 р. Велика ймовірність того, що по закінченні строку дії чинного тарифу він буде значно збільшений.

Водопостачання та водовідведення. В умовах війни внаслідок цілеспрямованих обстрілів об'єктів критичної інфраструктури стан українських водогонів суттєво погіршився, що суттєво обмежило доступ населення до послуг ЦВП й ЦВВ та погіршило якість надаваних послуг: пошкодження зазнали водопровідні та каналізаційні мережі, приміщення водоочисних споруд, насосних станцій та адміністративних будівель, каналізаційні очисні споруди, автомобільна та спеціалізована техніка. Ситуація ускладнюється також за рахунок таких факторів:

- ще до початку повномасштабної війни близько 50% водопровідних мереж та 42% мереж водовідведення потребували заміни [6];

- внаслідок воєнної міграції населення та скорочення бізнесу суттєво зменшився обсяг реалізації послуг ЦВП та ЦВВ, при цьому собівартість обслуговування систем залишилася на довоєнному рівні;

- в умовах значного погіршення екологічних умов та скорочення виробничої діяльності вітчизняних виробників виникла необхідність у закупівлі великої кількості дорогих реагентів за кордоном;

- протягом воєнного періоду для ліцензіатів НКРЕКП застосовуються тарифи для населення на рівні 24.02.2022 [7]. (У 2023 р. НКРЕ скоригувала тарифи на послуги 34 водоканалів, унаслідок чого із 1 липня вони мали зрости в серед-

Довідка. За оцінкою аналітиків Київської школи економіки (здійсненою у рамках проекту «Росія заплатить») [4], станом на травень 2024 р. прямі збитки енергетичного сектору України сягнули понад \$16,1 млрд. При цьому найбільші збитки спричинило руйнування об'єктів генерації електричної енергії (\$8,5 млрд) та магистральних ліній передачі електроенергії (\$2,1 млрд).

Зведена оцінка прямих збитків, непрямих втрат та потреб відновлення електроенергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, станом на травень 2024 р.

Електроенергетичний сектор	Прямі збитки, \$ млн	Непрямі втрати, \$ млн	Потреби відновлення, \$ млн
Розподіл е/е	801	3617	930
Передача е/е	2100	246	2632
Електрогенерація, у т.ч.	8524	12745	29277
ТЕЦ	1433	1578	3525
ТЕС	3588	4804	18131
АЕС	843	6371	1330
ВДЕ	2661	992	5671
Усього	1142	18607	3389

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

ньому на 32%. Однак через суспільний розголос та критику ухвали регулятора Президентом і урядом НКРЕКП скасувала попереднє рішення [8]).

Неліцензіати НКРЕКП (водоканали малих населених пунктів) за погодженням з органами місцевого самоврядування могли підвищувати тарифи на ЦВП і ЦВВ для населення місцевих громад.

Виходячи з вищезазначеного, існують об'єктивні умови для підвищення тарифів на ЦВП та ЦВВ. Наслідками збереження існуючої ситуації стануть: обмеження/відсутність доступу до ЦВП та ЦВВ через неможливість відновлення пошкоджених/зруйнованих мереж та обладнання; зниження якості води та санітарно–епідеміологічної безпеки населення через нестачу реагентів; зростання аварійності через підвищення рівня зношеності систем; погіршення фінансового стану підприємств ЦВП та ЦВВ, накопичення заборгованості, зокрема за електроенергію, що у свою чергу позначиться на фінансовому стані енергетичних компаній; відтік кваліфікованих кадрів через низький рівень та невчасну виплату заробітної плати (додатково до мобілізації частини співробітників до ЗСУ).

Фахівцями у сфері ЦВП і ЦВВ зазначається, що для забезпечення більш–менш повноцінного функціонування водоканалів тарифи на централізоване водопостачання і водовідведення мають бути підвищені вже у 2024 році на 50%.

Інші житлово–комунальні послуги. Скоріш за все продовжать зростати також комунальні ціни на утримання житла та обслуговування прибудинкових територій, зокрема через необхідність відновлення/ремонтів в умовах здорожчання матеріалів, комплектуючих, праці.

Вплив динаміки цін на житлово–комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії й природного газу на загальний індекс споживчих цін в Україні.

Проведений економетричний аналіз доводить наявність суттєвого позитивного (зі знаком «+») впливу фактора «Індекс споживчих цін у секторі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» на загальний індекс споживчих цін на товари та послуги в Україні (ІСЦ). Іншими словами, динаміка загального СРІ України у значній мірі залежить від зміни цін у секторі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива», що ілюструється графіками на рис. 2.

За даними ДССУ вага індексу цін сектору «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» цього сектору становить 8,671% у загальному індексі споживчих цін (згідно чинної вагової структури індексу споживчих цін ДССУ [10]). Динаміка цін у секторі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» визначається зміною споживчих цін на утримання житла,

Довідка: відповідно до чинного законодавства України повноваження зі встановлення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення в Україні розділені між НКРЕКП та органами місцевого самоврядування.

НКРЕКП здійснює встановлення тарифів на комунальні послуги суб'єктам природних монополій та суб'єктам господарювання на суміжних ринках, ліцензування діяльності яких здійснюється НКРЕКП, а саме у разі, якщо системи централізованого водопостачання та/або водовідведення суб'єктів господарювання розташовані в одному чи декількох населених пунктах у межах території однієї або більше областей (включаючи місто Київ), сукупна чисельність населення яких становить більше ніж сто тисяч осіб та обсяги реалізації послуг яких становлять відповідно: з централізованого водопостачання – більше ніж триста тисяч метрів кубічних на рік; з централізованого водовідведення – більше ніж двісті тисяч метрів кубічних на рік.

Органи місцевого самоврядування (на пленарних засіданнях районної, обласної ради) встановлюють тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення підприємствам, які не підпадають під державне регулювання НКРЕКП

Довідка: за інформацією президента Асоціації «Укрводоканалекологія» Д.Новицького (03.04.2024) [9]:

– через повномасштабну російську агресію пошкоджено 583 об'єкти (відновлено 223) та 1 108 кілометрів водопровідно–каналізаційних мереж (відновлено 277 кілометрів). Наразі тільки 64% споживачів мають постійний доступ до систем централізованого водопостачання та водовідведення;

– водопровідно–каналізаційна галузь України зазнала збитків на 11 млрд дол., при цьому чинні тарифи покривають лише 43% потреб водоканалів;

– зношеність основних фондів, залежно від регіону, варіюється від 33% до 70%. Через руйнування критичної інфраструктури, гідравлічні удари, спричинені вимкненням електроенергії, рівень аварійності мереж у деяких містах зріс до 80%. За оцінками міжнародних експертів, у 2024 році 8 млн людей матимуть обмежений доступ до централізованого водопостачання та водовідведення;

– обсяги виробництва в середньому по галузі скоротилися на 30% у 2022 році та на 15% – у 2023–му. Як наслідок, операційні збитки водоканалів перевищили 12 млрд грн.

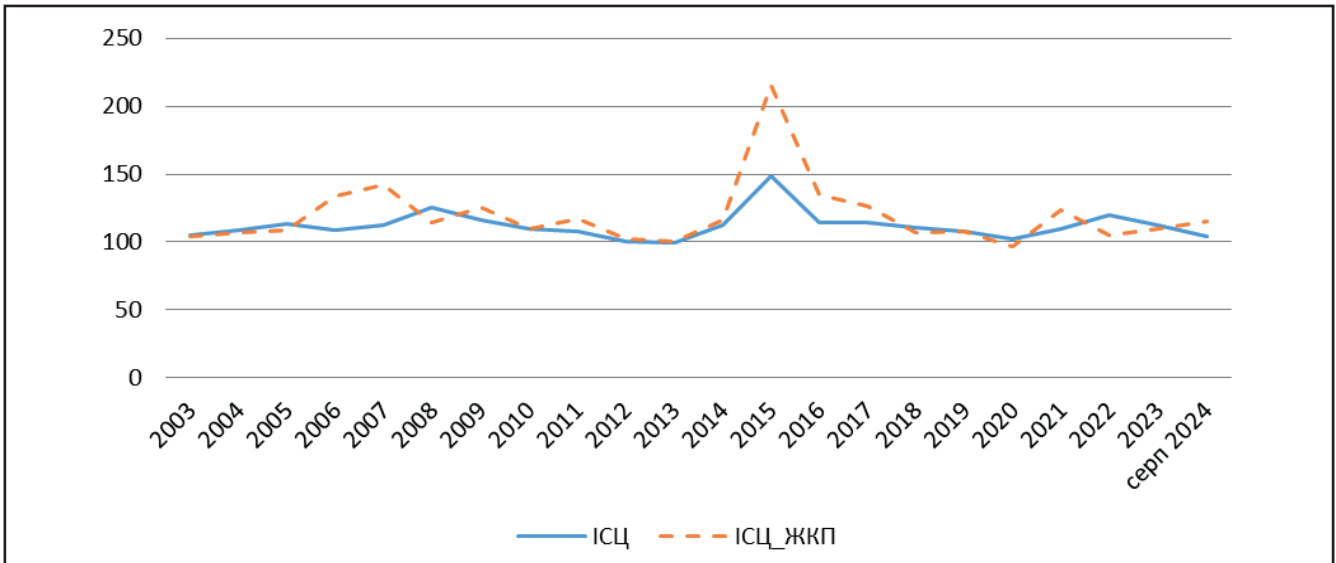


Рисунок 2. Порівняння динаміки індексу споживчих цін в Україні (ІСЦ) з індексом споживчих цін у сфері «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (ІСЦ_ЖКП)

Джерело: Індекси споживчих цін на товари та послуги (до відповідного періоду попереднього року) // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html [1].

постачання холодної й гарячої води, водовідведення, постачання електроенергії та природного газу, постачання теплової енергії – найбільшу вагу складають ціни на природний газ (2,652% у загальному ІСЦ), електроенергію (1,672%), опалення (1,49%).

Отже, зростання цін/тарифів на ЖКП та послуги з постачання електроенергії й природного газу – що диктується нагальними потребами відновлення/модернізації/розвитку комунальних мереж та технологічного обладнання з метою відновлення повноцінного доступу спожи-

Таблиця 3. Оцінка зміни загального індексу споживчих цін за рахунок зміни цін на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії та природного газу

Послуга/товар	Частка в ІСЦ	Зміна цін, %	Зміна ІСЦ, в.п.	Зміна цін, %	Зміна ІСЦ, в.п.	Зміна цін, %	Зміна ІСЦ, в.п.	Зміна цін, %	Зміна ІСЦ, в.п.
Фактична плата за житло (оренда житла)	0,00915	30	0,275	50	0,458	70	0,6405	100	0,915
Плата за власне житло	0,00432	30	0,130	50	0,216	70	0,3024	100	0,432
Утримання та ремонт житла	0,00078	30	0,023	50	0,039	70	0,0546	100	0,078
Водопостачання	0,00222	30	0,067	50	0,111	70	0,1554	100	0,222
Прибирання сміття	0,00083	30	0,025	50	0,042	70	0,0581	100	0,083
Каналізація	0,00116	30	0,035	50	0,058	70	0,0812	100	0,116
Інші послуги, пов'язані з утриманням житла	0,00291	30	0,087	50	0,146	70	0,2037	100	0,291
Електроенергія	0,01672	30	0,502	50	0,836	70	1,1704	100	1,672
Газ	0,02652	30	0,796	50	1,326	70	1,8564	100	2,652
Тверде паливо	0,00493	30	0,148	50	0,247	70	0,3451	100	0,493
Гаряча вода, опалення	0,01718	30	0,515	50	0,859	70	1,2026	100	1,718
За сектором «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» – загалом	0,08671	30	2,601	50	4,336	70	6,0697	100	8,671

Джерело: розрахунки автора.

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

вачів до зазначених послуг необхідного обсягу та якості – у воєнні і особливо повоєнні роки (коли будуть зняті обмеження на підвищення цін на природний газ, гарячу воду, тепло) може стати суттєвим інфляційним чинником.

Для аналізу макроекономічної ситуації та виробітки оптимальних рішень цінової політики у сфері житлово–комунальних послуг та постачання електроенергії й природного газу представляється важливим оцінити вплив ймовірної зміни зазначених цін/тарифів на динаміку інфляції

в Україні. Для здійснення оцінки ІСЦ використано чинну вагову структуру для розрахунку ІСЦ (за даними ДССУ). Результати розрахунків представлено в табл. 3.

Результати розрахунків, представлені в табл. 3, є суто теоретичними – такими, що надають уявлення про ступінь росту ІСЦ в Україні за рахунок різних варіантів (масштабів) зростання цін по сектору «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива». З табл. 3 видно, що у разі суттєвого збільшення цін/тарифів представлених товарів/послуг

Довідка.

Згідно з інформацією президента Асоціації Укрводоканалекологія Д.Новицького Укрінформу [11], для того, щоб водоканали в Україні могли працювати повноцінно, тарифи на централізоване водопостачання і водовідведення мають бути підвищені у 2024 році на 50%.

За словами Дмитра Новицького, останній раз тарифи були встановлені у 2021 році на 2022 рік. У липні 2023 р. тарифи на послуги 34 водоканалів мали зрости в середньому на 32%, але після критики влади плановане підвищення було скасовано. Між тим, за твердженням Д.Новицького вартість складових тарифу, таких як електроенергія, матеріали для ремонту та інші, зросла в 1,5–3 рази.

Голова Спільки споживачів комунальних послуг О.Попенко заявив [12], що вартість електроенергії для населення у 2025 році зросте до 6,5–7 грн. (зростання на 50–60%). А за 2–3 роки тариф може досягти 8–9 грн. Ціни на постачання природного газу, тепла та гарячої води за чинним законодавством України не збільшуватимуться протягом війни і шість місяців потому.

Ціни на інші житлово–комунальні послуги (послуги, пов'язані з утриманням житла, обслуговування прибудинкових територій, прибирання та вивозом сміття, тверде паливо) будуть скоріш за все поступово підвищуватися з урахуванням підвищення матеріалів, палива, заробітної плати тощо) – приблизно аналогічно росту у 2023–2024 р.

Інфляційний звіт НБУ від липня 2024 р. У прогнозі НБУ [13] припускається поступове підвищення тарифів ЖКГ, однак терміни й параметри їх коригування є сферою невизначеності. Прогноз побудований на припущенні щодо незмінності окремих тарифів на послуги ЖКГ (газ, опалення та постачання гарячої води) протягом 2024 року. Проте складний стан в енергетиці та державному бюджеті, ймовірно, зумовлять поступове коригування тарифів у наступних роках. Очікується, що з 2025 року розпочнеться поступове приведення тарифів до їх економічно обґрунтованих рівнів.

Таблиця 4. Оцінка впливу на динаміку очікуваної (декларованої уповноваженими особами) зміни тарифів на послуги по сектору «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» на ІСЦ в Україні

Послуги	Частка у ІСЦ	Очікуваний ріст цін у найближчий період, %	Зміна ІСЦ за рахунок зміни цін по сектору «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива», в.п.
Фактична плата за житло (оренда житла)	0,00915	+10	0,092
Плата за власне житло	0,00432	+10	0,043
Утримання та ремонт житла	0,00078	+7	0,005
Водопостачання	0,00222	+50	0,111
Прибирання сміття	0,00083	+7	0,006
Каналізація	0,00116	0	0,000
Інші послуги, пов'язані з утриманням житла	0,00291	+10	0,029
Електроенергія	0,01672	+60	1,003
Газ	0,02652	0	0,000
Тверде паливо	0,00493	+10	0,049
Гаряча вода, опалення	0,01718	0	0,000
Усього по сектору «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива»	0,08671		1,339

Джерело: розрахунки автора.

можна чекати досить значного росту ІСЦ в Україні. Найбільший вплив на ІСЦ спричиняє зростання цін на природний газ, гарячу воду, опалення, електроенергію. Зокрема підвищення з 01.06.2024 р. тарифів на електроенергію для населення з 2,64 до 4,32 грн/кВт*год – тобто на 63,6% – призведе до збільшення ІСЦ (у річному вимірі) на 1,06% (лише за рахунок цього фактору).

Виходячи з законодавчих положень та заяв уповноважених посадових осіб та експертів оцінено ймовірну зміну тарифів на послуги у секторі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» у найближчій перспективі (табл. 4).

Згідно розрахунків, представлених в табл. 4, очікуване зростання цін на житло (на 7–10%), водопостачання і водовідведення (на 50%) і на електроенергію (на 60%) призведе до збільшення ІСЦ на 1,34 в.п. Слід зазначити, що на ІСЦ будуть впливати також інші фактори, зокрема зміна цін на інші товари/послуги, динаміка реальних доходів домашніх господарств, загальна економічна ситуація в країні.

Напрями послаблення впливу росту житлово–комунальних тарифів на динаміку інфляції в Україні.

З огляду на необхідність відновлення пошкоджених/зруйнованих комунальних та енергетичних активів та значне здорожчання собівартості відповідних послуг, підвищення тарифів для населення є неминучим, і скоріш за все таке підвищення буде досить значним і тривалим. Послабленню негативного впливу на населення з боку зростання цін/тарифів на житлово–комунальні послуги та енергоносії сприятимуть:

- застосування інноваційних технологій та сучасних підходів при відновленні комунальних та енергетичних об'єктів, упровадження сучасного менеджменту підприємств–надавачів послуг – це дозволить зменшити собівартість виробництва й скоротити технологічні втрати при наданні послуг, а отже гальмуватиме зростання тарифів. Обов'язковість використання при відбудові сучасних технологій має бути закріплено на законодавчому рівні;

- забезпечення принципу енергоефективності при відновленні житлового фонду, розробка ефективного поведіння з морально і фізично застарілим житлом. Представляється важливим при відновлюванні/новому будівництві об'єктів житла забезпечити застосовування виключно інноваційних будівельних технологій, зокрема

сучасних архітектурних рішень, менеджменту будівництва, сучасних матеріалів, енергоефективності та енергозбереження – це має бути врегульовано законодавчо. Застосування такого підходу дозволить населенню, при покращенні комфортності життя, суттєво зменшити обсяг споживання комунальних й енергетичних ресурсів та економити кошти;

- дотримання поетапності (поступовості) процесу підвищення цін/тарифів для населення. Прийняття рішення про підвищення тарифів на окремі житлово–комунальні послуги має координуватися з загальноекономічною динамікою та динамікою доходів населення. Динаміка зростання тарифів повинна певним чином бути прив'язана до динаміки реальної заробітної плати, індексації пенсій та інших соціальних виплат;

- державна підтримка соціально–вразливих верств населення.

Висновки.

Необхідність збільшення цін/тарифів на житлово–комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії й природного газу диктується загальними потребами відновлення/модернізації/розвитку комунальних мереж та технологічного обладнання з метою відновлення повноцінного доступу споживачів до відповідних послуг необхідного обсягу та якості. У воєнні й особливо повоєнні роки (коли будуть зняті обмеження на підвищення цін на природний газ, гарячу воду, тепло) це може стати суттєвим інфляційним чинником, а також вагомим додатковим тягарем для населення.

Для виробітки оптимальних рішень цінової політики важливо враховувати макроекономічні та соціальні наслідки підвищення тарифів. Проведені економіко–математичні дослідження дозволили кількісно оцінити вплив зростання житлово–комунальних тарифів на рівень інфляції – за умовними (теоретичними) сценаріями та реальними очікуваннями щодо росту зазначених цін/тарифів у найближчій перспективі, виходячи з чинного законодавства та прогнозів експертів.

З огляду на необхідність відновлення пошкоджених/зруйнованих комунальних та енергетичних активів та значне здорожчання собівартості відповідних послуг, підвищення тарифів для населення є неминучим, і скоріш за все таке підвищення буде досить значним і тривалим. Як напрями послаблення негативного впливу

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

росту цін можуть стати такі: застосування інноваційних технологій та сучасних підходів при відновленні комунальних та енергетичних об'єктів, упровадження сучасного менеджменту підприємств–надавачів послуг; забезпечення принципу енергоефективності при відновленні житлового фонду, розробка ефективного поводження з морально і фізично застарілим житлом; поетапність процесу підвищення цін; державна підтримка соціально–вразливих верств населення.

Список використаних джерел.

1. Індeksi споживчих цін на товари та послуги (до відповідного періоду попереднього року) // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html
2. Індeksi споживчих цін на товари та послуги, до грудня попереднього року // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscgr10_u.html.
3. Закон України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» (ред. від 30.06.2024 р.). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#Text>.
4. Збитки та втрати енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії перевищили \$56 млрд – оцінка KSE Institute станом на травень 2024 року // Київська школа економіки. – 10.06.2024 – URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-energetichnogo-sektoru-ukrayini-vnaslidok-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rosiyi-perevishhili-56-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-traven-2024-roku/>.
5. Постанова КМУ №632 від 31.05.2024. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-5-cherwnia-2019-r-t310524>.
6. НКРЕКП підготувала відповіді на запитання по темі можливого перегляду тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення (ЦВВ) // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (nerc.gov.ua). – URL: <https://www.nerc.gov.ua/news/nkrekp-pidgotuvala-vidpovid-na-zapitannya-po-temi-mozhlivogo-pereglyadu-tarifiv-na-centralizovane-vodopostachannya-ta-centralizovane-vodovidvedennya-cvv>.
7. Тарифи на водопостачання та водовідведення від 01.08.2024 // НКРЕКП/ – URL: https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Sfery_Voda/taryfy_na_vodopost_ta_vodovidved/taryfy_na_vodopost_ta_vodovidved_01.08.2024.pdf.
8. Постанова НКРЕКП №822–26/23 від 03.07.2023 – URL: <https://www.nerc.gov.ua/storage/app/uploads/public/64a/28a/f40/64a28af409324818031905.pdf>.
9. Збитки галузі водопостачання через війну сягнули \$11 мільярдів // Укрводоканалекологія (ukrinform.ua). – 03.04.2024. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3848056-zbitki-galuzi-vodopostacanna-cerez-vijnu-sagnuli-11-milardiv-ukrvodokanalekologija.html>.
10. Вагова структура для розрахунку ІЦЦ // Державна служба статистики України. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/isc/vs_08_u.htm.
11. На скільки можуть підняти тарифи на воду в 2024 – експерт Дмитро Новицький // NV. – URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/na-skilki-mozhut-pidnyati-tarifi-na-vodu-v-2024-ekspert-dmitro-novickiy-50372643.html>.
12. Вартість електроенергії для населення у 2025 році зросте – Попенко назвав суму // Новини.live (novyny.live) – URL: <https://videos.novyny.live/finance/vartist-elektroenergiyi-dlia-naselennia-zroste-skilki-dovedetsia-platiti-203696.html>.
13. Інфляційний звіт // НБУ. – липень 2024. – URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=9.

References:

1. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy (do vidpovidnoho periodu poperedn'oho roku) // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html.
2. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy, do hrudnya poperedn'oho roku // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscgr10_u.html.
3. Zakon Ukrayiny «Pro osoblyvosti rehulyuvannya vidnosyn na rynku pryrodnoho hazu ta u sferi teplopostachannya pid chas diyi voyennoho stanu ta podal'shoho vidnovlennya yikh funktsionuvannya» (red. vid 30.06.2024 r.). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#Tekst>.

4. Zbytky ta vtraty enerhetychnoho sektora Ukrainy vnaslidok povnomasshtabnoho vtorhnennya Rosiya perevyshchyla \$56 mlrd – otsinka KSE Institute stanom na traven' 2024 roku // Kyivs'ka shkola ekonomiky. – 10.06.2024 – URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-energetichnogo-sektoru-ukrayini-vnaslidok-povnomasshtabno-go-vtorgnennya-rosiyi-perevishhili-56-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-traven-2024-roku/>.

5. Postanova KМУ №632 vid 31.05.2024. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-5-cherwnia-2019-r-t310524>.

6. NKREKP pidhotuvala vidpovidi na zapytannya za temoyu mozhlivoho perehlyadu taryfiv na tsentralizovane vodopostachannya ta tsentralizovane vodovidvedennya (TSV) // Natsional'na komisiya, shcho peredbachaye derzhavne rehulyuvannya u sferi enerhetyky ta komunal'nykh posluh (nerc.gov.ua). – URL: <https://www.nerc.gov.ua/news/nkrekp-pidgotuvala-vidpovidi-na-zapitannya-po-temi-mozhlivogo-pereglyadu-tarifiv-na-centralizovane-vodopostachannya-ta-centralizovane-vodovidvedennya-cv>.

7. Taryfy na vodopostachannya ta vodovidvedennya vid 01.08.2024 // NKREKP/ – URL: https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Sfery_Voda/taryfy_na_vodopost_ta_vodovidved/taryfy_na_vodopost_ta_vodovidved__01.08.2024.pdf.

8. Postanova NKREKP №822-26/23 vid 03.07.2023 – URL: <https://www.nerc.gov.ua/storage/app/uploads/public/64a/28a/f40/64a28af409324818031905.pdf>.

9. Zbytky haluzi vodopostachannya cherez viynu syah-nuly \$11 mil'yardiv // Ukrvodokanalekologiya (ukrin-

form.ua). – 03.04.2024r. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3848056-zbitki-galuzi-vodopostacanna-cerez-viynu-sagnuli-11-mil-lardiv-ukrvodokanalekologia.html>.

10. Vahova struktura dlya rozrakhunku ISTS // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/isc/vs_08_u.htm.

11. Na skil'ky mozhut' pidnyaty taryfy na vodu u 2024 rotsi – ekspert Dmytro Novyts'kyi // NV. – URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/na-skilki-mozhut-pidnyati-tarifi-na-vodu-v-2024-ekspert-dmitro-novickiy-50372643.html>.

12. Vartist' elektroenerhiyi dlya naselennya u 2025 rotsi – Popenko nazvav sumu // Novyny.live (novyny.live) – URL: <https://videos.novyny.live/finance/vartist-elektroenergiyi-dlia-naselennia-zroste-skilki-dovedetsia-platiti-203696.html>.

13. Inflyatsiynyy zvit // NBU. – lypen' 2024 r. – URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=9.

Дані про автора

Лебеда Тетяна Борисівна,

к. е. н., провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ
e-mail: talebeda@ukr.net

Data about the author

Tetiana Lebeda,

PhD in Economics, Leading Researcher Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine (Kyiv)
e-mail: talebeda@ukr.net

УДК 330.322

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14368294>

КРАСНОЖОН С. В.

ПІДДУБНИЙ В. А.

Оптимізація розвитку людського капіталу як фактор активізації індивідуального інвестування

Предмет дослідження – проблеми та шляхи оптимізації розвитку людського капіталу з метою підвищення інвестиційної активності індивідуального інвестування.

Мета статті – проаналізувати поточні проблеми інноваційно-інвестиційних інструментів розвитку людського капіталу та визначити можливості їх оптимізації для стимулювання інвестиційної активності індивідуальних інвесторів щодо економічного зростання країни.

Методологія проведення роботи – проведення огляду наукової літератури та документів, що стосуються розвитку людського капіталу, інвестиційної діяльності індивідуальних інвесторів та аналіз конкретних випадків державної оптимізації фінансування у людський капітал і підтримка їх на високому рівні.

Результати роботи – виявлено поточні проблеми та можливості розвитку людського капіталу для стимулювання інвестицій та підтримки їх на високому рівні є стратегічно необхідною умовою виходження України в число розвинутих країн економічного зростання.

Висновки – інвестиції держави у людський розвиток та формування людського капіталу мають збільшуватись. Необхідно заохочувати та підтримувати бажання персоналу здобувати вищу освіту, створювати умови для підвищення його культурного рівня, охорони здоров'я.

Ключові слова: оптимізація, людський капітал, інвестиції, нагромадження, індивідуальні інвестори, економічний розвиток.

KRASNOZHON S. V.
PIDDUBNIY V. A

Optimization of human capital development as a factor of activation of individual investment

The subject of the study – problems and ways to optimize the development of human capital in order to increase the investment activity of individual investment.

Purpose of the article – to analyze the current problems of innovation and investment tools for human capital development and identify opportunities for their optimization to stimulate the investment activity of individual investors in the country's economic growth.

Methodology – reviewing scientific literature and documents related to human capital development, investment activities of individual investors, and analyzing specific cases of state optimization of human capital investments and maintaining them at a high level.

Results – the current problems and opportunities for human capital development to stimulate investment and maintain it at a high level are identified as a strategically necessary condition for Ukraine to become a developed country with economic growth.

Conclusions – government investment in human development and human capital formation should increase. It is necessary to encourage and support the desire of staff to pursue higher education, to create conditions for improving their cultural level and health care.

Keywords: optimization, human capital, investment, accumulation, individual investors, economic development.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток української економіки змушує перейти на інноваційно–інвестиційний шлях її розвитку. Найбільш перспективним напрямом інвестування коштів підприємства є інвестиції у людський капітал, це безпосередньо пов'язано з розвитком людського капіталу, тобто основних характеристик, що визначають його як основний ресурс підприємства, адже саме це дозволяє отримати найбільший за розміром та довготривалий за часом соціально–економічний ефект. В Україні спостерігаються тенденції зростання обсягів інвестицій у людський капітал, які безпосередньо пов'язані з економічною і соціальною сторонами виробництва для досягнення поставлених цілей. Адже утвердження України як держави, в якій найвищою цінністю визначається людина, проблема інвестування у розвиток людини є досить актуальною, що зумовило вибір напряму дослідження в науковому та

практичному аспектах. В основному людський капітал, розглядається як об'єкт інвестування, в той час недостатня увага приділяється людському капіталу як суб'єкту цього процесу. Тому виникає потреба подальшого дослідження питання сутності інвестицій в людський капітал та їх відмінності від інших видів капіталу та дослідження ефективності інвестицій у людський капітал.

Досвід економічно розвинених країн світу свідчить, що інвестування у людський капітал навіть у незначних обсягах дозволяє отримати набагато більшу економічну віддачу у довгостроковій перспективі, ніж значні вкладення коштів у технічний розвиток підприємства. Інвестиції в людський капітал розглядаються як дуже важливе джерело економічного росту, більш важливе, ніж інвестиції у фізичний капітал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує дискусія про те, наскільки припустимо інвес–

тиції в людський капітал порівнювати зі звичайними інвестиціями. Одні дослідники розуміють під ними витрати коштів, спрямованих на підвищення його результативності, інші — будь-які дії або заходи, спрямовані на поліпшення характеристик людського капіталу. Це підтверджує те, що серед учених–економістів нема єдиної думки щодо трактувань цього поняття.[3,5] На наш погляд, інвестиції в людський капітал — це всі цілеспрямовані вкладення в розвиток трудових ресурсів, що сприяє вдосконаленню інтелектуального та професійного росту індивіда, зростанню національного доходу (або доходу підприємства) та потребують суттєвих затрат. До таких інвестицій можна віднести витрати на одержання освіти, підвищення кваліфікації, збереження та зміцнення здоров'я, народження і виховання дітей, вдосконалення комунікативних здібностей.

Виклад основного матеріалу. Особливості інвестицій в людський капітал, що відрізняють їх від інших видів інвестицій:

- віддача від інвестицій в людський капітал безпосередньо залежить від терміну життя його носія (від тривалості працездатного періоду). Чим раніше робляться вкладення в людини, тим швидше вони починають давати віддачу;

- людський капітал не тільки схильний до фізичного і морального зносу, але і здатний накопичуватися і множитися;

- у міру нагромадження людського капіталу його прибутковість підвищується до певної межі, обмеженої верхньою межею активної трудової діяльності (активного працездатного віку), а потім різко знижується;

- не всякі інвестиції в людину можна вважати вкладенням в людський капітал. Наприклад, витрати, пов'язані з кримінальною діяльністю, не є інвестиціями в людський капітал, оскільки суспільно нецільні і шкідливі для суспільства. характер і види вкладень в людину обумовлені історичними, національними, культурними особливостями і традиціями;

- у порівнянні з інвестиціями в інші різні форми капіталу інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними як з точки зору окремої людини, так і з точки зору всього суспільства [1].

Необхідно зазначити, що на рівень розвитку людського капіталу значний вплив має зацікавленість держави у його збільшенні шляхом фінансування з Державного бюджету освіти, охорони здоров'я і духовного та фізичного розвитку на-

селення. У розвинених країнах світу держава бере на себе все більшу частку витрат на людський розвиток. Це обумовлено надзвичайно важливим стратегічним значенням таких інвестицій і тим, що вони мають значний позитивний зовнішній ефект для соціального та інноваційного розвитку. Збільшення інвестицій у людський капітал і підтримка їх на високому рівні є стратегічно необхідною умовою входження України в число розвинутих країн. Найбільш вагомою формою інвестицій є освіта, від якої досягається найбільша ефективність. За дослідженнями науковців, 40% ефективності забезпечується іншими факторами (природними здібностями та хистом людини, її поведінкою, соціальним походженням). Такий відчутний вплив примусив науковців звернути особливу увагу щодо ефективності інвестицій в освіту. У більшості випадків економічна ефективність порівнюється із заробітною платою та кваліфікацією працівника [2]. Інвестиції сприяють формуванню висококваліфікованих працівників та завдяки їх використанню забезпечують більш високі темпи економічного розвитку країни. Підвищення асигнувань на освіту на 1% призводить до збільшення ВВП країни на 0,35%. Підвищення рівня освіти забезпечує підвищення ефективності праці працівника або завдяки зростанню продуктивності праці, або через отримання знань, які роблять його здатним здійснювати таку трудову діяльність, результати якої представляють велику цінність.

Однак освіта — далеко не єдина детермінанта заробітків. Мотивація, виробничий досвід, рівень здібностей, соціальне походження, стан здоров'я — все це так чи інакше відображається на величині заробітку. Тому приписування освіти всієї різниці в заробітках між групами з різним рівнем підготовки призводить до завищення дійсного економічного ефекту навчання. Окрім освіти, на ефективне використання людської праці впливає збереження здоров'я людини. Тому другим значущим вкладенням у людину є інвестиції в охорону здоров'я, які здатні позитивно вплинути на стан здоров'я індивіда. Здоров'я має споживчу вартість, оскільки не може бути предметом купівлі–продажу. Але його стан можна значно покращити, інвестуючи кошти в охорону здоров'я. Отже, інвестиції у розвиток охорони здоров'я здатні забезпечити інвестору вигоду у вигляді самого здоров'я, ефективного використання людського потенціалу та підвищують можливість отриман-

ня додаткових доходів, адже міцне здоров'я стає важливою умовою здобуття освіти, знань та навичок. Третя група витрат являє собою витрати на мобільність. Мобільність як актив людського капіталу на особистісному рівні характеризується здатністю індивіда якісно вдосконалюватись і швидко адаптуватись до нових умов життєдіяльності, спроможністю до цілеспрямованої зміни свого соціального статусу, професійної належності, сфери зайнятості, виду трудової діяльності, робочого місця, території проживання на інші. Мобільність допомагає ефективно використовувати нагромаджений людський капітал. Але необхідна певна інформація щодо найкращого використання людського капіталу на ринку праці. Тому вкладення у пошук економічно значимої інформації про ціни та доходи є важливими короткостроковими інвестиціями у людський капітал[4].

Несприятливі умови інвестування в освіту в Україні спричинені відсутністю узгодження розвитку освітніх послуг з реальним попитом на ринку праці, проблеми працевлаштування випускників навчальних закладів призводить до того, що десятки тисяч молодих українських фахівців з вищою освітою кожен рік відїжджають за межі держави. Основна суперечність у сфері інноваційного розвитку полягає в тому, що, з одного боку, є досить високий інноваційний потенціал, а з іншого — така структура економіки і механізми господарювання, які цей потенціал просто не сприймають. Отже, населення інвестує в освіту величезні кошти. Але ці кошти часто виявляються неефективними.

Висновки

Інвестиції у формування та розвиток людського капіталу мають високий рівень віддачі у порівнянні з фізичним капіталом, але й високий ступінь ризику та невизначеності, який набагато більше, ніж для фізичного капіталу. Людський капітал не тільки схильний до фізичного та морального зношування, але й здатний накопичуватися в процесі свого використання, що потребує великих матеріальних та інших витрат від суб'єктів інвестування. Поки що держава є основним інвестором у людський розвиток. Тому необхідно створити умови для збільшення інвестицій підприємствами. Це можливо здійснити на основі суттєвого зростання доходів населення, підвищення рівня ефективності підприємств та впровадження на них сучасного кадрового менеджменту, спрямованого на розвиток

персоналу. Разом з тим інвестиції держави у людський розвиток та формування людського капіталу мають збільшуватись. Необхідно заохочувати та підтримувати бажання персоналу здобувати вищу освіту, створювати умови для підвищення його культурного рівня, охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Кобилянко Т.В. Інвестиції в людський капітал: основні особливості, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Т.В. Кобилянко, Н.В. Кошулаб // Рідна Україна, 2012. — Режим доступу: <http://worldukraine.abwo.biz/?p=1746>
2. Кошулько О.П. Удосконалення системи управління людським капіталом на підприємствах засобами впровадження сучасних організаційно-економічних механізмів // Економіка. Фінанси. Право. — 2009. — №3. — С. 7—11.
3. Левчук О.В. Інвестиції в людський капітал як визначальний фактор розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс] / О.В. Левчук // Ефективна економіка, 2013. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712>
4. Сардак С.Е. Перспективні форми інвестування у людський потенціал на вітчизняних підприємствах // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — №22. — С. 9—11.
5. Чечель О.М. Інвестування у розвиток людини як пріоритетний напрям формування людського капіталу // Економіка та держава. — 2010. — №3. — С. 86—88.

References:

1. Kobylianko, T.V. (2012), «Investment in human capital: the basic features, problems and prospects», *Ridna Ukraina*, [Online], available at: <http://worldukraine.abwo.biz/?p=1746> (Accessed 24 Apr 2014).
2. Koshulko O.P. Improvement of the human capital management system at enterprises by means of implementation of modern organizational and economic mechanisms // *Ekonomika. Finance. Law.* — 2009. — No. 3. — P. 7—11.
3. Levchuk, O.V. (2013), «Investment in human capital as a determining factor in the development of a modern economy», *Efektivna ekonomika*, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712> (Accessed 13 May 2014).
4. Sardak S.E. Perspective forms of investing in human potential at domestic enterprises // *Investments: practice and experience.* — 2009. — №22. — P. 9—11.
5. Chechel O.M. Investing in human development as a priority direction of human capital formation // *Ekonomika i derzhava.* — 2010. — №3. — P. 86—88.

Дані про авторів**Красножон Світлана Володимирівна,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: svelte@ukr.net

Піддубний Володимир Антонович,

д. т. н., професор кафедри технології і організації ресторанного господарства Київського національного торговельно–економічного університету

e-mail: profpod@ukr.net

Data about the authors**Svitlana Krasnozhon,**

Candidate of economics, associate professor of department of corporate finance and controlling Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

e-mail: svelte@ukr.net

Volodymyr Pidubniy,

Doctor of engineering, professor, professor department of technology and organization of Restaurant Industry Kyiv National Trade and Economics University

e-mail: profpod@ukr.net

УДК: 336.71:330.322.1(477)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14368584>

КОНОНЧУК О. В.

Оцінювання фінансових ресурсів домогосподарств України: доходи, витрати, інструменти інвестування

Предмет дослідження – фінансові ресурси домогосподарств України у розрізі їх доходів, витрат та інструментів інвестування в умовах економічної нестабільності та воєнного стану.

Метою статті є оцінка сучасного стану банківських послуг управління інвестиційними ресурсами домогосподарств та запропонувати підходи до їх удосконалення в умовах фінансової невизначеності.

Методологія проведення роботи – використано системний підхід, статистичний аналіз структури витрат і доходів домогосподарств, методи порівняння та узагальнення для визначення основних обмежень у використанні інвестиційних послуг. Проведено аналіз структури депозитного портфеля, а також вивчення динаміки обсягів облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) у власності фізичних осіб.

Результати роботи – встановлено, що витрати на базові потреби значно обмежують інвестиційний потенціал домогосподарств, а структура доходів, зокрема низька частка доходів від заощаджень та інвестицій, підтверджує обмежені можливості для накопичення капіталу. Аналіз депозитного портфеля показав низьку частку довгострокових вкладів, що свідчить про стриману інвестиційну активність та недовіру до банківської системи. Виявлено зростаючий інтерес домогосподарств до ОВДП як до більш стабільного інвестиційного інструменту.

Висновки – адаптація банківських послуг до потреб домогосподарств потребує розширення асортименту інвестиційних продуктів, впровадження освітніх ініціатив для підвищення фінансової грамотності та розвитку інноваційних цифрових платформ для управління інвестиціями. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню довіри до банківської системи та стимулюватимуть інвестиційну активність населення.

Ключові слова: банківські послуги, управління інвестиційними ресурсами, домогосподарства України, депозитні продукти, облігації внутрішньої державної позики, інвестиційна активність, економічна нестабільність, воєнний стан.

KONONCHUK O. V.

Evaluation of financial resources of households of Ukraine: income, costs, investment tools

Subject of the research – financial resources of Ukrainian households in terms of their incomes, expenses and investment tools in conditions of economic instability and martial law.

The aim of the article is to assess the current state of banking services for managing investment resources of households and to propose approaches for their improvement under conditions of financial uncertainty.

Methodology – a systematic approach, statistical analysis of the structure of household expenditures and incomes, as well as methods of comparison and generalization were used to identify the main constraints in the use of investment services. The analysis of the deposit portfolio structure and the study of the dynamics of the volume of government domestic loan bonds (GDLBs) held by individuals were conducted.

Results – it was found that expenditures on basic needs significantly limit the investment potential of households, while the structure of income, particularly the low share of income from savings and investments, confirms the limited opportunities for capital accumulation. The analysis of the deposit portfolio showed a low share of long-term deposits, indicating restrained investment activity and a lack of trust in the banking system. An increasing interest of households in GDLBs as a more stable investment instrument was identified.

Conclusions – adapting banking services to the needs of households requires expanding the range of investment products, implementing educational initiatives to improve financial literacy, and developing innovative digital platforms for investment management. The proposed measures will contribute to enhancing trust in the banking system and stimulating the investment activity of the population.

Keywords: banking services, management of investment resources, Ukrainian households, deposit products, government domestic loan bonds, investment activity, economic instability, wartime.

Постановка проблеми. У сучасних умовах української економіки, що характеризується високим рівнем невизначеності та нестабільності, домогосподарства стикаються з численними викликами в управлінні своїми фінансовими ресурсами. Ефективне управління інвестиційними ресурсами стає критично важливим для забезпечення фінансової безпеки та підвищення якості життя населення. Водночас недостатня фінансова грамотність населення створює перешкоди для оптимального використання потенціалу інвестиційних інструментів, що підкреслює необхідність глибшого розуміння функціонування банківської системи та ролі банківських послуг у забезпеченні ефективного управління інвестиційними ресурсами домогосподарств.

Крім того, незважаючи на широкий спектр банківських продуктів та доступність інформації, домогосподарства часто не здатні адекватно оцінити ризики та можливості, пов'язані з різними фінансовими інструментами. Це може призводити до нерегулярних або невдалих інвестиційних рішень, що, в свою чергу, негативно впливає на їхнє фінансове становище. Отже, існує потреба у формуванні комплексного підходу до управління інвестиційними ресурсами домогосподарств, який враховував би не лише економічні, а й соціальні та психологічні аспекти, що впливають на прийняття фінансових рішень. Вирішення цих проблем вимагатиме тісної співпраці між банками, державними установами та громадянським суспільством, спрямованої на підвищен-

ня фінансової грамотності та доступу до якісних банківських послуг.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання управління інвестиційними ресурсами домогосподарств та їх залучення до банківських процесів розглядалися у працях багатьох дослідників. Веремчук А. В. [1] досліджував фінансову інклюзію та ощадну поведінку населення України, підкреслюючи важливість доступу до банківських послуг та підвищення фінансової грамотності. Власова І. В. [3] акцентувала увагу на ролі заощаджень населення як інвестиційного ресурсу економіки, наголошуючи на їх значенні для економічної стабільності. Кізіма Т. О. [7] та Заславська О. І. [5] досліджували фінансові інструменти залучення заощаджень домогосподарств і проблеми їх трансформації у банківські інвестиційні ресурси, що дозволяє зрозуміти обмеження і можливості банківського сектору в цьому процесі.

Копилюк О. І. та Музичка О. М. [8] зосередили увагу на концептуальних підходах до трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції, що є основою для розробки нових банківських продуктів. Качула С. В. та Лисяк Л. В. [7] проаналізували інвестиції домогосподарств як джерело фінансової стійкості, акцентуючи на потенціалі цих інвестицій у підтримці стабільності економіки. Могилевська О., Кобелев В., та Лисий В. [9] вивчали цифрову трансформацію банківських послуг, що є важливим чинником розвитку новітніх інструментів управління інвестиційними ресурсами. Третьякова О., Харабара В., та Дзюба

О. [10] дослідили проблеми залучення заощаджень домогосподарств до банківських установ, вказуючи на напрями їх вирішення. Юдіна С. В., Гуржий Т.О. та Писаревський Б. І. [11] розглядали депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів, підкреслюючи їх роль у загальній фінансовій системі.

Попри широкий спектр досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання адаптації банківських послуг в умовах економічної невизначеності та воєнного стану, а також інтеграція новітніх цифрових рішень для підвищення участі домогосподарств у інвестиційних процесах. Потрібно дослідити ефективні механізми стимулювання довгострокових інвестицій домогосподарств та їх взаємодію з банківським сектором.

Мета дослідження – оцінити особливості управління інвестиційними ресурсами домогосподарств та обґрунтувати підходи до їх удосконалення в умовах фінансової невизначеності.

Вклад основного матеріалу. Банківські послуги управління інвестиційними ресурсами відіграють важливу роль у фінансовій системі домогосподарств України, оскільки вони забезпечують доступ до різноманітних інструментів для накопичення, зберігання та інвестування коштів. Інвестиційні продукти, такі як депозити, ощадні рахунки та інвестиційні фонди, дозволяють домогосподарствам ефективно управляти своїми фінансами та

отримувати прибуток на основі своїх заощаджень. В умовах економічної невизначеності доступ до таких послуг стає особливо важливим для забезпечення фінансової безпеки та стабільності.

Оцінка інвестиційних ресурсів домашніх господарств через аналіз їх витрат і структури грошових ресурсів є необхідною умовою для ефективного управління фінансами. Вивчення витрат домогосподарств дозволяє виявити не лише їхні фінансові можливості, а й пріоритети у витратах, що, в свою чергу, може впливати на їхнє бажання інвестувати. Розуміння структури грошових ресурсів, включаючи доходи, накопичення та активи, є ключовим для банків у формуванні індивідуальних пропозицій, які відповідають потребам і можливостям клієнтів.

Дослідження цих аспектів допомагає банкам розробити програми, які сприяють підвищенню фінансової грамотності населення та заохочують домогосподарства до активного використання інвестиційних послуг. В результаті, комплексний підхід до оцінки витрат і ресурсів домогосподарств не лише дозволяє зрозуміти їх потенціал у контексті отримання банківських послуг, але й відкриває нові можливості для розвитку банківського сектору, орієнтованого на потреби населення.

Аналіз структури витрат домогосподарств в Україні демонструє, що основну частину витрат займає харчування, яке складає 45,6% для місь-

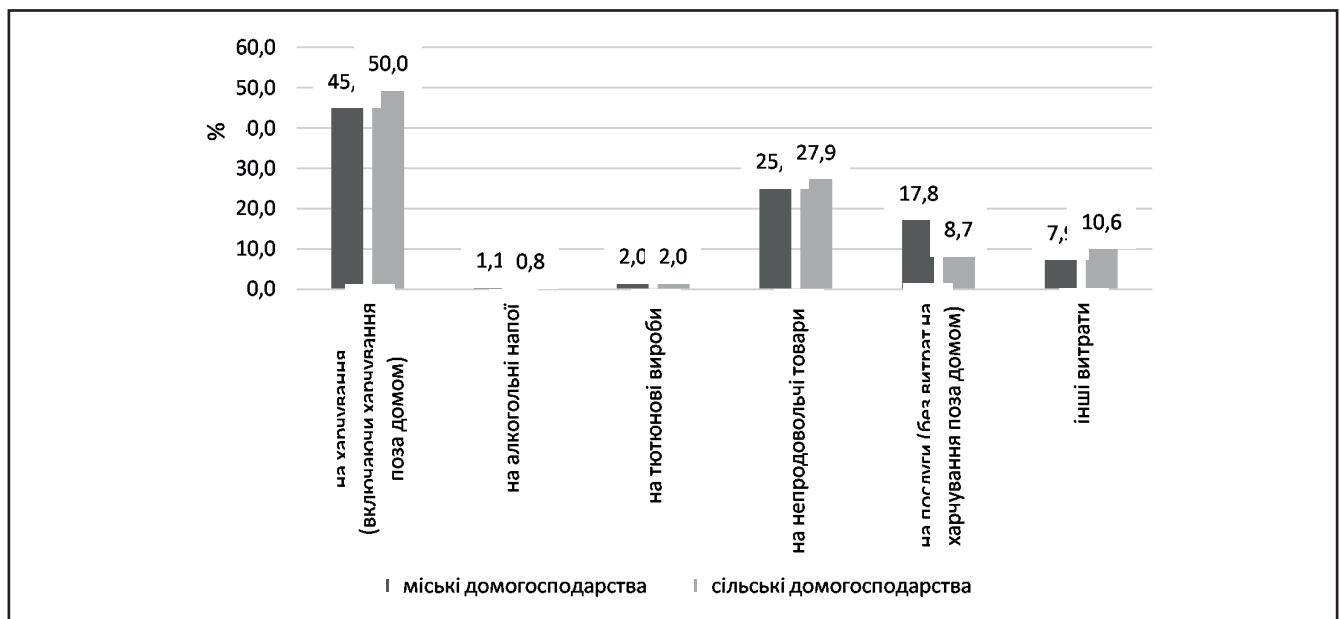


Рисунок 1. Структура витрат домогосподарств України, 2021 рік

* У 2022–2023 роках Державна служба статистики розрахунок структури витрат домогосподарств припинила у зв'язку з воєнним станом.

** Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

ких домогосподарств і 50% для сільських (рис. 1). Це свідчить про те, що значна частина фінансових ресурсів витрачається на задоволення базових потреб, що суттєво обмежує можливості домогосподарств для інвестування. Витрати на харчування займають переважну частку, що може свідчити про фінансову уразливість населення та обмежений простір для накопичення і інвестування коштів.

Наступним значним сегментом витрат є непродуктові товари, які складають 25,6% у міських домогосподарствах і 27,9% у сільських, що вказує на необхідність задоволення не лише основних, а й додаткових потреб населення, проте цей сегмент також не залишає достатньо ресурсів для інвестування. Витрати на послуги, які становлять 17,8% у міських домогосподарствах і лише 8,7% у сільських, ще більше підкреслюють нерівність у доступності та різноманітності послуг, які можуть сприяти інвестуванню.

Крім того, витрати на алкогольні напої та тютюнові вироби залишаються відносно низькими — 1,1% і 2% відповідно. Це свідчить про те, що незначні витрати на ці категорії не компенсують обмеження, що виникають внаслідок високої частки витрат на харчування і непродовольчі товари. Зокрема, «інші витрати» не перевищують 10%, що суттєво обмежує можливості домогосподарств України для інвестування. Така

структура витрат вказує на необхідність розробки банківських продуктів, які б відповідали реаліям та потребам домогосподарств, сприяючи підвищенню їх фінансової грамотності та активному залученню до інвестиційних процесів.

Аналіз структури доходів домогосподарств в Україні також вказує на їхню низьку участь в інвестиціях. Грошові доходи, які складають 93,9%, переважають серед всіх видів доходів, що свідчить про те, що основні фінансові ресурси населення отримуються від оплати праці, підприємницької діяльності, а також соціальних виплат. Негрошові доходи, що становлять 4,3%, не мають суттєвого впливу на загальний обсяг ресурсів домогосподарств, а доходи від продажу особистого і домашнього майна та нерухомості є незначними — 0,3% і 0,2% відповідно (рис. 2.).

Використання заощаджень, позики та повернені борги складають лише 1,3% у загальному обсязі доходів, що чітко вказує на обмежені можливості домогосподарств для інвестування, оскільки вкладання в інвестиційні інструменти є критично важливим для фінансового зростання та накопичення капіталу. Низька частка доходів від заощаджень та інвестицій підкреслює обмеженість фінансових ресурсів домогосподарств та їх нездатність генерувати додатковий капітал для інвестування.

Основними банківськими послугами з управління інвестиційними ресурсами домогосподарств є

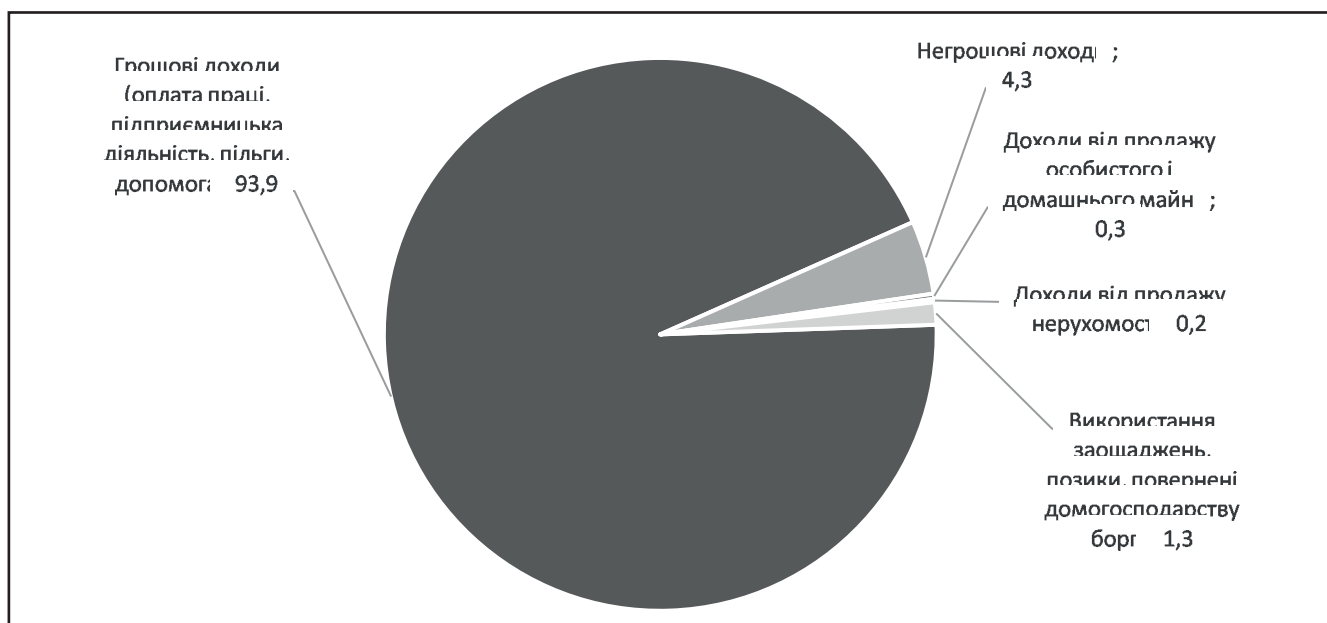


Рисунок 2. Структура доходів домогосподарств України, 2021 рік

* У 2022–2023 роках Державна служба статистики розрахунок структури витрат домогосподарств припинила у зв'язку з воєнним станом.

** Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

депозитні послуги та послуги з продажу населенню облігацій внутрішньої державної позики. Депозитні послуги забезпечують домогосподарствам безпечний і надійний спосіб зберігання своїх заощаджень, а також можливість отримання доходу у вигляді відсотків. В умовах фінансової нестабільності, збереження коштів на депозитах стає важливим елементом фінансової стратегії домогосподарств, оскільки це дозволяє зменшити ризики втрати капіталу та забезпечити ліквідність.

В умовах воєнного стану особливо актуальними стають військові облігації, які пропонуються державою для підтримки обороноздатності країни та залучення інвестицій. Такі фінансові інструменти не лише забезпечують певний дохід для інвесторів, але й сприяють мобілізації ресурсів для фінансування критично важливих потреб держави. Інвестування в військові облігації стає не лише фінансовим, а й патріотичним жестом, що дозволяє домогосподарствам брати активну участь у підтримці країни в складний період.

Таким чином, депозитні послуги та облігації внутрішньої державної позики, включаючи військові облігації, є важливими інструментами для домогосподарств, які прагнуть управляти своїми інвестиційними ресурсами. Вони сприяють не лише забезпеченню фінансової стабільності домогосподарств, але й підтримують економічну ситуацію в країні під час кризових часів.

Аналіз структури депозитного портфеля домашніх господарств є важливим для визначення обсягів інвестицій у довгострокові депозити. З представлених даних видно, що депозити на вимогу та короткострокові депозити до 1 року займають переважну частку депозитного портфеля. Зокрема, депозити на вимогу зросли з 33,5% у 2017 році до 64,2% у 2023 році (табл. 1), що

свідчить про переважання високоліквідних активів у структурі заощаджень домогосподарств, що підкреслює прагнення домогосподарств мати доступ до своїх коштів у будь-який момент, що обумовлено високою невизначеністю та потребою у фінансовій безпеці.

Довгострокові депозити строком більше 2-х років, які можна вважати інвестиційними, становили лише 1% у структурі депозитного портфеля у 2022–2023 роках. Така низька частка свідчить про те, що домогосподарства утримуються від довгострокових інвестицій, що є ознакою загальної недовіри до банківської системи. Додатково, це вказує на негативний вплив війни, який посилив фінансові ризики та економічну нестабільність, спонукаючи населення уникати вкладень у довгострокові інструменти.

Загальна структура депозитного портфеля відображає не лише вплив зовнішніх факторів, таких як військові дії, але й загальну недовіру до державної економічної політики, яка обумовлює стриману інвестиційну активність домогосподарств, що обмежує можливості для довгострокового фінансового планування та інвестування.

Динаміка обсягів облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) у власності фізичних осіб свідчить про поступове збільшення зацікавленості домогосподарств у цьому інструменті. Зокрема, у 2017–2018 роках обсяги ОВДП залишались на рівні 1 468–1 467 млн грн, що вказує на низький рівень участі фізичних осіб в інвестуванні у цей сегмент. Проте з 2019 року почався значний ріст, і до 2023 року обсяг ОВДП у власності фізичних осіб досяг 29 905 млн грн. Така динаміка свідчить про зростання довіри до цього інструменту в умовах економічної невизначеності та необхідності захисту заощаджень.

Таблиця 1. Структура депозитного портфеля домогосподарств України у 2017–2023 роках

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
на вимогу	165 978	203 410	240 125	378 999	473 242	711 848	788 703
у % до підсумку	33,5	38,4	41,7	51,9	59,6	68,1	64,2
до 1 року	181 092	210 188	237 690	237 493	209 207	238 154	348 631
у % до підсумку	36,6	39,6	41,3	32,5	26,3	22,8	28,4
від 1 року до 2 років	142 017	109 895	92 669	104 883	101 748	85 359	79 158
у % до підсумку	28,7	20,7	16,1	14,4	12,8	8,2	6,4
більше 2 років	6 227	6 757	5 642	8 942	9 955	10 369	12 054
у % до підсумку	1,3	1,3	1,0	1,2	1,3	1,0	1,0
Усього	495 313	530 250	576 126	730 317	794 152	1 045 731	1 228 546

*Побудовано автором за даними Національного банку України [4]

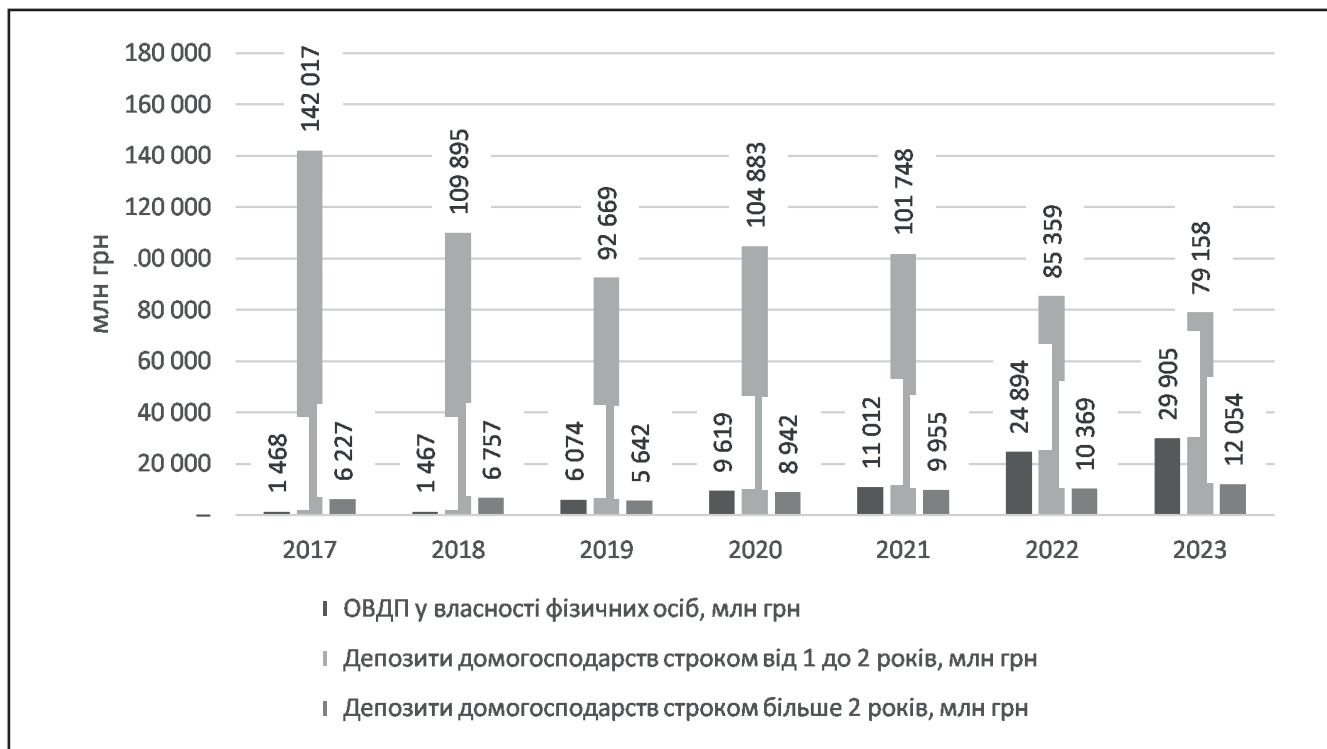


Рисунок 3. Динаміка ОВДП у власності фізичних осіб та інвестиційних депозитів домогосподарств України у 2017–2023 роках

*Побудовано автором за даними Національного банку України [4]

Порівняння ОВДП із депозитами строком від 1 до 2 років показує суттєве зменшення обсягів останніх. Якщо у 2017 році депозити строком від 1 до 2 років становили 142 017 млн грн, то до 2023 року цей показник скоротився до 79 158 млн грн. Зниження інтересу до довгострокових депозитів свідчить про перевагу домогосподарств у зберіганні коштів у більш ліквідних та безпечних інструментах.

Щодо депозитів строком більше 2 років, у 2017 році їх обсяг становив 6 227 млн грн, а у 2023 році — 12 054 млн грн. Незважаючи на незначне зростання, ці депозити продовжують залишатись малопопулярними серед домогосподарств, що свідчить про обмежену готовність населення інвестувати у довгострокові проекти.

Отже, значне зростання обсягів ОВДП у власності фізичних осіб на фоні зменшення обсягів довгострокових депозитів свідчить про те, що домогосподарства починають більше довіряти інструментам, які забезпечують більшу стабільність і потенційно вищий дохід. Така тенденція також підкреслює важливість розробки нових фінансових продуктів, які б враховували зростаючий попит на державні облігації та адаптували депозитні послуги до умов економічної невизначеності.

Таким чином, розширення та адаптація банківських послуг щодо управління інвестиційними ресурсами домогосподарств є необхідним кроком для підтримання стабільності банківської системи та підвищення фінансової активності населення. З огляду на значні виклики, пов'язані з економічною невизначеністю та впливом війни, важливо забезпечити такі умови, які сприятимуть довірі до банківських установ та стимулюватимуть інвестиційну активність домогосподарств.

Пріоритетним напрямом є розширення асортименту депозитних продуктів з акцентом на довгострокові заощадження. Запровадження депозитних програм із підвищеними відсотковими ставками та гнучкими умовами дострокового зняття коштів дозволить домогосподарствам без ризику використовувати свої ресурси та інвестувати на тривалі періоди, що сприятиме підвищенню стабільності депозитної бази банків та зростанню фінансових ресурсів для кредитування економіки.

Розробка спеціалізованих програм, що передбачають автоматичну купівлю облігацій внутрішньої державної позики та військових облігацій, є актуальною з огляду на потребу підтримки економічної безпеки держави. Такі програми дозволяють домогосподарствам отримувати стабільний

дохід та одночасно брати участь у фінансуванні державних потреб, що зміцнює зв'язок між банківським сектором та інтересами громадян.

Одним із ключових елементів ефективного управління інвестиційними ресурсами є підвищення фінансової грамотності населення. Банки мають активно проводити освітні ініціативи, що пояснюють переваги і ризики різних інвестиційних продуктів. Роз'яснення складних фінансових питань у доступній формі сприятиме зростанню обізнаності населення та заохочуватиме його до активного використання банківських послуг.

Інноваційні цифрові платформи є важливим інструментом для адаптації банківських послуг до сучасних умов. Запровадження мобільних додатків та онлайн-платформ, що дозволяють здійснювати управління інвестиціями у режимі реального часу, є ефективним рішенням для забезпечення зручності та прозорості фінансових операцій. Такі платформи також можуть надавати аналітичні рекомендації та інформувати клієнтів про зміну ринкових умов, що дозволить домогосподарствам приймати більш обґрунтовані рішення.

Важливим аспектом є розробка персоналізованих інвестиційних планів, які враховують фінансові можливості, цілі та ризиковий профіль домогосподарств. Такий підхід дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до управління фінансами, що підвищує ефективність використання інвестиційних ресурсів та сприяє досягненню фінансових цілей клієнтів.

З огляду на підвищену соціальну відповідальність та патріотизм під час воєнного стану, банки можуть впроваджувати програми, що дозволяють клієнтам частково спрямовувати прибуток від інвестицій на соціальні проекти або підтримку збройних сил, що не лише зміцнює зв'язок між банківською системою та суспільством, але й сприяє підвищенню рівня довіри до банківських установ.

Оптимізація умов інвестування в ОВДП є ще одним ефективним заходом для залучення ресурсів домогосподарств. Зниження комісійних зборів та впровадження додаткових стимулів, таких як бонуси за довгострокові вкладення, сприятимуть підвищенню привабливості цих інструментів і дозволять збільшити обсяги інвестицій, що стабілізує фінансовий ринок і підтримує економічне зростання.

Запровадження цих заходів сприятиме адаптації банківських послуг до реальних потреб домогосподарств, стимулюватиме їхню участь в інвести-

ційній діяльності та зміцнить фінансову стабільність як окремих сімей, так і економіки загалом.

Висновки

Дослідження показало, що в сучасних умовах економічної нестабільності та підвищених ризиків, пов'язаних з воєнним станом, банківські послуги управління інвестиційними ресурсами домогосподарств відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та безпеки. Аналіз структури витрат і доходів домогосподарств вказує на обмежені можливості для інвестування через високі витрати на базові потреби та низьку частку доходів від заощаджень і інвестицій, що підкреслює необхідність адаптації банківських послуг для задоволення реальних потреб населення та стимулювання інвестиційної активності.

Порівняння депозитних інструментів із вкладеннями в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) свідчить про зростання довіри домогосподарств до державних облігацій як більш стабільного інвестиційного інструменту. Водночас, низький рівень довгострокових депозитів свідчить про загальну обережність та недовіру до банківської системи, що потребує посилення заходів з підвищення фінансової грамотності та впровадження більш привабливих інвестиційних програм.

Для підвищення інвестиційної активності домогосподарств необхідно впроваджувати інноваційні цифрові платформи, розширювати спектр депозитних продуктів, пропонувати спеціалізовані програми інвестування в ОВДП та військові облігації, а також проводити освітні кампанії. Такі заходи сприятимуть підвищенню довіри до банківської системи, підтримуватимуть фінансову стабільність населення та стимулюватимуть економічне зростання у складний період.

Список використаних джерел:

1. Веремчук А. В. Фінансова інклюзія та ощадна поведінка населення України. Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. 2019. № 1. С. 129–134.
2. Витрати і ресурси домогосподарств України : статистичний збірник. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Власова І. В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. Економіка: теорія та практика. 2016. № 2. С. 4–7.
4. Грошово–кредитна та фінансова статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

5. Заславська О. І. Проблема трансформації організованих заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси банків. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. № 2 (48). С. 278–285.

6. Качула С. В., Лисяк Л. В. Інвестиції домогосподарств як джерело їх фінансової стійкості. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 14. С. 12–17.

7. Кізіма Т. О. Фінансові інструменти залучення заощаджень домогосподарств до інвестиційних процесів: прагматико–аналітичний аспект. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2018. Вип. 4. С. 33–46.

8. Копилук О. І., Музичка О. М. Концептуальні підходи до трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. Бізнес Інформ. 2021. № 6. С. 65–71.

9. Могилевська, О., Кобелєв, В., Лисий, В. Теоретико–методичні аспекти цифрової трансформації ринку банківських продуктів і послуг. Київський економічний науковий журнал. 2023, №(3). С. 82–90.

10. Третьякова, О., Харабара, В., Дзюба, О. Діяльність банківських установ по залученню заощаджень домогосподарств: проблеми та напрями вирішення. Молодий вчений, 2022, №10 (110), С. 91–95.

11. Юдіна С. В., Гуржий Т. О., Писаревський Б. І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 154–159.

References:

1. Veremchuk, A. V. (2019). Finansova inkluziia ta oschhadna povedinka naselennia Ukrainy [Financial inclusion and saving behavior of the population of Ukraine]. Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, 1, 129–134.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n.d.). Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy: statystychnyi zbirnyk [Expenditures and resources of households in Ukraine: statistical collection]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Vlasova, I. V. (2016). Zaoshchadzhennia naselennia yak investytsiinyi resurs ekonomiky [Savings of the population as an investment resource for the economy]. Ekonomika: teoriia ta praktyka, 2, 4–7.

4. National Bank of Ukraine. (n.d.). Hroshovo–kredytna ta finansova statystyka [Monetary and financial statistics]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

5. Zaslavska, O. I. (2016). Problema transformatsii orhanizovanykh zaoshchadzhenn domohospodarstv v in-

vestytsiini resursy bankiv [The problem of transforming organized household savings into banks' investment resources]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, 2(48), 278–285.

6. Kachula, S. V., & Lysiak, L. V. (2023). Investytsii domohospodarstv yak dzherelo yikh finansovoi stiiokosti [Household investments as a source of their financial stability]. Investytsii: praktyka ta dosvid, 14, 12–17.

7. Kizima, T. O. (2018). Finansovi instrumenty zaluchennia zaoshchadzhenn domohospodarstv do investytsiinykh protsesiv: prahmatyko–analytychnyi aspekt [Financial instruments for involving household savings in investment processes: a pragmatic–analytical aspect]. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, 4, 33–46.

8. Kopyliuk, O. I., & Muzychka, O. M. (2021). Kontseptualni pidkhody do transformatsii zaoshchadzhenn domohospodarstv u investytsii [Conceptual approaches to transforming household savings into investments]. Biznes Inform, 6, 65–71.

9. Mohylevska, O., Kobieliev, V., & Lysyi, V. (2023). Teoretyko–metodychni aspekty tsyfrovoy transformatsii rynku bankivskykh produktiv i posluh [Theoretical and methodological aspects of digital transformation of the banking products and services market]. Kyivskiy ekonomichnyi naukovyi zhurnal, 3, 82–90.

10. Tretiakova, O., Kharabara, V., & Dziuba, O. (2022). Diialnist bankivskykh ustanov po zaluchenniu zaoshchadzhenn domohospodarstv: problemy ta napriamy vyrishennia [Activities of banking institutions in attracting household savings: problems and solutions]. Molodyi vchenyi, 10(110), 91–95.

11. Yudina, S. V., Hurzhyi, T. O., & Pysarevskiy, B. I. (2018). Depozyty domohospodarstv yak element finansovykh resursiv [Household deposits as an element of financial resources]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia, 29(68)(5), 154–159.

Дані про автора

Конончук Олег Володимирович,

аспірант Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

e-mail: oleg.kononchuk@gmail.com

Data about the author

Oleg Kononchuk,

Postgraduate student of Trade State Research Institute of Informatization and Modeling of Economy

e-mail: oleg.kononchuk@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

МЕЛЬНИК О. М. Макроекономічний зміст фінансового програмування.....	5
МОЛНАР О. С., ЛАНГВІЗЕР А. М., ВАСІЛИНЕЦЬ В. О. Макроекономічні показники розвитку національної економіки.....	10
ІРУЛЕВИЧ Д. П. Особливості кредитного портфелю банків в умовах фінансової нестабільності	15

Інноваційно-інвестиційна політика

ПУЗИРЬОВА П. В., АНАНЬЄВА О. О., ГОФМАН М. О., БУРМЕЦЬКИЙ В. В. Архітекtonіка конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств в контексті міжнародної глобалізації	23
МАРИНІНА С. В., ШАБРАНЬКА Н. І. Економічна глобалізація як процес формування інноваційного союзу планетарного рівня.....	32

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ІГНАТЕНКО М. М., МАРМУЛЬ Л. О., РОМАНЮК І. А. Обґрунтування пріоритетних напрямів інклюзивного розвитку сільських територій України на основі економічного оцінювання	40
БУЖИН О. А. Управління екологічною безпекою – систематизація агрегатних станів води та їх похідних.....	48
ПЛЕТЕНЕЦЬКА С. М., ПУЗИРЬОВА П. В., БІХУНОВ В. В., ШУБІН Д. А. Стратегічний розвиток експортно-імпорتنих операцій підприємств в післявоєнному відновленні економіки в контексті інтеграції України до Європейського Союзу	58
КРУПСЬКИЙ В. С. Стимулювання сільськогосподарської переробки	68
ПОСТОЛ А. А., САЛЬНІКОВА М. В. Чинники та атракції функціонування подієвого туризму в Україні в умовах воєнного стану та стратегічні пріоритети відновлення у повоєнний період.....	73
ПЛАХОТНІКОВА Л. О. Особливості логістичних послуг в сучасних умовах.....	81
МОШКУН Г. І., МАРЧЕНКО В. М. Політика протекціонізму в зовнішній торгівлі продукцією скляної промисловості.....	87

Соціально-трудоі проблеми

ЛЕБЕДА Т. Б. Динаміка цін на житлово-комунальні послуги для населення як інфляційний чинник в Україні	96
КРАСНОЖОН С. В., ПІДДУБНИЙ В. А. Оптимізація розвитку людського капіталу як фактор активізації індивідуального інвестування.....	106
КОНОНЧУК О. В. Оцінювання фінансових ресурсів домогосподарств України: доходи, витрати, інструменти інвестування	110

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

MELNYK O. M. Macroeconomic content of financial programming.....	5
MOLNAR O. S., LANGWIESER A. M., VASILYNETS V. O. Macroeconomic indicators of the development of the national economy.....	10
IRULEVYCH D. P. Features of the credit portfolio of banks in conditions of financial instability.....	15

Innovation and investment policy

PUZYROVA P. V., ANANIEVA O. O., HOFMANN M. O., BURMETSKYI V. V. Architectonics of competitiveness of innovation-oriented enterprises in the context of international globalization.....	23
MARYNINA S. V., SHABRANSKA N. I. The economic globalization as a process of formation of the planetary level innovation union.....	32

Economic problems of development of branches and types of economic activity

IHNATENKO M. M., MARMUL L. O., ROMANIUK I. A. Substantiation of priority directions of inclusive development of rural areas of Ukraine on the basis of economic assessment.....	40
BUZHYN O. A. Management of environmental safety – systematization of aggregate states of water and their derivatives.....	48
PLETENETSKA S. M., PUZYROVA P. V., BIKHUNOV V. V., SHUBIN D. A. Strategic development of export–import operations of enterprises in the post–war economic recovery in the context of Ukraine’s integration into the European Union.....	58
KRUPSKYI V. S. Stimulation of agricultural processing.....	68
POSTOL A. A., SALNIKOVA M. V. Factors and attractions of event tourism in Ukraine under martial law and strategic priorities for recovery in the postwar period.....	73
PLAKHOTNIKOVA L. O. Features of logistics services in modern conditions.....	81
MOSHKUN H. I., MARCHENKO V. M. Protectionist policy in foreign trade in glass industry products.....	87

Social-labor problems

LEBEDA T. B. Dynamics of prices for housing and communal services for the population as an inflationary factor in Ukraine.....	96
KRASNOZHON S. V., PIDUBNIY V. A Optimization of human capital development as a factor of activation of individual investment.....	106
KONONCHUK O. V. Evaluation of financial resources of households of Ukraine: income, costs, investment tools.....	110

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок.

1. Стаття подається мовою оригіналу (українською, або англійською). Якщо стаття написана англійською мовою, необхідно надіслати її переклад (українською мовою).
2. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
3. Обов'язковими є рецензія фахівця (доктора наук) у відповідній галузі науки.
4. Стаття має містити: Бібліографічний показник УДК.
5. Відомості про автора: прізвище, імя, по– батькові (автора повністю), вчений ступінь, ORCID, місце роботи, посада, e–mail, контактний телефон розміщуються в кінці статті двома мовами (українська, англійська).
- 6 Назва статті має бути коротка, але максимально точно відображати досліджувану проблему. Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень.
7. Анотація структурована 1800–2000 знаків двома мовами (українська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність.

Загальна структура анотації повинна містити:

- актуальність теми дослідження;
- постановка проблеми;
- постановка мети і завдань дослідження;
- метод або методологія дослідження;
- презентація основного матеріалу (результати дослідження);
- галузь застосування результатів;
- висновки за статтею;
- ключові слова на двох мовах до 10 слів (українська, англійська).

Текст статті повинен містити такі елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- формування цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
- список використаних джерел;
- *references* (для транслітерації українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант «американська»)).

8. Обсяг – від 10 до 18 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська, англійська.
9. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, вони мають бути набрані у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
10. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, вони повинні бути представлені як згруповані об'єкти.
11. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
12. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів (англійською).
13. Статті надаються на електронному носії.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Відповідальність за достовірність даних, наведених у статті, несе її автор та науковий керівник.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (096) 309 42 80 e–mail: zbornik@ukr.net . <http://dndiime.org.ua>

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors.

1. The article is submitted in the original language (Ukrainian or English). If the article is written in English, it is necessary to send its translation (in Ukrainian).
2. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
3. A review by a specialist (Doctor of Science) in the relevant field of science is mandatory.
4. The article must contain: UDC bibliographic index.
5. Information about the author: surname, first name, patronymic (author,s full name), academic degree, ORSID, place of work, position, e-mail, contact phone are placed at the end of the article in two languages (Ukrainian, English).
6. The title of the article should be short, but reflect the researched problem as accurately as possible. The title of the article is given without the use of highly specialized abbreviations.
7. The abstract is structured in 1800–2000 characters in two languages (Ukrainian, English), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated.

The general structure of the abstract should contain:

- *relevance of the research topic;*
- *formulation of the problem;*
- *setting the goal and objectives of the research;*
- *research method or methodology;*
- *presentation of the main material (research results);*
- *the field of application of the results;*
- *conclusions on the article;*
- *keywords in two languages up to 10 words (Ukrainian, English).*

The text of the article should contain the following elements:

- *problem statement in general and its connection with important or practical tasks;*
- *analysis of the latest research and publications in which the solution to this problem was initiated and on which the author relies;*
- *formation of the goals of the article (setting the task);*
- *presentation of the main material of the research with a full justification of the obtained scientific results;*
- *conclusions from this study and prospects for further exploration in this direction;*
- *list of used sources;*
- *references (for the transliteration of the Ukrainian text into Latin, the free site <http://www.slovnnyk.ua/services/translit.php> is used (select the «American» option).*

8. Volume – from 10 to 18 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: top, bottom, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian, English.
9. Articles, tables and formulas must be executed in the Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they must be typed in the Microsoft Equation formula editor, which is built into all versions of the Word program.
10. If the article contains graphs or charts, they should be presented as grouped objects.
11. Footnotes in the document must be formatted using the built-in functions of the Word program.
12. File names must correspond to authors, surnames (in English).
13. Articles are provided on an electronic medium.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering of sources along the text.
15. If the above requirements are not met, the editors will not accept articles for publication.

The responsibility for the reliability of the data given in the article is borne by its author and scientific supervisor. The editors of the scientific collection are not responsible for the copyright of the articles submitted for publication.

Information by phone: (096) 309 42 80 e-mail: zbornik@ukr.net. <http://ndiime.org.ua>

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№10 (281) 2024 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 29.10. 2024 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 14,30
Гарнітура Еurope. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.10 (281) 2024

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 29.10.2024.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 14,30.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net